

Vlaanderen
is werk

DEPARTEMENT
WERK & SOCIALE ECONOMIE

SOCIALE ECONOMIE EN ARMOEDE

De impact van de sociale economie op armoede in Vlaanderen (SOCIAL):
evaluatie en vooruitblik.

Lenaerts Hannes
Audenaert Bram
Baki Jusra
Cools Pieter
Marchal Sarah
Mulayi Marie-Laure
Neelen Wouter
Van Herreweghe Lore
Van Lancker Wim
Cantillon Bea

SOCIALE ECONOMIE EN ARMOEDE

De impact van de sociale economie op armoede in Vlaanderen:
evaluatie en vooruitblik.

Onderzoek in opdracht van het departement Werk & Sociale Economie

Lenaerts Hannes (CSB), Audenaert Bram (CESO), Baki Jusra (Stadskracht), Cools Pieter (Stadskracht),
Marchal Sarah (CSB), Mulayi Marie-Laure (CESO), Neelen Wouter (CSB), Van Herreweghe Lore
(CESO), Van Lancker Wim (CESO), Cantillon Bea (CSB)

Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck (CSB), Universiteit Antwerpen
Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CESO), KU Leuven
Onderzoeks- en expertisecentrum Stadskracht, AP Hogeschool Antwerpen

D/2024/3241/043

MANAGEMENTSAMENVATTING	1
1 INLEIDING	4
2 WIE WERKT IN DE SOCIALE ECONOMIE?	6
2.1 METHODOLOGIE KWANTITATIEVE DATAVERZAMELING.....	6
2.2 DEMOGRAFISCHE KENMERKEN DOELGROEPWERKNEMERS	7
2.3 ANDERE KENMERKEN VAN DOELGROEPWERKNEMERS.....	10
3 ARMOEDE IN DE SOCIALE ECONOMIE	12
3.1 METHODOLOGIE FOCUSGROEPEN EN DIEPTE-INTERVIEWS	12
3.2 ARMOEDE: HET IS ER ZEKER, MAAR HET IS VAAK NIET ZICHTBAAR	15
3.3 IS ARMOEDEBESTRIJDING EEN OPDRACHT VAN DE SOCIALE ECONOMIE?	18
3.4 MAAKT WERKEN IN DE SOCIALE ECONOMIE HET VERSCHIL?	19
4 HOE EN ONDER WELKE OMSTANDIGHEDEN DRAAGT DE SOCIALE ECONOMIE BIJ TOT ARMOEDEBESTRIJDING?	23
4.1 EEN LOGISCH MODEL	23
4.2 TEWERKSTELLING & INKOMEN UIT ARBEID	26
4.3 BEGELEIDING	30
4.4 EXTRA VOORDELEN	37
4.5 TUSSENTIJDSE CONCLUSIE DIEPTE-INTERVIEWS EN FOCUSGROEPEN	40
5 ARMOEDE EN BESTAANSONZEKERHEID BIJ DE DOELGROEPWERKNEMERS	43
5.1 TYPEGEZINNENSIMULATIES	43
5.2 HET EFFECT VAN TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE OP DE INKOMENS	49
5.3 HET EFFECT VAN TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE OP HET SUBJECTIEVE ARMOEDERISICO EN DE BESTAANSONZEKERHEID VAN DOELGROEPWERKNEMERS (SURVEY)	60
5.4 TUSSENTIJDSE BEVINDINGEN KWANTITATIEF ONDERZOEK	71
6 SIMULATIES SCHAALVERGROTING	72
6.1 METHODOLOGIE.....	72
6.2 VOLTijdSE TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE.....	74
6.3 DEELTijdSE TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE.....	77
6.4 RANDOM ALLOCATIE OP BASIS VAN ADMINISTRATIEVE PERCENTAGES.....	78
7 BESLUIT	81
8 BIBLIOGRAFIE	86
9 APPENDIX	89
A1 FOCUSGROEPEN: VRAGENLIJST	90
A2 FOCUSGROEPEN: VERTEGENWOORDIGDE ORGANISATIES	92
A3 DIEPTE-INTERVIEWS: VRAGENLIJST	94
A4 DIEPTE-INTERVIEWS: PROFIEL VAN DE GEÏNTERVIEWDE DOELGROEPWERKNEMERS	96
A5 SURVEYONDERZOEK: VRAGENLIJST	98
A6 SIMULATIES: OVERZICHT OPGESTELDE TYPEGEZINNEN	116
A7 ADMINISTRATIEVE DATAKOPPELING: SOCIODEMOGRAFISCHE KENMERKEN: INSTROMERS VS. CONTROLEGROEP	118
A8 SIMULATIES: GEDETAILLEERDE BESCHRIJVING VAN HET GEHANTEERDE INDICERINGSINSTRUMENT ...	119

MANAGEMENTSAMENVATTING

INLEIDING

De sociale economie richt zich op de tewerkstelling en competentieversterking van mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt (Dep. Werk & Sociale Economie, 2021). Deze doelgroep wordt gekenmerkt door een sterk verhoogd armoederisico, en een oververtegenwoordiging van 55-plussers, kortgeschoolden, mensen met een nationaliteit van buiten de EU-28 en personen met een ziekte, chronische aandoening of handicap (Van Lancker, 2019; Hellings, 2019). Om die reden wordt het vaak aangenomen dat sociale economie-tewerkstelling een hefboom is in de strijd tegen armoede (Cantillon et al., 2019). De relatie tussen tewerkstelling en armoede is echter niet altijd rechtlijnig, en het is tot op heden niet duidelijk in welke mate en op welke manier de sociale economie een impact heeft op armoede en sociale uitsluiting. Met dit onderzoek brengen we - in opdracht van het Departement Werk en Sociale Economie van de Vlaamse overheid - voor het eerst verschillende, unieke gegevensbronnen samen om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van het potentieel van tewerkstelling in het maatwerk en de lokale-diensteneconomie om de armoede in Vlaanderen in het algemeen en bij werkenden in kwetsbare posities in het bijzonder te verminderen. We kruisen hiervoor zowel kwalitatieve onderzoeksgegevens, verkregen op basis van diepte-interviews en focusgroepen, als kwantitatieve onderzoeksgegevens met inbegrip van administratieve gegevens, een unieke survey bij de doelgroepwerknemers in de sociale economie en microsimulaties van typegezinnen.

BEVINDINGEN

1. De sociale economie stelt een zeer kwetsbare doelgroep tewerk

De (potentiële) doelgroepwerknemers in de sociale economie hebben een zeer kwetsbaar sociaaleconomisch profiel, ook in vergelijking met personen in armoede in Vlaanderen. De personen op arbeidsactieve leeftijd die in aanmerking komen voor tewerkstelling in de sociale economie worden geconfronteerd met een zeer hoog armoederisico (40% in 2018 voor alle werkzoekenden die in aanmerking komen voor tewerkstelling in de sociale economie). De survey toont dat ze zeer vaak het gevoel hebben niet rond te komen, over het algemeen in slechte huisvesting wonen, en een klein netwerk en een laag niveau van levenstevredenheid hebben.

2. De sociale economie heeft een directe impact op het armoederisico van doelgroepwerknemers.

Werken in de sociale economie heeft een directe impact op het armoederisico van doelgroepwerknemers. Het armoederisico van de mensen die in 2018 in de sociale economie instroomden, daalde van oorspronkelijk 48% naar 42% in 2020, een daling van 6 pp. of 13%. Het effect van tewerkstelling is wel zeer sterk afhankelijk van de verloning, het gezinstype en het arbeidsregime.

De aanwezigheid van kinderen en het al dan niet hebben van een partner is bepalend voor het armoederisico. Het armoederisico daalt het sterkst voor alleenstaande instromers, gevolgd door alleenstaande ouders. Voor koppels zonder kinderen is de daling in het armoederisico op middellange termijn beperkt, en voor koppels met kinderen zien we zelfs een zeer kleine verhoging. Deze resultaten wijzen enerzijds op het grote belang van het inkomen van de partner voor het armoederisico, en tonen anderzijds aan dat het groeipakket niet altijd volstaat om de extra kosten door kinderen op te vangen. Zo zien we in de simulaties dat een koppel met 2 kinderen dat een voltijds inkomen uit de sociale economie combineert met een werkloosheidsuitkering, dankzij de kinderbijslag net op de armoedegrens uitkomt.

Verder onderstrepen de resultaten het bestaan van een werkloosheidsval voor deeltijds werkenden. De inkomsten uit deeltijdse arbeid in de sociale economie alleen volstaan niet om gezinnen tot boven de armoedegrens te brengen. De simulaties tonen aan dat sommige gezinnen er zelfs op achteruitgaan in vergelijking met werkloosheidsuitkeringen. In het bijzonder voor

doelgroepwerknemers die een kinderlast hebben en samenwonen met een niet-werkende partner, maar ook voor alleenstaanden zijn er onvoldoende werkprikkels. Hoewel dit geen probleem is dat zich beperkt tot de sector van de sociale economie, is het van cruciaal belang om de instrumenten van inkomensbescherming te herijken om ook voor de mensen in de meest kwetsbare situaties werk te laten lonen. Een combinatie van progressieve werkhervatting met behoud van een deel van de uitkering, zoals dat reeds bestaat in de ziekteverzekering en in de werkloosheidsverzekering (via de inkomensgarantie-uitkering (IGU)) kunnen ook voor de sociale economie inspirerend zijn.

Zonder versterking van de bestaande systemen van inkomensbescherming, zal inzetten op meer tewerkstelling in de sociale economie onvoldoende zijn om bij een significant deel van de doelgroep de armoede afdoende te verminderen.

3. De sociale economie verbetert de context en de levensomstandigheden van de doelgroepwerknemers

De impact van tewerkstelling in de sociale economie gaat breder dan louter het inkomensaspect. De doelgroepwerknemers geven aan zich meer gesteund te voelen en verbetering te ervaren in tal van levensdomeinen: 32% zegt dat de woningkwaliteit verbeterd is, terwijl 68% aangeeft makkelijker rond te komen sinds ze tewerkgesteld zijn in de sociale economie. Acht op de tien doelgroepwerknemers zeggen meer levenstevredenheid te ervaren sinds ze tewerkgesteld zijn in de sociale economie, en 43% ervaart minder stress. Ook hier zien we verschillen naar gezinstype, waarbij vooral alleenstaanden en alleenstaande ouders verbeteringen in hun situatie ervaren.

Een belangrijke rol is weggelegd voor de sociale diensten en de werkvloerbegeleiders. In de focusgroepen werd duidelijk dat zelfs wanneer doelgroepwerknemers er financieel niet (veel) op vooruit gaan, ze toch diverse voordelen ervaren op vlak van hun sociale tewerkstelling. De bedrijven en sociale diensten kunnen een cruciale rol spelen in het verminderen van de armoede door het oppikken van signalen en het creëren van openheid om te werken rond vraagverheldering, doorverwijzing en opvolging en zo bij te dragen tot de opname van sociale rechten en participatie aan de bredere samenleving. Bijvoorbeeld, meer dan een kwart van de doelgroepwerknemers die deelnamen aan onze survey geven aan met vragen over energiefacturen terecht te kunnen bij de sociale dienst op het werk, en 22% geeft aan daarmee bij de begeleiders terecht te kunnen. Vooral in het maatwerk zien we een substantiële impact van de sociale diensten.

4. De sociale economie geeft kansen aan wie elders weinig kansen krijgt

Een cruciale rol die sociale economiebedrijven spelen is het bieden van tewerkstellingskansen voor wie ver van de reguliere arbeidsmarkt staat. Onze resultaten tonen ook duidelijk dat de doelgroep waarop de sociale economie zich richt, en die door de VDAB als kwetsbaar worden ingeschat, niet zomaar elders een plek in de arbeidsmarkt kan verwachten. Dat zien we als we aan de hand van administratieve data instromers vergelijken met een controlegroep. Terwijl we voor de instroomgroep een duidelijke stijging van het jaarinkomen zien, toe te schrijven aan de toename van het aandeel wedden en lonen, zien we dat niet voor de controlegroep. Voor wie wel het profiel heeft om in de sociale economie aan de slag te kunnen maar er geen plek vindt, zien we geen toename van het aandeel wedden en lonen in het jaarinkomen. Zij kunnen en gaan niet zomaar elders aan de slag. Dit toont het potentieel van de sociale economie om een kwetsbare groep op een zinvolle manier in de arbeidsmarkt te integreren.

5. De sociale economie heeft veel potentieel maar het terugdringen van armoede vergt grote inspanningen

In een maximaal opschalingsscenario schatten we in wat er zou gebeuren als 100 000 langdurig werklozen en ontvangers van een leefloon in Vlaanderen voltijds worden tewerkgesteld in de sociale economie. Dit laat ons toe te evalueren wat de bovengrens zou kunnen zijn van het potentieel van de sociale economie. Hoewel het armoederisico van de groep zelf sterk afneemt, met wel 75%, blijft het macro-effect op het armoederisico beperkt met een daling van 12,5% tot 11,6% op Vlaams niveau. Deze beperkte daling houdt verband met systemische factoren: het niveau van de minimumlonen en van de kinderbijslagen in combinatie met het fiscale en parafiscale regime waardoor voor gezinnen met kinderen laagbetaalde arbeid (vooral in deeltijdse vormen) vaak ontoereikend is. In andere scenario's, waar we bijvoorbeeld uitgaan van deeltijdse tewerkstelling, is er nagenoeg geen effect op het Vlaams armoederisico.

AANBEVELINGEN VOOR DE SOCIALE ECONOMIE-SECTOR

- Sterker inzetten op de inbedding van sociale economiebedrijven in lokale netwerken van hulp- en dienstverlening.
- Het potentieel van sociale economiebedrijven als 'vindplaats' van de doelgroep voor andere organisaties sterker uitspelen, door bijvoorbeeld informatiesessies over belastingen, premies, enz.
- De vele inspirerende inspanningen en 'extra voordelen' voor de doelgroepwerknemers binnen de sector in kaart brengen en uitwisseling hiervan mogelijk maken. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een best practice guide of studiedagen.
- Meer ondersteuning voor het leren over organisaties heen, zeker over het organiseren van interne doorstroom en het 'armoedegevoelig' werken, gesprekken gebruiken als 'screeningsmoment' en het implementeren van ervaringskennis. Welke bruikbare tools en handvaten worden er al gebruikt binnen andere organisaties en waarvoor?
- Meer samenwerking en dialoog tussen de bedrijven, koepels en overheid om structurele problemen te signaleren die verhinderen dat tewerkstelling een duurzame route uit (financiële) armoede biedt. Zo kwamen tijdens het onderzoek het wegvallen van sociale voordelen, het gebruik van technische werkloosheid en de werkloosheidsval vaak naar boven.

CONCLUSIE

Door het kruisen van verschillende gegevensbronnen zijn we er in dit onderzoek in geslaagd gedegen inschattingen te maken van het korte-termijneffect van tewerkstelling in de Vlaamse sociale economie op het armoederisico en de sociale uitsluiting van doelgroepwerknemers, met aandacht voor de levensomstandigheden, de gezinscontext en de ervaringen van de werknemers. Een belangrijke vraag blijft wat de langetermijneffecten zijn op het vlak van zowel doorstroom als armoederisico en andere levensdomeinen waarin uitsluiting wordt ervaren (huisvesting, sociaal netwerk, tevredenheid). Dit vereist een langere onderzoeksperiode en een langere beschikbaarheid van administratieve data.

De resultaten van dit onderzoek zijn hoopgevend, en impliceren dat de Vlaamse overheid het potentieel van de sociale economie volop moet inzetten in de strijd tegen armoede. Indien gekoppeld aan verbeteringen in het fiscale en parafiscale regime van mensen die zich onderaan de arbeidsmarkt bevinden, kan de opschaling van de sociale economie bijdragen tot het bereiken van de armoededoelstellingen.

1 INLEIDING

Het wordt vaak aangenomen dat de Vlaamse sociale economie een belangrijke rol kan spelen in de strijd tegen armoede (Cantillon et al., 2019). Onderzoek toont immers duidelijk dat huishoudens met een lage werkintensiteit een sterk verhoogd armoederisico lopen. Het gaat dan vaak om huishoudens waar zogenaamde kansengroepen oververtegenwoordigd zijn, groepen die moeilijker toegang vinden tot de arbeidsmarkt zoals 55-plussers, kortgeschoolden, mensen met een nationaliteit van buiten de EU-28 en personen met een ziekte, chronische aandoening of handicap (Van Lancker, 2019; Hellings, 2019). Sociale economie ondernemingen richten zich op de tewerkstelling en competentieversterking van mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt en worden hiervoor gesubsidieerd door de Vlaamse overheid (Dep. Werk & Sociale Economie, 2021). Het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2020-2024 verwijst in een van haar acties dan ook expliciet naar de sociale economie voor wat betreft het creëren van tewerkstellingskansen voor personen in armoede (Dep. Welzijn, Volksgezondheid & Gezin, 2020).

Hoewel we dus mogen aannemen dat de sociale economie een functie vervult als hefboom in de strijd tegen armoede, is het niet geheel duidelijk 'hoe' en 'in welke mate' ze deze rol vervult. Het wetenschappelijk onderzoek naar de impact van sociale economie op armoede blijft tot op heden beperkt en de relatie tussen tewerkstelling en armoede is complexer dan vaak wordt aangenomen (Van Lancker, 2019). Het is helder dat het armoederisico voor niet-werkenden veel hoger is dan voor werkenden, maar het is niet zo dat een stijgende tewerkstelling vanzelf leidt tot een daling van de armoede. Dat kan twee oorzaken hebben. Ten eerste is er de verdeling van werk. In Vlaanderen is het zo dat de tewerkstellingsgroei vooral mensen aan het werk hielp die niet in armoede leefden. Als eenverdieners tweeverdieners zijn geworden en die eenverdieners waren voornamelijk gezinnen die niet in armoede leefden, dan verklaart dat mee waarom tewerkstellingsgroei niet noodzakelijk samenhangt met een daling van de armoede. De jobs zijn dan terecht gekomen bij wie niet arm is. Ten tweede is er de aard en de verloning van het werk. Als tewerkstellingsgroei wel ten goede is gekomen aan gezinnen waarin nog niet werd gewerkt, maar het inkomen uit arbeid volstaat niet om het gezin boven de armoedegrens te tillen, dan wordt een niet-werkend arm gezin een werkend arm gezin. Dat heeft ook te maken met de gezinssituatie en de tewerkstellingssituatie van de eventuele partner of andere volwassenen in het huishouden.

In opdracht van het Departement Werk en Sociale Economie van de Vlaamse overheid onderzoeken we in dit rapport de impact van tewerkstelling in de sociale economie op armoede en sociale uitsluiting, waarbij we de complexe relatie tussen tewerkstelling en armoede proberen te ontrafelen. Hierbij focussen we op het collectief maatwerk en de lokale diensteneconomie, waar de meeste doelgroepwerknemers actief zijn. In dit onderzoek hanteren we een tweeledige definitie van armoede. Armoede is in de eerste plaats een gebrek aan middelen om goederen en diensten te kunnen bekostigen die noodzakelijk zijn voor een minimaal aanvaardbaar leven. Armoede, zo bekeken, kan dan gemeten worden aan de hand van de zogenaamde relatieve, statistische methode of met referentiebudgetten. Het voordeel van de focus op de eerste methode is dat het een gevalideerde, robuuste en vergelijkbare methode is om armoede te meten, een methode die ook op beleidsniveau (Vlaanderen, België, Europa) centraal staat. Het voordeel van de armoedegrenzen die berekend worden aan de hand van referentiebudgetten is, dat deze verwijzen naar concrete goederen en diensten die mensen nodig hebben om te kunnen deelnemen aan de samenleving (opgesteld door het Centrum voor budgetadvies en -onderzoek (CEBUD)). Voor België liggen de armoedegrenzen die berekend worden op basis van de Europese methode (60% van het gestandaardiseerde mediane

huishoudinkomen) in de buurt van de referentiebudgetten, al zijn er ook belangrijke verschilpunten (Delanghe et.al.,2021). Het tekort aan middelen hangt in de tweede plaats dan weer samen met een netwerk aan uitsluitingen op tal van levensdomeinen, die elkaar kunnen versterken waardoor mensen niet meer in staat zijn om zelf de kloof te overbruggen (De Vil et al., 2021; Coene et al., 2022). Het gaat dan om levensdomeinen als wonen, scholing, werk, gezondheid of vrije tijd. In dit onderzoek focussen we op het gezinsinkomen waar mensen over kunnen beschikken, maar brengen we ook ruimer de multidimensionale aspecten van armoede en sociale uitsluiting die ermee gepaard gaan in kaart.

Om de rol van de sociale economie op armoede en sociale uitsluiting te verduidelijken maken we gebruik van een waaier aan kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethodes en gegevensbronnen, mede mogelijk gemaakt door een vruchtbare samenwerking binnen een daartoe opgericht consortium van onderzoekers van Universiteit Antwerpen (Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck), AP Hogeschool en KU Leuven (Centrum voor Sociologisch Onderzoek).

In het kwalitatieve onderzoeksluik analyseren we de ervaringen en inzichten van werknemers over of de link tussen sociale economie en armoedebestrijding (hoofdstuk 3) en via welke mechanismen, en onder welke randvoorwaarden het werken in de sociale economie invloed heeft op de situatie, beleving en het toekomstperspectief van mensen in armoede (hoofdstuk 4). De onderzoekers van AP Hogeschool organiseerden hiervoor focusgroepen en diepte-interviews.

De doelstelling van het kwantitatief onderzoeksluik is om: een gedetailleerd profiel te kunnen opstellen van de doelgroepwerknemers in de sector van de sociale economie (hoofdstuk 2); de impact van instroom in de sociale economie op het inkomen en het armoederisico vast te stellen en een uniek beeld te schetsen van de levensstandaard, het welbevinden, en de bestaansonzekerheid bij de doelgroepwerknemers (hoofdstuk 5); en een inschatting te maken van het *potentieel* van de sector van de sociale economie om het armoederisico in Vlaanderen te verminderen (hoofdstuk 6). Onderzoekers van de Universiteit Antwerpen en KU Leuven doen dit op basis van gekoppelde administratieve gegevens, simulaties op basis van typegezinnen, een uitgebreide bevraging naar de levensomstandigheden van doelgroepwerknemers in de sociale economie en microsimulaties van groeiscenario's.

2 WIE WERKT IN DE SOCIALE ECONOMIE?

Een belangrijke eerste vraag is wat de kenmerken zijn van personen die in de sector van de sociale economie tewerkgesteld zijn. Dat laat ons toe om de kwetsbaarheid van de doelgroepwerknemers in te schatten, maar ook om een beeld te schetsen van de representativiteit van de verschillende kwantitatieve gegevensbronnen waar we gebruik van maken. We bespreken eerst de methodologie van de verschillende gegevens die werden verzameld in het kader van dit onderzoek. Daarna maken we de vergelijking tussen deze gegevensbronnen en de officiële statistieken, om zo tot een profielschets van doelgroepwerknemers te komen.

2.1 METHODOLOGIE KWANTITATIEVE DATAVERZAMELING

2.1.1 ADMINISTRATIEVE DATAKOPPELING

Voor de profielschets op basis van administratieve data maken we gebruik van een gegevenskoppeling afkomstig van drie overheidsinstanties. In de eerste plaats wordt er op basis van gegevens van het Departement Werk en Sociale Economie (Departement WSE) en de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) bepaald welke personen aan de slag zijn in de sociale economie. Die data worden verrijkt met gegevens over de sociodemografische en economische kenmerken van de doelgroepwerknemers en hun huishoudleden, afkomstig van Statbel, het Belgische statistiekbureau. Die gegevens omvatten onder meer huishoudkenmerken en sociodemografische gegevens uit de DEMOBEL-databank, en inkomensgegevens op basis van de belastingaangiften aangevuld met niet-belastbare inkomenscomponenten uit de IPCAL-databank. Door de unieke koppeling van deze gegevens kunnen we nagaan wat de sociodemografische en socio-economische kenmerken zijn van de doelgroepwerknemers in de sociale economie.

2.1.2 SURVEYGEGEVENS

Om de info uit de administratieve data aan te vullen stelden we een vragenlijst op om meer te weten te komen over de sociodemografische achtergrondkenmerken, gezins- en huisvestingssituatie, en werk- en levensomstandigheden van de doelgroepwerknemers. De vragenlijst werd sterk aangepast aan de doelgroep, met focus op taal die toegankelijk is voor mensen die het Nederlands minder goed beheersen, en een vorm die toegankelijk is voor mensen met beperkte digitale vaardigheden. Hiervoor konden we rekenen op deskundige feedback van de stuurgroep en experts toegankelijke taal en digitale inclusie.¹ In een pilootstudie werd een versie van de vragenlijst besproken door docenten en een klas anderstalige nieuwkomers in het volwassenenonderwijs.² De vragen werden afgenomen door middel van een online survey, die aangepast werd om zowel op een computer als een smartphone gemakkelijk ingevuld te kunnen worden. Om de vragenlijst zo toegankelijk mogelijk te maken voor alle doelgroepwerknemers, maakten we hoofdzakelijk gebruik van ja/nee vragen. Verder boden we telkens de optie aan om een vraag niet te beantwoorden, of aan te geven dat de respondent het antwoord niet wist of niet wou geven. De volledige vragenlijst is opgenomen in Appendix A5.

We maakten gebruik van een speciaal aangepast onderzoeksdesign om de doelgroepwerknemers te bereiken, omdat we geen contactgegevens hadden van hen en omdat sommige werknemers wellicht niet over een laptop en/of een (goede) internetverbinding beschikken thuis. Via de koepelorganisaties lanceerden we een oproep naar alle bedrijven in de sociale economie om een contactpersoon aan het

¹ We danken hier graag Eric Goubin (Thomas More), Erik De Snerck (Vlaams Oogpunt en DiAx), Alenka Lecompte (Mediawijs) en de leden van de stuurgroep voor hun deskundige feedback op de toegankelijkheid van onze vragenlijst.

² We danken hier graag Enya Marchal en collega's voor hun feedback over toegankelijk Nederlands voor anderstaligen.

onderzoeksteam door te geven.³ Via deze weg kwamen we in contact met 61 contactpersonen voor maatwerkbedrijven en 30 contactpersonen voor LDE-bedrijven. De bedrijven werden aangemoedigd om een lokaal en een laptop/pc te voorzien op de werkvloer waarop de werknemers individueel de korte survey konden invullen. Voor bedrijven waar dit niet mogelijk was (bijvoorbeeld om dat de werknemers alleen op externe locaties werken), gingen we samen op zoek naar een alternatieve oplossing. De vragenlijsten werden afgenomen tussen 27 oktober en 23 december 2023.

Voor de analyse van de resultaten wilden we graag weten of de respondent tewerkgesteld was in een maatwerkbedrijf of een LDE-bedrijf en wat de grootte (bij benadering) van het bedrijf is. Hiervoor koppelden we de verkregen antwoorden na afloop van de afnameperiode enerzijds aan een variabele die weergaf of het ging om een bedrijf actief in het collectief maatwerk of de lokale diensteneconomie en anderzijds aan een variabele die de grootte van het bedrijf weergeeft, op basis van het toegekende contingent of aantal voltijds-equivalenten in categorieën. Deze koppeling gebeurde op basis van een anonieme cijfercode. Elk bedrijf kreeg een gepersonaliseerde link, die de code automatisch toekende aan de antwoorden gegeven via die link. De bekomen gegevens bevatten geen identificeerbare informatie over het bedrijf of de respondent. Dit onderzoek werd goedgekeurd door de Ethische Adviescommissie Sociale en Humane Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen.⁴

In totaal vulden 1 007 doelgroepwerknemers tenminste één vraag van de vragenlijst in. Hiervan vulden 919 respondenten de vragenlijst volledig in. We concluderen uit de resultaten dat de vragenlijst invullen goed haalbaar bleek voor een groot deel van de respondenten. Net meer dan de helft van de respondenten vulde de vragenlijst in minder dan 8 minuten in. Slechts 9,6% van de respondenten gaf aan het invullen van de vragenlijst moeilijk te vinden, tegenover 90,4% die het invullen van de vragenlijst makkelijk vond. Voor een deel van de respondenten duurde het invullen van de vragenlijst echter een heel stuk langer. Zo deed 19,1% er ten minste 15 minuten over.

Hoewel voorgaande resultaten positief zijn voor de kwaliteit van de data, zouden ze ook deels een indicator van de selectiviteit van de steekproef kunnen zijn. Zo zouden ze erop kunnen wijzen dat het voornamelijk de doelgroepwerknemers met de sterkste profielen zijn, die de vragenlijst hebben ingevuld. Gegeven de kenmerken van de doelgroep, het ontwerp van de steekproef en de digitale vragenlijst is het waarschijnlijk dat er in de data een ondervertegenwoordiging is van mensen die weinig Nederlands begrijpen of een mentale, visuele of andere beperking hebben.⁵ Ondanks deze beperkingen in verband met de representativiteit van onze steekproef, denken we dat de resultaten ons nuttige inzichten verschaffen over de sociodemografische achtergrondkenmerken, gezins- en huisvestingssituatie en werk- en levensomstandigheden van de doelgroepwerknemers.

2.2 DEMOGRAFISCHE KENMERKEN DOELGROEPWERKNEMERS

In Tabel 1 tonen we (indien beschikbaar) op basis van de verschillende bronnen de procentuele verdeling van de doelgroepwerknemers naar geslacht, leeftijd, gezinssamenstelling, scholingsniveau, nationaliteit en maatregel. Hierbij maken we ook de vergelijking met de Vlaamse werkende bevolking. De officiële cijfers tonen dat er duidelijk meer mannen dan vrouwen werkzaam zijn in de sociale economie. 65% van de doelgroepwerknemers is man, terwijl slechts 53% van de algemene werkende

³ We danken graag de koepelorganisaties voor het motiveren van hun leden om deel te nemen aan het onderzoek.

⁴ Aanvraagnummer SHW_2022_92_1. Het onderzoek kreeg toestemming om van start te gaan op 18 oktober 2022. Het definitief positief advies werd verleend op 14 november 2022

⁵ Om hieraan tegemoet te komen werd een verkorte vragenlijst opgesteld, die onder begeleiding van een medewerker van het sociale economiebedrijf kon worden ingevuld. Omwille van de te beperkte respons, zijn deze resultaten niet opgenomen in het rapport.

Tabel 1: Profielkenmerken werknemers sociale economie op basis van de verschillende databronnen⁶

Gegevens	Populatie	Werkende bevolking ⁷	Sociale Economie	
	Statbel	DWSE	Admin	Survey
Jaar	2021	2021	2019	2022
Kenmerk	Populatie (%)	SE populatie (%) n=28 639	Instroomgroep (%) n=2 860	Respondenten (%) n=1 007
Geslacht				
Man	52,7	64,5	68,0	59,3
Vrouw	47,3	35,5	32,0	40,8
Leeftijd				
<25	6,2	7,3	23,7	7,1
25-54	76,0	70,2	66,6	70,5
55+	17,8	22,5	9,8	22,3
Gezinssamenstelling				
Eenpersoonshuishouden			27,4	29,7
Getrouwd/samenwonend zonder kinderen			9,2	12,6
Getrouwd/samenwonend met kinderen			38,7	37,8
Eenoudergezin			19,1	16,1
Ander/collectief huishouden			5,7	6,8
Scholingsniveau				
Kortgeschoold	11,8	80,7	77,7	
Middengeschoold	39,4	16,7	19,2	
Hooggeschoold	48,8	2,4	3,0	
Herkomst⁸				
Belgisch	92,2	80,9	81,5	69,3
Migratieachtergrond:	7,1	18,9	18,5	30,7
Europees			5,5	6,1
Niet Europees			13,0	24,7
Maatregel				
Collectief Maatwerk		84		85,6
Lokale Diensteneconomie		8		14,4
Andere		12		

Bron: Werkende bevolking: Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) – EAK Bewerking Departement WSE. Populatie Sociale Economie: Departement WSE & VDAB, Bewerking Departement WSE. Instroomgroep administratieve gegevens: Departement WSE, VDAB & Statbel, bewerking door auteurs. Surveygegevens: SOCIAL-survey, bewerking door auteurs.

bevolking man is. Verder zien we een oververtegenwoordiging van 55-plussers in de sociale economie (23% in plaats van 19% in de algemene werkende bevolking). Het sterkste verschil tussen de sociale en reguliere economie zien we bij scholingsgraad. Laaggeschoolden zijn zeer sterk oververtegenwoordigd

⁶ Omwille van de toegepaste afronding of overlappende categorieën komt de som van de percentages niet altijd op 100% uit.

⁷ Voor de cijfers over de werkende bevolking gaat het over werkenden tussen 20-64 jaar behalve in het geval van studieniveau waarbij het over de totale groep werkenden tussen 25-64 jaar gaat

⁸ Persoon heeft migratieachtergrond wanneer: bij werkende bevolking: geboren buiten EU27; bij DWSE-cijfers: huidige of vorige nationaliteit anders dan EU en EVA (EFTA) leden; bij administratieve gegevens: niet-Belgische nationaliteit; bij surveygegevens geboren in ander land dan België.

in de sociale economie. 8 op 10 doelgroepwerknemers is kortgeschoold, terwijl dit voor de algemene werkbevolking eerder 1 op 10 is. Verder zien we dat meer mensen met een migratieachtergrond aan de slag zijn in de sociale economie. Het percentage werknemers met migratieachtergrond in de sociale economie ligt met 19% meer dan 2,5 zo hoog als onder de algemene werkbevolking.

Aan de hand van de vergelijking in Tabel 1 kunnen we ook de verschillen tussen de databronnen bespreken. De verschillen tussen de officiële cijfers van Departement WSE en de cijfers van de gekoppelde administratieve data zijn te verklaren door het feit dat die laatste enkel gegevens bevat over de groep die in 2019 is ingestroomd in de sociale economie, en niet de volledige groep doelgroepwerknemers. We zien dat de instromers net iets vaker man zijn dan de totale groep werknemers. Zoals te verwachten zijn de instromers vaker jonger dan de groep die al aan de slag is. 23% van de instromers is jonger dan 25 (in vergelijking met 7% voor de totale groep). Toch is ook ongeveer 1 op de 10 instromers een 55-plusser (2 op de 10 in de volledige groep doelgroepwerknemers). Er is dus duidelijk ook een groep werknemers die pas later in hun carrière in de sociale economie gaat werken. Uit de cijfers over scholingsgraad blijkt dat de instromers nipt hoger geschoold zijn dan de volledige groep doelgroepwerknemers. Dit is niet noodzakelijk een teken dat de instroom over de jaren heen is veranderd, het kan ook betekenen dat midden- en hogeschoolden vaker uit de sociale economie uitstromen. Daarnaast zijn de verschillen in scholingsgraad eerder klein. De verschillen in herkomst zijn moeilijk te interpreteren gegeven de verschillende definiëringen van herkomst.

Voor de surveygegevens vormt de vergelijking een goede test om mogelijke selectiviteit in de bevraging op te sporen. In tegenstelling tot de gekoppelde data, probeert de bevraging de volledige groep doelgroepwerknemers te bereiken. Het gaat echter wel over data uit verschillende jaren (2021 voor de officiële cijfers van Departement WSE⁹, 2022 voor de Survey). Over het algemeen kunnen we concluderen dat de surveygegevens redelijk goed aansluiten bij de gekende cijfers. Zeker voor de verdeling over de leeftijdscategorieën is de overeenkomst opvallend, met maximum 0,3 procentpunt verschil. We zien echter wel een oververtegenwoordiging van vrouwen in de bevraging, met 5,3 procentpunt. De definities voor herkomst komen ook hier niet volledig overeen voor de verschillende gegevensbronnen. De officiële cijfers gaan uit van migratieachtergrond bij een andere huidige of vorige nationaliteit dan de EU- of EVA/EFTA-leden (IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland). De surveygegevens bevragen de plaats van geboorte van de respondent, en maken onderscheid tussen EU en niet-EU. Wanneer we de officiële cijfers voor migratieachtergrond (19%) en de cijfers op basis van de survey voor niet-EU migratieachtergrond vergelijken (26%), zien we een oververtegenwoordiging van mensen met niet-Europese migratieachtergrond in de survey. Dit kan echter ook deels verklaard worden door de andere definitie van migratieachtergrond (die meer landen in Europa aannemen), en eventuele hiaten in de kennis over vorige nationaliteiten in de administratieve data. Omdat alleen collectief maatwerk (CMW) en lokale diensteneconomie (LDE) werden bevraged in de survey is het opnieuw moeilijk de vergelijking te maken met de officiële cijfers¹⁰. We zien wel dat de cijfers voor CMW en LDE van dezelfde grootorde zijn in de surveygegevens en de officiële cijfers. Samenvattend zijn dit, in de context van een moeilijk te bereiken doelgroep, bemoedigende resultaten voor de kwaliteit en representativiteit van onze surveygegevens. Bij het

⁹ Tijdens de duur van dit onderzoek zijn er nog geen officiële cijfers voor 2022 beschikbaar.

¹⁰ De officiële cijfers bevatten ook de maatregelen experimentele arbeidszorg, structurele arbeidszorg, activerende arbeidszorg en arbeidsmatige activiteiten. In de overzichtstabel werden deze gehercodeerd naar de categorie 'andere'. Verder is de som van het aantal werknemers in de verschillende categorieën groter dan het totaal werknemers, wat er zou op kunnen wijzen dat sommige werknemers in meerdere categorieën vallen.

bekijken van de resultaten op basis van de vragenlijst is het echter nuttig om de oververtegenwoordiging van vrouwen in de steekproef in het achterhoofd te houden.

2.3 ANDERE KENMERKEN VAN DOELGROEPWERKNEMERS

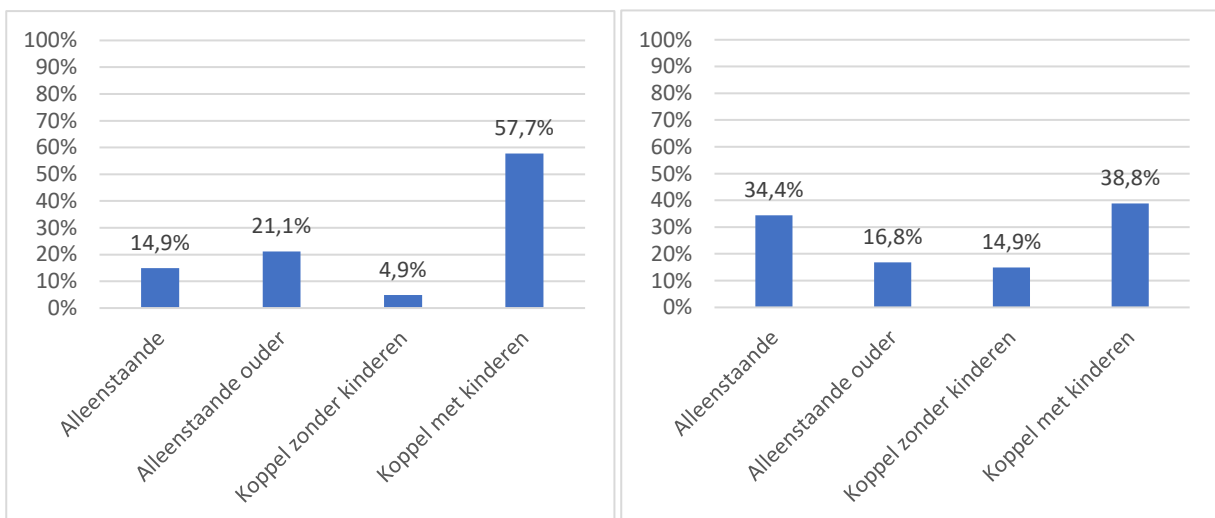
De gekoppelde data en de surveygegevens geven ons nog iets meer informatie over de kenmerken van de doelgroepwerknemers en huishoudens, die vooralsnog niet beschikbaar zijn in de officiële cijfers.

2.3.1 HUISHOUDEN

Tabel 1 geeft de verdeling van de observaties over verschillende huishoudtypes weer aan de hand van de gekoppelde data en de surveygegevens. In beide databronnen zien we dezelfde rangschikking van huishoudtypes voorkomen, en ook de grootteorde is telkens gelijkend. We zien dat de grootste groep (ongeveer vier op tien) werknemers, deel uitmaken van een gezin met kinderen. Ongeveer drie op tien doelgroepwerknemers zijn alleenstaand zonder kinderen. Minder dan twee op tien doelgroepwerknemers zijn alleenstaande ouders. Daarnaast is ongeveer een op tien getrouwd of samenwonend zonder kinderen.

In Figuur 1 splitsen we de resultaten van de gezinssituatie van de doelgroepwerknemers op naar lokale diensteneconomie (n=134) en de maatwerkbedrijven (n=826) in de steekproef van de survey. In het eerste geval zien we dat 58% van de respondenten koppels met kinderen zijn, 21% alleenstaande ouders, 15% alleenstaanden zonder kinderen en maar 5% koppels zonder kinderen. In de maatwerkbedrijven is de verhouding tussen alleenstaanden zonder kinderen (34%) en koppels met kinderen (38%) zeer vergelijkbaar. Tot slot, is 17% alleenstaande ouder en 15% een koppel met kinderen.

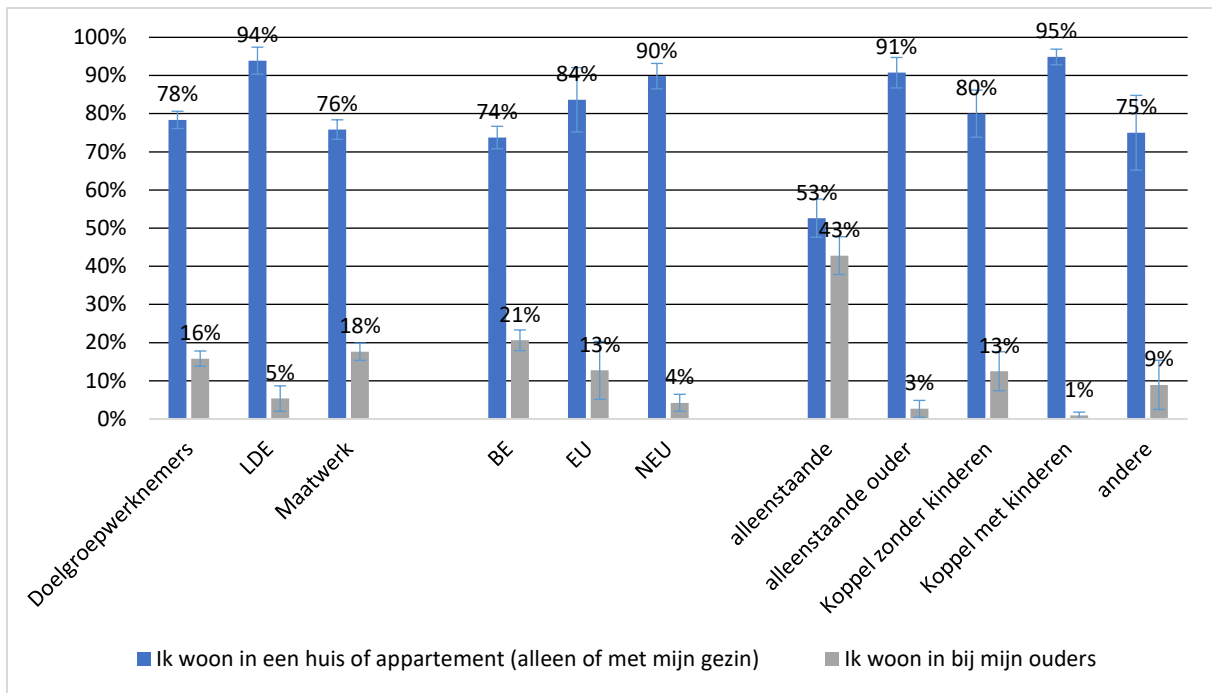
Figuur 1: Gezinsituatie van doelgroepwerknemers in lokale diensteneconomie (links) en maatwerk (rechts) (%)

Bron: SOCIAL-survey 2022

In Figuur 2 zien we hoe het huishouden van de verschillende groepen respondenten eruitziet. De meeste doelgroepwerknemers geven aan in een huis of appartement te wonen. Dit is vaker het geval bij werknemers in de lokale diensteneconomie, mensen met een niet-Europese migratieachtergrond en ouders. We zien verder dat een substantiële groep nog bij hun ouders inwoont. Het mag niet verbazen dat vooral alleenstaanden nog bij hun ouders wonen (43%). Ook werknemers in het maatwerk (ten opzichte van LDE) en personen zonder migratieachtergrond hebben hogere kansen om nog bij de ouders in te wonen.

Figuur 2: Huisvestingsituatie respondent (survey)

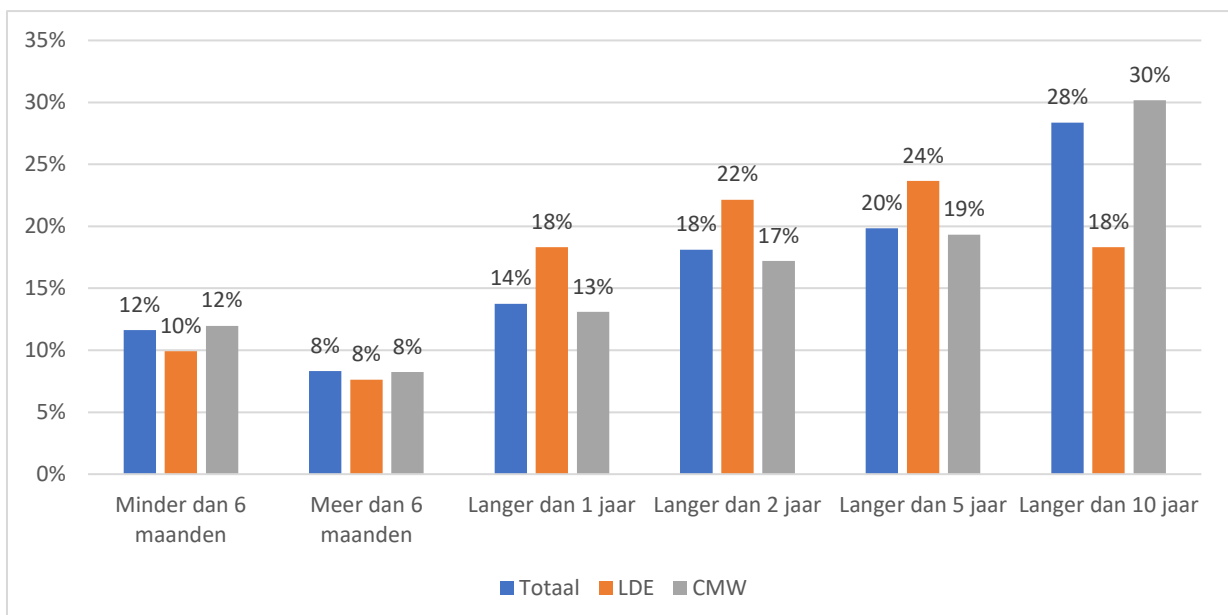

Bron: SOCIAL-survey 2022

2.3.2 TEWERKSTELLING

Van de respondenten die de vragenlijst hebben beantwoord, geeft 86% in het maatwerk te werken, tegenover 14% in de lokale diensteneconomie. Wanneer we kijken naar hoe lang de respondenten al voor hetzelfde bedrijf in de sociale economie werken (Figuur 3), zien we dat bijna de helft er al langer dan 5 jaar aan de slag is. Ongeveer 20% werkt er nog maar een jaar of korter. Wanneer we de vergelijking maken tussen maatwerk en de lokale diensteneconomie zien we vooral een groot verschil bij de respondenten die al langer dan 10 jaar voor hetzelfde bedrijf werken. Dit is veel vaker het geval binnen het collectief maatwerk. Dit valt mogelijk te verklaren omdat een inschakelingstraject in de lokale diensteneconomie in principe beperkt is tot 5 jaar, hoewel verlengingen mogelijk zijn.

Figuur 3: Hoelang werkt de respondent al voor het huidige bedrijf (steekproef survey)

3 ARMOEDE IN DE SOCIALE ECONOMIE

In dit deel van onze studie analyseren we de ervaringen en inzichten van (doelgroep)medewerkers met betrekking tot de mogelijke bijdragen van de sociale economie inzake armoedebestrijding. De focus ligt hier niet op het meten van deze effecten, maar op het beter begrijpen van de manieren waarop – i.e. via welke mechanismen en onder welke randvoorwaarden – het werken in de sociale economie invloed heeft op de situatie, beleving en het toekomstperspectief van mensen in armoede. Concreet zoeken we antwoorden op drie onderzoeksvragen: (1) *Op welke manieren maken sociale economiebedrijven een verschil voor doelgroepwerknemers in armoede?* (2) *Wat zijn de werkzame principes en randvoorwaarden die bijdragen tot een positieve impact van tewerkstelling in de sociale economie op armoedebestrijding?* (3) *Welke leerkansen en aanbevelingen volgen uit deze bevraging?*

Om deze vragen te beantwoorden baseren we onze analyse op zeventien diepte-interviews met doelgroepwerknemers en vijf focusgroepen met in totaal vijfendertig begeleiders uit de Vlaamse sociale economie. Vanuit de theorie-gedreven benadering van evaluatieonderzoek (Chen, 2012) en meer bepaald de traditie van ‘realist evaluation’ (Pawson & Tilley, 1997) trachten we de assumpties van medewerkers omtrent de impact van sociale economie op armoede te expliciteren en deze te toetsen aan de praktijkervaring van alle respondenten. Zo zoeken we naar een antwoord op de vraag ‘wat werkt voor wie, in welke omstandigheden en waarom’ (Cools & Raeymaeckers, 2020) en expliciteren we een veranderingstheorie die in latere fasen verder getest kan worden aan de data uit de andere luiken van dit onderzoek en de ervaringen van andere stakeholders.

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst de gebruikte methodologie van het kwalitatief onderzoek, en verkennen we de link tussen sociale economie, armoede en armoedebestrijding. Hoofdstuk 4 structureert deze rijkheid aan ervaringen rond drie centrale mechanismen die kunnen bijdragen tot armoedebestrijding: (1) tewerkstelling en inkomen uit arbeid, (2) begeleiding en (3) voordelen zoals materiële hulp, vormingen en vrijetijdsactiviteiten. Per mechanisme formuleerden we de wenselijke outputs (kortetermijneffecten), de wenselijke outcomes (langeretermijneffecten) en de randvoorwaarden, drempels en kansen die bijdragen tot het al dan niet realiseren van deze effecten. Deze veranderingstheorieën worden schematisch weergegeven in een logisch model dat we stelselmatig invullen.

3.1 METHODOLOGIE FOCUSGROEPEN EN DIEPTE-INTERVIEWS

In dit kwalitatieve onderzoeksluik focussen we op de ervaringen van (doelgroep)werknemers uit collectieve maatwerkbedrijven en ondernemingen uit Lokale Diensteneconomie. Concreet organiseerden we vijf focusgroepen met begeleiders, coaches, medewerkers van de sociale dienst en coördinatoren uit 32 verschillende bedrijven. Daarnaast werden er 17 diepte-interviews afgenomen met doelgroepwerknemers uit zes verschillende bedrijven.

Voor onze dataverzameling en -analyse lieten we ons inspireren door de ‘realist evaluation’ benadering (Pawson & Tilley, 1997, Manzano, 2016). Deze benadering verruimt het effectiviteitsvraagstuk van ‘*wat werkt?*’ naar ‘*wat werkt, voor wie, waarom en onder welke omstandigheden?*’. Dit impliceert dat de focus niet eenzijdig ligt op behaalde resultaten of output indicatoren, maar eveneens in beeld wordt gebracht (a) op welke manier(en) de interventies interageren met de specifieke context waarbinnen ze plaatsvinden en (b) welke achterliggende mechanismen en randvoorwaarden verklaren waarom een bepaalde interventie wel of niet succesvol blijkt (Chen, 2012, Westhorp, 2014). Dit doen we aan de hand van de geleefde ervaringen van betrokken stakeholders.

Concreet zoeken we in dit kwalitatief onderzoek vanuit het cliënt- en organisatieperspectief naar antwoorden op volgende drie, algemene onderzoeksvragen:

- *Op welke manieren maken sociale economiebedrijven een verschil voor doelgroepwerknemers in armoede?*
- *Wat zijn de werkzame principes en randvoorwaarden die bijdragen tot een positieve impact van tewerkstelling in de sociale economie op armoedebestrijding?*
- *Welke leerkansen en aanbevelingen volgen uit deze bevraging?*

Voor de begeleiders en medewerkers van sociale diensten vonden we een focusgroep het meest geschikt omdat we de respondenten zo ervaringen en praktijken konden laten uitwisselen en wij zo een beter zicht krijgen op verschillende visies en strategieën omtrent armoedebestrijding binnen de sector. Voor de gesprekken met doelgroepwerknemers vonden we diepte-interviews gepaster omdat we hen vragen om persoonlijke informatie te delen in vertrouwen en dat is vaak minder evident in de context van een groepsgesprek.

3.1.1 VRAGENLIJSTEN

Voor zowel de focusgroepen als de interviews werkten we met semigestructureerde vragenlijsten met open vragen (Mortelmans, 2013). Zo konden we flexibel inspelen op de antwoorden van de respondenten en het verloop van het gesprek, maar zorgden we er ook voor dat dezelfde onderwerpen en vragen aan bod kwamen in elk interview of focusgroep gesprek.

Leden van uit de stuurgroep, waaronder vertegenwoordigers van de koepelorganisaties en het Netwerk tegen Armoede hebben feedback gegeven op eerdere versies van deze vragenlijsten. Op basis daarvan hebben we enkele vragen toegevoegd die aansluiten bij de interesse van de stakeholders en vragen geherformuleerd om de begrijpbaarheid voor minder taalvaardige respondenten te verhogen.

Tijdens de focusgroepen vroegen we naar of en hoe men in contact komt met armoedeproblematiek bij hun doelgroepwerknemers, of zij armoedebestrijding als hun opdracht beschouwen, op welke manieren ze dit doen en hoe ze de impact van deze inspanningen inschatten. Vervolgens vroegen we naar mogelijke drempels, best practices, ondersteuningsnaden en leerkansen. De vragenlijsten voor Maatwerk en LDE-werknemers zijn grotendeels hetzelfde, met uitzondering van enkele specifieke vragen, bijvoorbeeld rond de sociale diensten in de Maatwerkbedrijven of aankomende veranderingen aan het subsidiekader voor de LDE in 2023.

De vragenlijsten voor de diepte-interviews met doelgroepwerknemers beginnen telkens met een kennismaking en de vraag of respondent zijn of haar tewerkstellingstraject en huidige job kort wil toelichten. We vragen hen ook wat werken voor hen betekent in het algemeen. Daarna vragen we specifiek naar de verandering die werken in de sociale economie heeft teweeggebracht in hun leven op verschillende levensdomeinen: gezondheid, budget, sociale relaties, dagbesteding, zelfbeeld enzovoort. Daarbij vragen we ook expliciet naar de ervaringen met armoede, zowel bij zichzelf als collega's. Vervolgens zoomen we in op het stellen van ondersteuningsvragen en hun ervaringen met betrekking tot begeleiding en ondersteuning binnen hun organisatie. Afsluitend vragen we de respondenten hoe ze naar de toekomst kijken op het gebied van tewerkstelling en zaken die ze anders willen in hun leven. De vragenlijsten voor Maatwerk- en LDE doelgroepwerknemers zijn opnieuw grotendeels hetzelfde, met uitzondering van enkele sub-sectorspecifieke vragen. De vragenlijsten zijn achteraan dit rapport toegevoegd als bijlage.

3.1.2 RESPONDENTEN

3.1.2.1 FOCUSGROEPEN

Voor de focusgroepen mikten we op begeleiders of medewerkers van de sociale dienst uit Maatwerkbedrijven en bedrijven uit de Lokale Diensteneconomie in Vlaanderen. Er werden vijf focusgroepen georganiseerd, vier richtten zich op Maatwerkbedrijven en één op bedrijven uit de LDE. Zo bewaakten we de interne homogeniteit van de focusgroepen wat betreft type sociale economiebedrijf. De drie koepelorganisaties Groep Maatwerk, Herw!n en Koepel Lokale Diensteneconomie hebben onze oproep tot deelname verspreid onder hun leden via email. Deelnemers konden zich via een Google Forms link inschrijven op één van de vijf voorgestelde momenten. Om de respons te verhogen en een goede geografische spreiding van deelnemers te realiseren organiseerden we zowel online als fysieke focusgroepen. De drie fysieke focusgroepen vonden plaats in Gent, Diest en Leuven.

Van de 42 inschrijvingen hebben uiteindelijk 34 medewerkers uit sociale economiebedrijven deelgenomen aan de focusgroepen, waarvan 26 uit Maatwerkbedrijven en 8 uit LDE. Onze sample biedt een mooie variatie aan sociale economiebedrijven wat betreft grootte van de organisatie, type activiteiten en geografische spreiding. De figuren in Appendix A2 bieden een overzicht van de respondenten in de focusgroepen en hun organisaties.

3.1.2.2 DIEPTE-INTERVIEWS

Voor de diepte-interviews zochten we specifiek naar doelgroepwerknemers uit Maatwerkbedrijven en de LDE die ooit al eens een ondersteuningsvraag stelden aan hun trajectbegeleiders of de sociale dienst van hun bedrijf. Het criterium 'het stellen van een ondersteuningsvraag' verhoogt de kans dat onze respondenten ervaring hebben met armoedeproblematiek, bereid zijn hierover te praten en al ervaring hebben met sociale economiebedrijven die hun doelgroepwerknemers trachten te ondersteunen. Het is belangrijk te vermelden dat respondenten werden toegeleid door begeleiders, waardoor we een positieve bias niet kunnen uitsluiten.

Daarnaast zochten we naar variatie wat betreft gender en staat van dienst. De respondenten waren minimaal één jaar in dienst in de sociale economie, binnen deze groep hadden we zowel respondenten die één jaar in dienst waren als respondenten die al meerdere jaren in dienst zijn. Daarnaast hebben we ook één persoon geïnterviewd die minder dan zes maanden uit dienst was. In het totaal interviewden we 17 doelgroepwerknemers, waarvan tien uit vier verschillende Maatwerkbedrijven en zeven uit twee verschillende bedrijven uit de LDE.

Aan het eind van de focusgroepen vroegen we respondenten uit het Maatwerk of zij doelgroepwerknemers konden toeleiden. Vier organisaties zijn daarop ingegaan. Deze vier Maatwerkbedrijven, waarvan twee voormalige sociale werkplaatsen en twee voormalige beschutte werkplaatsen zijn gelegen in Antwerpen, Turnhout, Herentals en Diest. In overleg met de koepel LDE en het Netwerk tegen Armoede kozen we voor respondenten uit twee Leuvense LDE organisaties die ook Verenigingen waar Armen het Woord Nemen zijn. Dit vergrootte onze kans om in contact te komen met mensen in armoede die bereid zijn om, en een zekere ervaring hebben met het spreken over hun situatie. In bijlage, achteraan dit document (appendix A4), vindt u een overzicht van de profielkenmerken van deze respondenten uit het collectief maatwerk (Figuur A4.1) en LDE (Figuur A4.2).

3.1.2.3 VERZAMELING, ANALYSE EN PRESENTATIE VAN DE DATA

Het contacteren van respondenten startte in april 2022. De focusgroepen en interviews vonden plaats in juni en oktober 2022. De analyse en rapportage gebeurde tussen december 2022 en april 2023. De deelnemers aan de focusgroepen kregen een week op voorhand een aantal voorbereidingsvragen

doorgestuurd, die ze konden gebruiken om het gesprek voor te bereiden met collega's. De toeleiders van respondenten voor diepte-interviews kregen op voorhand een topiclijst doorgestuurd om doelgroepwerknemers op voorhand te brieven over het doel en de inhoud van de interviews.

De focusgroepen duurden ongeveer twee uur, de interviews gemiddeld één uur. De interviews gebeurden één op één, tijdens de focusgroepen was er tevens een assistent aanwezig om de interactie tussen respondenten en non-verbale expressies te observeren. Alle gesprekken werden na toestemming van respondenten opgenomen met een audiorecorder om deze vervolgens verbatim uit te schrijven. De transcripten opgenomen in het computerprogramma NVivo 12 ter ondersteuning van de kwalitatieve analyse. Kort na de dataverzameling volgde een eerste 'open codering' per individueel interview. Op basis van deze codes (uit interviews én focusgroepen) werd een eerste versie van de codeboom opgemaakt. Deze werd verder verfijnd doorheen een tweede lezing van de transcripten in een proces van 'axiale codering'. Daarbij werd bijzondere aandacht besteedt aan eventuele overlap, aanvulling of conflict tussen inzichten uit focusgroepen en interviews (Mortelmans, 2013). De finale codeboom kan opgevraagd worden via mail naar de onderzoekers.

Doorheen het analyseproces werden er feedback momenten ('member checking') ingepland. De voorlopige resultaten werden gepresenteerd en bediscussieerd tijdens een stuurgroep van het onderzoeksproject (oktober 2022), de Vlaamse Arbeidsmarktcongres (december 2022), een netwerkmoment armoedebestrijding bij Mariasteen (januari 2023) en de algemene vergadering van Herw!n (juni 2023).

In de resultatensectie van dit rapport wordt veelvuldig gebruik gemaakt van quotes om onze bevindingen te illustreren en onze respondenten aan het woord te laten. Omwille van transparantie en een correcte interpretatie van deze data mogelijk te maken, zonder de anonimiteit van de respondenten te schenden, maken we gebruik van codes tussen haakjes na de quote. Deze codes verwijzen naar het profiel van onze respondenten uit de focusgroepen en interviews in figuren A2.1 t.e.m. A2.7 in bijlagen A2 en A4. Bijvoorbeeld (Focusgroep #2, Li) of (LDE #4). Om de leesbaarheid van quotes uit de interviews te verbeteren werd de spreektaal soms aangepast naar schrijftaal of hebben de onderzoekers informatie ter verduidelijking toegevoegd tussen haakjes.

De persoonlijke verhalen en ervaringen van deze (doelgroep)werknemers zijn veel rijker en genuanceerder dan dat we kunnen tonen binnen het bestek van dit rapport. In de analyse zullen we bijvoorbeeld niet ingaan op het levensverhaal en specifieke armoedeproblematiek van doelgroepwerknemers, maar focussen we sterk op de acties, mechanisme en randvoorwaarden die er volgens onze respondenten toe kunnen bijdragen dat werken in de sociale economie kan bijdragen tot armoedebestrijding.

3.2 ARMOEDE: HET IS ER ZEKER, MAAR HET IS VAAK NIET ZICHTBAAR

Alvorens we uitzoeken 'hoe' sociale economiebedrijven een bijdrage leveren of kunnen leveren in het bestrijden van armoede is het belangrijk om stil te staan bij 'de plek' van armoede binnen de sociale economie: Is armoede aanwezig en zichtbaar binnen het bedrijf en op de werkvloer? Zien sociale economiebedrijven het als hun taak om bezig te zijn met armoede en wat zijn de ervaringen van doelgroepwerknemers wat betreft het leven in armoede of samenwerken met collega's die het moeilijk hebben? Zijn de respondenten er überhaupt van overtuigd dat de sociale economie een rol kan spelen in de strijd tegen armoede? In wat volgt bespreken we dit op basis van de kwalitatieve onderzoeksactiviteiten.

De meeste respondenten, zowel begeleiders als doelgroepwerknemers, vertellen regelmatig in contact te komen met mensen in armoede op werkvloer. Slechts een kleine minderheid van de begeleiders

denkt dat er in hun specifieke dienst of bedrijf weinig tot geen armoedeproblematiek voorkomt onder de doelgroepwerknemers, of geven aan hier geen weet van te hebben.

De respondenten die aangeven dat ze wel regelmatig in contact komen met mensen in armoede benadrukken wel dat deze problematiek niet altijd zichtbaar is. In lijn met de wetenschappelijke literatuur en het werk van diverse armoedeorganisaties begrijpen de begeleiders dat armoede vaak samengaat met schaamte en wantrouwen. Men vindt het dus logisch dat mensen in armoede daar niet graag en niet zomaar met iedereen over willen praten, het behoort immers tot hun privéleven. Om die reden zullen de meeste begeleiders niet zomaar over armoede beginnen, proactief peilen naar de armoedesituatie of iemand hier een vraag over stellen als daar geen duidelijke reden toe is.

“In de meeste begeleidingsgesprekken daar komt het financiële plaatje (...) meestal niet naar boven, we gaan dat niet proactief doen.” (Focusgroep #1, SA)

In de meeste gevallen zullen begeleiders armoede pas thematiseren in gesprekken met doelgroepwerknemers wanneer zij een hulpvraag stellen die daarmee te maken heeft, of wanneer het tewerkstellingstraject niet goed verloopt en men vermoedt dat de problemen op de werkvloer samenhangen met een bredere problematiek van armoede en sociale uitsluiting.

Tijdens de focusgroepen vermelden de respondenten een aantal courante ‘herkenningspunten’ van een mogelijke armoedeproblematiek: regelmatig te laat komen of niet opdagen, afwezigheid door ziekte, zich moeilijk concentreren en/of niet goed (in groep) functioneren, gebrekkige hygiëne, zich afzonderen tijdens de lunch of zeer weinig eten, loonbeslagen, vragen naar voorschotten op het loon om facturen of onvoorziene kosten te betalen of zeer gestresseerd reageren wanneer een betaling een kleine vertraging oploopt. Soms krijgt men ook signalen vanuit andere organisaties die de doelgroepwerknemer begeleiden of doorverwijzen.

“Soms is er niet altijd weet van armoedeproblematiek, soms merken we dat mensen wel veel schulden hebben of als mensen langdurig ziek zijn, of soms is er ook wel hygiëne problematiek waar we op ingaan.” (Focusgroep #4, L)

“(...) mensen die een voorschot moeten komen vragen bij onverwachte kleine kosten. (...) we zien mensen soms ook minder eten meenemen op het einde van de week.” (Focusgroep #4, Ha)

“Ik hoor veel via VDAB en GTB en praktisch hoor ik ook zaken over loonbeslag en sociale begeleiding, zo hebben we er wel een goed zicht op.” (Focusgroep #1, Li)

Tijdens de diepte-interviews bevestigen de doelgroepwerknemers dat ze hun eventuele financiële moeilijkheden of andere obstakels waar ze mee worstelen als een privéaangelegenheid beschouwen. Dat merken we ook tijdens het afnemen van de interviews. Wanneer we doelgroepwerknemers vragen of ze ooit met armoede te maken hebben gehad, blijft het antwoord weleens uit. Na doorvragen of verder in het gesprek geven ze vervolgens aan dat er wel problemen zijn, maar het niet zomaar aan ‘de grote klok’ te willen hangen. Ze vertellen dat ze moeite hebben om de moeilijkheden waar ze mee kampen bespreekbaar te maken of geven aan dat ze zich gewoonweg niet als iemand in armoede willen zien, of dat ze zich niet met die groep willen identificeren. Een aantal respondenten erkent dat het uiten van bezorgdheden en hulpvragen een blijvend werkpunt voor hen is. Als interviewer merk je dat er schaamte heerst rond dit thema. Men vertelt dat het ook onder collega’s meestal niet

gebruikelijk is om open over dit soort zaken te spreken, tenzij men misschien een vriendschapsband heeft opgebouwd, of in organisaties die expliciet rond het thema werken (zoals armoedeverenigingen), maar dit is eerder uitzonderlijk.

“Ik denk wel dat er... allee, hoe moet ik het zeggen? Als ik een voorbeeld moet geven. Je hebt daarjuist een gesprek gehad achter mij, die is heel zwijgzaam over zijn privéleven. Dus die gaat niet rap iets vertellen van... enkel zijn werk. En zo ben ik ook een beetje.” (LDE #6)

“Ik denk dat dat ook een beetje gevoelig ligt, een financiële situatie. Daar ben ik zelf ook niet geneigd om daar open over te praten, hoor. Als dat nu bij mijn moeder is, dat is iets anders. Of met mijn broer of zus of zo. Maar voor de rest ben ik eigenlijk niet geneigd... in mijn vriendengroep...” (MW #7)

Hoewel mensen in armoede er in eerste instantie meestal niet over willen spreken op hun werk en de problematiek vaak niet zichtbaar is voor begeleiders, vinden begeleiders dat je wel moet proberen inspelen op signalen als die zich tonen. Zij wijzen in dit verband op het belang van een ‘sfeer van openheid’ en ‘betrokken medewerkers’ als sleutels tot het detecteren en bespreekbaar maken van armoedeproblematiek. Doelgroepwerknemers bevestigen dit en benadrukken, in lijn met eerder onderzoek naar werkzame principes in het sociaal werk (Vandekinderen et al., 2018), dat nabijheid en vertrouwen een positieve invloed kunnen hebben op de motivatie van mensen in armoede om een hulpvraag te stellen. Zij voegen eraan toe dat collega’s (zowel doelgroepwerknemers als andere medewerkers) die ooit zelf armoede hebben meegemaakt of professioneel ervaring hebben met dit thema beter begrijpen wat armoede is en wat het met mensen kan doen, waardoor ze het ook beter herkennen en bespreekbaar kunnen maken.

“De winkelverantwoordelijken en werkbegeleiders die pikken heel wat op, dat zijn de eerste vertrouwenspersonen. Wij gaan ook wekelijks op de vloer, want uw gezicht laten zien, is heel belangrijk, dan komen de vragen.” (Focusgroep #4, I)

“Want ik kwam ook vroeger uit een gezin waar armoede, (...) Dus ik weet wat dat is om geen geld te hebben, om geen eten te hebben, koelkast leeg. Ja, dat ken ik.” (LDE #4)

“Belangrijk is dat het bij ons bespreekbaar is, het is geen taboe, ze kunnen ervoor terecht, dat lijkt me in het NEC in bedrijven niet altijd zo evident” (Focusgroep #4, Ni)

Onze data toont dus dat de meeste medewerkers ervan overtuigd zijn dat veel doelgroepwerknemers in de sociale economie kampen met armoedeproblematiek, maar dat men dit vaak niet toont of niet wil tonen. Men vindt het enerzijds belangrijk om mensen hun privacy daarin te respecteren en kiest er daarom liever voor om er niet proactief over te beginnen of mensen zomaar te confronteren. Anderzijds vindt men het belangrijk om openheid te creëren voor hulpvragen en in te spelen op de signalen die men opvangt. Het oppikken van die signalen blijkt overigens iets wat je kan leren en waar diverse medewerkers een rol in kunnen spelen.

3.3 IS ARMOEDEBESTRIJDING EEN OPDRACHT VAN DE SOCIALE ECONOMIE?

Wanneer we het effect van de sociale economie op armoede bestuderen is het relevant de vraag te stellen of het hier gaat om een bedoeld of eerder onbedoeld effect. Is het bestrijden van armoede een doelstelling van de sociale economie sector, of gaat het eerder om een positief zijeffect dat voortvloeit uit wat men doet, zonder dat men hier expliciet op inzet. Deze vraag is relevant omdat het denkbaar is dat de effectiviteit verhoogt wanneer men doel- en impactgericht aan de slag gaat. Het antwoord op deze vraag of armoedebestrijding een expliciete doelstelling is van de sector klinkt niet eenduidig.

Het is duidelijk dat de sociale economie tewerkstellingskansen wil bieden op maat van mensen met een grote afstand tot het Normaal Economisch Circuit (NEC) (en dus met een groter armoederisico). Dit doet men onder andere vanuit de overtuiging dat de tewerkstelling kan bijdragen tot meer maatschappelijke inclusie en betere levensomstandigheden. Onderzoek van De Mey en collega's (2008) toont dat de ambitie om armoede te bestrijden voor veel organisaties in de sociale economie heeft meegespeeld in hun ontstaansgeschiedenis. Toch merken we dat deze motivatie vandaag vaak niet expliciet vermeld staat in beleidsdocumenten of de missie van sociale economiebedrijven. Onderzoek naar de evolutie van De Kringwinkel (Cools & Oosterlynck, 2015) toont bijvoorbeeld dat deze focus op armoedebestrijding doorheen de laatste decennia globaal genomen steeds minder centraal kwam te staan, naarmate de profilering als volwaardig bedrijf met een brede klantenbasis én het inzetten op doorstroom naar het NEC belangrijker werd.

Tijdens de focusgroepen vertellen de meeste medewerkers dat armoedebestrijding niet expliciet is opgenomen in de missie van hun organisatie. Ze vinden echter dat het inzetten op armoedebestrijding logisch voortvloeit uit het inzetten op duurzame tewerkstelling van kansengroepen. Niet iedereen is het daar helemaal mee eens. Men zegt dat dit in principe wel komt, maar dat je er niet van mag uitgaan dat tewerkstelling automatisch leidt tot een route uit armoede. Bovendien zou er een spanning bestaan tussen de bedrijfslogica en de logica van armoedebestrijding. De druk om opdrachten goed uit te voeren en kwaliteit te leveren zou het volgens sommigen moeilijk maken om tijd te vinden om naar mensen te luisteren en met hun problematiek aan de slag te gaan. Eén respondent wijst in dit verband ook op het laag loon van doelgroepwerknemers om het engagement van zijn bedrijf inzake armoedebestrijding in twijfel te trekken.

“Onze missie is een volwaardige plaats in de maatschappij bieden via tewerkstelling, maar daarmee ben je er echt nog niet” (Focusgroep #4, HE)

“Dat is niet eenvoudig hé, mensen zijn caleidoscopisch en altijd een beetje anders, als je er tijd in steekt kan je ze leren kennen, maar de tijd ontbreekt vaak om dat te doen. Zoals de collega daarnet ook zei: cijfers zijn heel belangrijk, we moeten winst maken [...] ik geloof ook niet dat men het zo belangrijk vindt, soms lijken wij wel de Chinezen van deze maatschappij, vooral goed voor goedkope arbeid, dat is soms om krampen van te krijgen [...]” (Focusgroep #1, X)

Ondanks deze onduidelijkheid en meningsverschillen over de status van armoedebestrijding als expliciet doel of (onbedoeld) zijeffect van de sociale economie zijn alle respondenten het er wel over eens dat de sociale economie een positief effect kan hebben – en vaak ook heeft - op het leven van doelgroepwerknemers in armoede.

3.4 MAAKT WERKEN IN DE SOCIALE ECONOMIE HET VERSCHIL?

3.4.1 DE ERVARINGEN VAN BEGELEIDERS

Als we in de focusgroepen vragen of werken in de sociale economie het verschil maakt voor mensen in armoede is men het erover eens dat de sector zeker kansen biedt tot verbetering voor personen en hun gezin. Men voegt daar snel aan toe dat het niet dé oplossing is voor alle armoedeproblematiek van werknemers. Sociale economie maakt niet 'het' verschil, maar het kan in veel gevallen wel 'een' verschil maken. Respondenten noemen diverse elementen die volgens hen een positief effect (kunnen) hebben. Enkele respondenten geven daarbij ook aan dat er in de sociale economie, meer dan in het NEC, ook extra ruimte en aandacht is voor de situatie van mensen in armoede.

“De verloning, dat ze werk hebben, een structuur krijgen, sociale contacten kunnen leggen met collega's in plaats van in isolatie en armoede glijden, extralegale voordelen rond mobiliteit, hospitalisatie, maaltijdcheques, groepsactiviteiten.” (Focusgroep #2, H)

“Ik denk dat wij vooral heel sterk zijn in die toegankelijkheid, betrokkenheid, maaltijdcheques, gratis vervoer, ook echt wel veel tijd spenderen met onze mensen.” (Focusgroep #4, L)

In grote lijnen kunnen we een onderscheid maken tussen drie algemene 'mechanismen' of hefboomen in armoedebestrijding die vaak terugkomen in de antwoorden tijdens de focusgroepen: (1) tewerkstelling en inkomen uit arbeid, (2) begeleiding en doorverwijzing, (3) extra voordelen zoals materiële hulp, vorming, sociaal netwerk en toegang tot informatie. We bespreken deze mechanismen en hun randvoorwaarden uitvoerig in hoofdstuk 4 van dit rapport. Hier beperken we ons tot de algemene ervaringen wat betreft het effect van sociale economie op armoede.

Respondenten benadrukken dat we er niet zomaar van mogen uitgaan dat deze acties en mechanismen altijd en voor iedereen een duurzaam positief effect realiseren, laat staan dat mensen plots 'uit armoede' zouden zijn. Zo werkt het niet. Men weet heel goed dat armoede hardnekkig is en dat een stijging in loon niet automatisch leidt tot een transformatie van je financiële situatie. Die loonstijging is in veel gevallen ook niet erg groot. Enkele respondenten wijzen er ook op dat de ervaring die men opdoet in de sociale economie in veel gevallen ook niet (rechtstreeks) leidt tot een duurzame tewerkstelling in het NEC. Men vertelt verhalen over mensen die nadien terug in precare arbeidssituaties verzeilen of terugvallen op een werkloosheidsuitkering. In die gevallen is het arbeidsinkomen dus niet heel stabiel, wat kan leiden tot een terugval van het gezinsinkomen onder de armoedegrens.

Ook de meer immateriële psychosociale elementen leiden niet meteen tot duurzame veranderingen in de situatie, attitudes of de ambities van doelgroepwerknemers. Dit soort veranderingen realiseer je meestal niet in kortstondige trajecten, daar is tijd voor nodig. Bovendien voelen begeleiders en medewerkers van de sociale dienst dat ze niet alle sleutels en hefboomen in handen hebben, die liggen ook grotendeels bij de doelgroepwerknemers zelf én bij de bredere samenleving. Daarmee bedoelen ze dat ze mensen niet kunnen dwingen om bepaalde stappen te zetten of dat oplossingen voor concrete problemen zich vaak bij actoren zoals beleidsmakers en werkgevers liggen, waar ze geen rechtstreekse invloed op kunnen uitoefenen. Deze meer 'structurele' zaken worden dan meestal gecommuniceerd met leidinggevenden en de koepels, van wie men verwacht dat men deze zaken meeneemt naar het gepaste overleg.

Wat begeleiding betreft geeft men aan dat het in principe niet de bedoeling is dat men vanuit het sociale economiebedrijf een langdurige begeleidingsrol zal opnemen. Vaak hebben mensen reeds

verschillende begeleiders en trajecten lopen of zijn andere organisaties beter geschikt om specialistische ondersteuning te bieden. Er zijn voorbeelden van medewerkers uit de sociale economie die zeer ver gaan in het ondersteunen van doelgroepwerknemers, bijvoorbeeld door te helpen verhuizen of een fiets te gaan kopen, maar dit is eerder de uitzondering dan de regel. In de meeste gevallen gaat het vooral over het verder helpen en doorverwijzen naar andere organisaties. Natuurlijk zal men de werknemer nadien meestal nog opvolgen door informeel te vragen hoe het gaat, maar langdurige begeleiding omtrent specifieke hulpvragen is dus niet echt de bedoeling.

“Wij doen ook veel motiveren hé. Men heeft vaak slechte ervaringen met hulpverlening, dus doorverwijzen op zich is vaak niet voldoende, we brengen ze graag tot daar. (...) We detecteren zaken, eens een brief bekijken of (...) bellen kunnen we ook doen. (...) vooral probleemverheldering en van daaruit gaan kijken waar ze terecht kunnen. (Focusgroep #1, B)

“Het is veel brandjes blussen en doorverwijzen...” (Focusgroep #1, Li)

De ‘extra voordelen’ die men kan aanbieden, zoals het uitdelen van voeding, korting op fietsen, groepsaankopen, vormingen, vrijetijdsaanbod enzovoort, verschillen zeer sterk tussen organisaties. Het hangt af van de specifieke activiteit van een bedrijf, de bedrijfscultuur enzovoort. Respondenten beseffen ook dat deze zaken vaak geen structurele oplossing bieden voor armoedeproblematiek. Toch geven ze aan dat deze belangrijk zijn voor doelgroepwerknemers en tonen ze interesse om te leren van de praktijken van andere bedrijven.

Tot slot wijzen verschillende professionals ook op het steeds ‘zwakker’ worden van de instroom van doelgroepwerknemers, wat veel aandacht opeist en het moeilijker maakt om verandering te realiseren. Men verwijst hier onder andere naar een grotere instroom van anderstaligen, mensen met ‘medische labels’ zoals ASS en ADHD en de groter wordende digitale kloof.

3.4.2 DE ERVARINGEN VAN DOELGROEPWERKNEMERS

Tijdens de diepte-interviews benadrukten de doelgroepwerknemers het belang van werk voor hun mentale gezondheid en zinvolle dagbesteding. Ook het inkomen uit arbeid kwam geregeld aan bod, maar hier valt het op dat werken in de sociale economie niet voor alle respondenten heeft geleid tot een significante verbetering in hun financiële situatie. Enkele respondenten geven aan dat ze sinds hun tewerkstelling in de sociale economie meer kunnen sparen.

“(...) Dat is grote verschil. (...) twee dagen werken bij interim. Drie dagen thuis. (...) weinig werken, weinig geld hebben op het einde van de week. Was altijd miserie vroeger. (...) zelfs als jij geld hebt, dat gaat rap op. (...) met (dit voltijds) werk is het beter. Jij behoudt uw geld” (MW #3)

Verschillende andere respondenten zien echter geen duidelijke verbetering. Ze geven bijvoorbeeld aan dat ze nog steeds hoge medische kosten moeten betalen, dat het leven steeds duurder wordt, er schulden zijn, de partner ook moeilijkheden heeft of dat andere voordelen zoals een sociaal tarief is weggevallen sinds hun tewerkstelling, wat de kleine stijging qua inkomen tenietdoet. Men getuigt ook over andere hardnekkige problemen zoals wonen in een slechte huisvesting, het herstellen van een verslaving of relatieproblemen, waar de tewerkstelling en het inkomen niets aan veranderen.

“(...) nu alleen probleem gefikst van werk. (...) voor alleenstaande mama is heel moeilijk. Ik vraag sociaal tarief voor water en voor elektriciteit, niet voor mij. (...) ik

*weet niet waarom. Ik begrijp het niet. (...) alles is duur. En onze salaris stijgt niet.
Facturen zo hoog (...) mensen belanden in armoede.” (LDE #7)*

Het valt op dat ook respondenten die zeggen dat ze er financieel amper op vooruit gaan, toch aangeven dat werken in de sociale economie een positieve invloed heeft op hun leven. Men heeft het dan meestal over meer structuur, zinvolle dagbesteding en het gevoel dat je iets bijdraagt en daar erkenning voor krijgt (cf. Deci & Ryan, 2000). Het woord ‘voldoening’ en verwijzing naar een maatschappelijk stigma op niet-werkenden komt in dit verband geregeld aan bod.

“Zo is mijn probleem een beetje weggevallen ook qua drank [...] omdat ik dan voldoening had, omdat ik ook zie dat de mensen content zijn van wat wij ineengestoken hebben. Het is meer iets van ‘doe iets met je leven’, in plaats van rond te hangen.” (MW #4)

*“(...) Werk hoort nu eenmaal bij de maatschappij, want anders word je afgeschilderd (...) Dan word je zo scheef bekeken. (...) Ale dat heb ik toch een paar keer ondervonden. Soms loog ik daar wel voor en dan was de discussie eigenlijk rap gedaan. Maar nu moet ik niet meer liegen en ik voel me daar ook goed bij.”
(LDE #6)*

Een aantal respondenten vertelt ook dat hun sociaal netwerk uitgebreider en sterker is geworden door in de sociale economie te gaan werken en nieuwe mensen tegen te komen. Dit geldt echter niet voor iedereen. Wanneer we er expliciet naar vragen zeggen sommigen dat hun sociaal netwerk niet sterk is veranderd sinds hun tewerkstelling in de sociale economie.

“Ja, ik kom hier drie keer per week praten met de keukencrew en ik voel mij daardoor goed, beter. Ik denk, deze plaats is meer dan werk voor mij. Die geeft mij zelfvertrouwen. Vroeger niet.”

“Hier zijn ze nog een beetje begaan over hoe het gaat met u als mens.” (MW #7)

Wat regelmatig terugkomt in de interviews is dat de sociale economie hen een positievere werkervaring biedt dan het NEC omdat er meer begrip en waardering zou zijn vanuit het bedrijf. In dit verband verwijst men naar de sociale economie als een leerschool met minder prestatiedruk, waar je meer begrip en waardering krijgt. Ook de uitwisseling tussen diverse mensen, de nevenactiviteiten en (informele) leerkansen worden vermeld als pluspunten die ertoe kunnen bijdragen dat je op termijn openbloeit. Het valt op dat er vaak verwezen wordt naar solidariteit onder de collega’s en het feit dat men na verloop van tijd zelf iemand is geworden die anderen kan helpen en in vertrouwen wordt genomen.

Ondanks de eerder positieve ervaringen van deze respondenten voelen ze dat werken in de sociale economie toch nog door velen als minderwaardig wordt gezien. Soms houden mensen in hun contacten dan ook rekening met de negatieve opvattingen die erover hen bestaan. Dit ondervinden we als onderzoeker ook tijdens de interviews in verdedigende en ontwijkende antwoorden (cf. Singley, 2003).

*“Ik zeg gewoon dat ik werk heb (...) niet dat dat LDE is omdat je pas een contract krijgt als je langdurig werkloos bent en daar heb ik allemaal geen zin in om dat te vertellen (...). Mensen moeten ook niet weten dat ik een probleem had.
(...) Als je dat allemaal moet vertellen, ben je je gezicht kwijt vind ik. In de maatschappij moet je een beetje acteur spelen he?” (LDE #6)*

“(...) allee, waarom ga je nu daar werken? (...) Ik heb altijd gezegd: je moet dat respecteren hoe dat is, ik kan dat niet meer voor mijn rug. (...) In een gewoon bedrijf moet je kunnen meevolgen, bij een maatbedrijf daar kun je wat rustiger werken” (MW #4)

Als we de doelgroepwerknemers vragen naar hun toekomstperspectief en de verwachting om door te stromen naar het NEC, toont men zich minder positief. Velen ervaren stress als het gaat over doorstroom. De meeste respondenten willen in hun huidige tewerkstelling blijven of toch zeker in een bedrijf dat dezelfde voordelen biedt qua begeleiding en verwachtingen. De werkcultuur, het werktempo en de aard van het werk zijn immers belangrijk om mensen met een chronische problematiek aan het werk te kunnen houden.

Leeftijd lijkt hier een belangrijke variabele. Jongere respondenten tonen zich ambitieuzer wat betreft het willen volgen van opleidingen en een eventuele doorstroom, maar voor velen blijft aangepast werk wel noodzakelijk omwille van hun medische of sociale situatie. Enkele oudere werknemers vermelden dat omwille van hun hobbelachtig tewerkstellingsparcours en laag inkomen, ze zich zorgen maken over een te laag pensioen.

Samengevat zien we dat slechts een deel van de doelgroepwerknemers een duidelijke financiële verbetering ervaart door te werken in de sociale economie. Echter, ook wie die financiële verbetering niet ervaart, kent een positief effect van de tewerkstelling op hun mentaal welbevinden. Hieronder kijken we meer in detail naar de verschillende mechanismen en randvoorwaarden die verklaren hoe en in welke mate sociale economiebedrijven kunnen bijdragen tot armoedebestrijding.

4 HOE EN ONDER WELKE OMSTANDIGHEDEN DRAAGT DE SOCIALE ECONOMIE BIJ TOT ARMOEDEBESTRIJDING?

In dit hoofdstuk trachten we de diverse ervaringen en meningen van onze respondenten tot een meer coherente veranderingstheorie om te vormen die weergeeft op welke manieren en onder welke omstandigheden werken in de sociale economie bijdraagt tot armoedebestrijding. In dit rapport hanteren we een theorie-gedreven benadering om de impact van de sociale economie op de situatie van mensen in armoede beter te begrijpen. Elke sociale interventie bouwt in principe altijd op een theorie over waarom deze interventie zou kunnen bijdragen tot wenselijke effecten (Pawson, 2003). Deze theorieën zijn soms expliciet uitgeschreven, maar vaak blijven ze impliciet en hebben stakeholders verschillende opvattingen over waarom en onder welke omstandigheden bepaalde acties bijdragen tot bepaalde veranderingen. Dat is zeker zo wanneer er onduidelijkheid is over de beoogde doelstelling, wat in zekere mate het geval is voor de doelstelling armoedebestrijding voor de sociale economie. Een veranderingstheorie is, eenvoudig gesteld, het antwoord op de vraag ‘wat werkt, voor wie, in welke omstandigheden en waarom?’ (Cools & Raeymaeckers, 2020).

Wat dit soort evaluatieonderzoek eerst doet is de veranderingstheorie van een bepaalde sociale interventie te expliciteren. Zo wil men de ‘mechanismen’ en ‘randvoorwaarden’ blootleggen die ervoor zorgen dat de bestudeerde interventies bijdragen tot bepaalde (bedoelde, onbedoelde, gewenste of ongewenste) veranderingen (De Waele et al., 2022). Vervolgens wil men deze veranderingstheorie testen aan empirische data. In dit rapport doen we dat op basis van de interviews en focusgroepen, maar je kan hier diverse databronnen en typen data voor gebruiken. Ook de data van de andere, kwantitatieve deelonderzoeken binnen deze opdracht kunnen in een latere fase gebruikt worden om de veranderingstheorie in dit rapport verder te verfijnen.

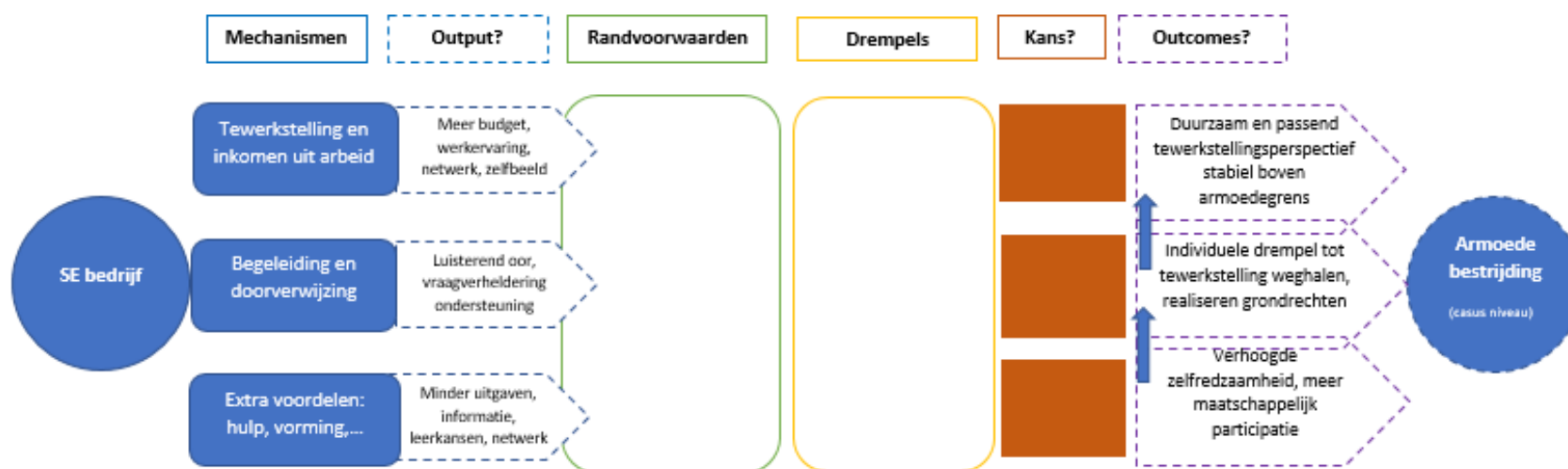
We maken gebruik van een ‘logisch model’ om de relatie tussen wat de sociale economie doet en de gewenste uitkomst van armoedebestrijding te structureren.

4.1 EEN LOGISCH MODEL

Een logisch model geeft een lineaire en schematische weergave van hoe specifieke acties of interventies zouden leiden (of bijdragen) tot een gewenste verandering. Achter deze relatief eenvoudige schematische weergave schuilt natuurlijk een immense diversiteit aan factoren en contextvariabelen die mogelijk invloed hebben op de armoede-ervaring en het tewerkstellingstraject van doelgroepwerknemers. Een logisch model is dus per definitie een vereenvoudiging van een complexere realiteit. Bovendien focussen we in dit onderzoek niet op één specifieke interventie of organisatie, maar is het de bedoeling de impact van sociale economie op armoede op sectorniveau te captureren. Het is dan ook noodzakelijk om in zekere mate abstractie te maken van lokale contexten en individuele verhalen om zo algemene mechanismen, randvoorwaarden en drempels te identificeren die relevant zijn voor de hele sector. In de context van dit onderzoek vinden we een logisch model dus een bruikbaar instrument omdat het ons toelaat om een zeer grote variëteit aan interventies en ervaringen te structureren op een voldoende abstract niveau. Zo kan dit model en dit onderzoek een aanzet geven tot meer gedetailleerde en contextgevoelige gesprekken over de acties die bedrijven, koepelorganisaties, beleidsmakers en andere stakeholders van de sociale economie kunnen en willen ondernemen in de strijd tegen armoede.

Figuur 4 toont een eerste, gedeeltelijk ingevulde versie van het logisch model. Aan de linkerkant zie je het sociale economiebedrijf en drie typen activiteit of aanbod van sociale economiebedrijven die een hefboomfunctie kunnen vervullen inzake de impact op armoede: (1) tewerkstelling en inkomen uit arbeid, (2) begeleiding en (3) andere voordelen die het bedrijf haar werknemers kan bieden en mogelijk een positieve invloed hebben op de ervaring van armoede. Dit zijn de drie algemene mechanismen die er in theorie voor kunnen zorgen dat werken in de sociale economie bijdraagt tot armoedebestrijding op het individueel niveau van doelgroepwerknemers. Per mechanisme identificeren we de verwachte, gewenste korte termijn realisaties (output) en de verwachte, gewenste effecten op middellange termijn. Naast 'output' en 'outcomes' staat een vraagteken omdat we willen nagaan in welke mate en onder welke voorwaarden ze effectief worden gerealiseerd. In dit hoofdstuk worden de randvoorwaarden, drempels en kansen, voor de drie lijnen ingevuld op basis van onze onderzoeksresultaten. De kleine blauwe pijlen wijzen op een mogelijke interactie tussen bepaalde outputs en outcomes.

Figuur 4: Gedeeltelijk ingevuld logisch model van de impact van werken in sociale economie op de situatie van mensen in armoede

4.2 TEWERKSTELLING & INKOMEN UIT ARBEID

4.2.1 DE VERANDERINGSTHEORIE

Het eerste mechanisme betreft het tewerkstellen van doelgroepwerknemers in de sociale economie. De veronderstelling luidt dat tewerkstelling voor deze zogenaamde kansengroepen op korte termijn resulteert in meer budget, meer werkervaring, een positiever zelfbeeld en een sterker sociaal netwerk. Op langere termijn zou deze periode van tewerkstelling moeten leiden tot een duurzame en passende tewerkstelling (in het NEC) en een stabiel inkomen boven de armoedegrens. Deze veranderingstheorie, die ervan uitgaat dat een inkomen uit arbeid dé sleutel tot maatschappelijke integratie en route uit armoede kan zijn, staat centraal in het discours van de zogenaamde ‘actieve welvaartstaat’ en het sociale investeringsparadigma (Hemerijck, 2012).

Hoewel er onder academici discussie bestaat over de effectiviteit van deze beleidsvisie voor kansengroepen en eventuele ongewenste effecten (Cantillon, 2011; Van Lancker, 2019) blijft het duidelijk een dominante beleidsvisie die we overigens ook kunnen herkennen in de doorstroomverwachting van het decreet collectief maatwerk. Deze verwachting is indicatief voor een verschuiving in de finaliteit van tewerkstelling in de sociale economie die gestuwd wordt door de overtuiging dat een inkomen uit (niet gesubsidieerde) arbeid dé sleutel tot sociale inclusie zou moeten zijn: van de integratie van uitgesloten groepen door het aanbieden van een gesubsidieerde productieve activiteit in een parallel circuit, naar een tussenstap en beleidsinstrument om mensen te activeren naar tewerkstelling in het regulier circuit (Nyssens, 2014; Cooney et al., 2016).

Hoe het ook zij, de veronderstelling dat ‘aan het werk zijn’ een positief effect kan hebben op het **inkomen, zelfbeeld, toekomstperspectief en het netwerk van doelgroepwerknemers** in armoede kwam ook duidelijk aan bod tijdens de interviews en focusgroepen.

“(…) Werk is een stap vooruit op de participatieladder, structuur, meer inkomen, wat meer zinvolle dagbesteding ook wat meer ondersteuning. In die zin lijkt het mij helemaal evident dat werk aanbieden - zelfs aan het minimumloon - een stap vooruit is uit armoede. Is het onze expliciete doelstelling om armoede te bestrijden? Dat misschien niet letterlijk, maar vooruitgaan op die participatieladder is wel een expliciete doelstelling en dat is toch wel inherent verbonden.” (Focusgroep #3, Ja)

“Werken bij mij is echt een grote rol. Werken is ook gezond, eerlijk gezegd. Als je tussen de mensen zit, ... wij hebben een veel ergere ding gemaakt van ginder, vanwaar wij vandaan komen. Als jij niet dat contact hebt met de mensen, geraakt alles in de put, he.” (LDE #1)

4.2.2 DE DATA

Het mechanisme ‘aan het werk zijn in de sociale economie’ kan in principe effecten realiseren die te maken hebben met armoede zoals we dit hebben gedefinieerd aan het begin van dit rapport. De andere, kwantitatieve onderzoekresultaten van dit onderzoeksproject bieden belangrijke informatie om deze veronderstelling te toetsen aan de gezinsinkomens van doelgroepwerknemers en de surveyresultaten rond hun beschikbaar inkomen en tevredenheid. Op basis van de interviews vonden we vooral veel bevestiging dat tewerkstelling bijdraagt tot een positiever zelfbeeld en mentaal welbevinden. Uiteraard zal niet iedereen dit effect altijd of even sterk ervaren en spelen diverse persoonlijke en organisatorische variabelen een rol in de mate dat tewerkstelling in de sociale economie leidt tot een meer mentaal welbevinden én hoe dit dan vervolgens een invloed kan hebben

op de ervaring en situatie van armoede. Het is ook niet ondenkbaar dat de overwegend positieve getuigenissen hieromtrent deels een gevolg zijn van de toeleiding van respondenten door begeleiders. Toch is het opvallend dat het surveyonderzoek een vergelijkbaar positief effect heeft gevonden, ook bij mensen die er financieel niet sterk op vooruit gaan.

Wat 'meer budget', 'sterker netwerk' en 'toekomstperspectief' betreft zijn de resultaten minder eenduidig. In overeenstemming met de analyse van de gezinsinkomens toont onze bevraging dat een belangrijk deel, maar zeker **niet alle respondenten er financieel op vooruitgaan**. Doelgroepwerknemers die bijvoorbeeld slechts deeltijds (kunnen) werken, een partner hebben die niet werkt of regelmatig op technische/tijdelijke werkloosheid worden geplaatst, zijn financieel gezien niet of niet veel beter af. Ook het wegvallen van het sociaal tarief (voor telefonie, elektriciteit, gas, ...), omdat men in een andere categorie terecht komt, wordt in dit verband regelmatig vermeld om erop te wijzen dat werken in de sociale economie in heel wat gevallen niet veel invloed heeft op het besteedbaar inkomen. Bovendien tonen de interviews dat de tewerkstelling vaak extra druk zet op de zorg voor het gezin of de familie waardoor deze situatie soms moeilijk houdbaar blijft voor de doelgroepswerknemers. Sommige respondenten alluderen hier naar de zogenaamde werkloosheidsval om te zeggen dat het, althans financieel gezien, voor sommigen amper de moeite waard is om werk aan te nemen.

“De alleenstaande ouders die struïglen met kinderopvang die niet zo toegankelijk is voor werkuren, voor vakanties, het kost ook veel.” (Focusgroep #4, I)

In de focusgroep uiten enkele begeleiders zich ook sceptisch omtrent het 'transformatief' effect van een gezinsinkomen dat (niet) boven de relatieve armoedegrens uitkomt. Ze vinden het een mooie statistiek en niet onbelangrijk omdat ze vinden dat iedereen een inkomen boven die armoedegrens zou moeten krijgen, maar men betwijfelt of het op korte termijn echt een groot verschil maakt op de levensstijl, het perspectief en de ervaringen van mensen. Bovendien zou daar in veel gevallen ook begeleiding op maat voor nodig zijn. Deze respondenten benadrukken dus het **belang van langdurige, stabiele tewerkstellingstrajecten met begeleiding** op relevante levensdomeinen om echt tot een verandering te komen in de financiële situatie, arbeidsattitudes en toekomstperspectief van mensen in armoede.

“Werken geeft inderdaad rust en inkomen, maar het helpt hen niet uit armoede. Ze moeten nog een opleiding volgen voor kinderopvang, ze kunnen niet voltijds werken want hebben ook nog een gezin, alleenstaande mama's. Financieel is het niet de redding.” (Focusgroep LDE #1, A)

*“Mijn opmerking zou zijn dat tewerkstelling kan bijdragen tot minder armoede, op lange termijn. Dat gaat niet vanzelf hé, mensen veranderen hun levensstijl ook niet zomaar. Het is pas in een lang traject dat je echt kan inzetten op competenties en groei dat mensen hun attitudes en gewoonten aanpassen door ondersteuning. Kortere trajecten en stages dat is wel moeilijker. Wij geven mensen ook wel veel kansen, maar niet oneindig, dus het wordt vaak wel vroegtijdig stopgezet. (...) je kan impact hebben, maar het heeft tijd nodig.”
(Focusgroep #4, Ne)*

4.2.3 RANDVOORWAARDEN EN DREMPELS

Uit het bovenstaande volgt dat tewerkstelling en inkomen uit arbeid pas een sterk effect kan hebben op armoede wanneer het netto gezinsinkomen door de tewerkstelling boven de armoedegrens komt te liggen, dat de druk op de work-life balance niet onhoudbaar wordt en men voldoende langdurige trajecten met begeleiding op maat kan aanbieden (zie ook 4.3 over begeleiding als mechanisme).

Naast deze randvoorwaarden identificeren de respondenten ook een belangrijke drempel of valkuil, namelijk dat de afstand tot het NEC voor veel doelgroepwerknemers zeer groot blijft en dat het doorstroomverhaal voor velen geen succes is. Dit kan verschillende redenen hebben, dat bepaalde drempels tot werken in het NEC, zoals kennis van het Nederlands, een functiebeperking of moeilijk omgaan met stress ook na tewerkstelling blijven spelen. De interviews tonen ook dat het verschil in werkcultuur en prestatiedruk sommige doelgroepwerknemers afschrikt. Diverse respondenten denken bovendien dat sommige werkgevers mensen die in de sociale economie hebben gewerkt liever niet zouden aannemen. Er zou dus een stigma kleven aan gewerkt hebben in de sociale economie.

Het is opvallend dat geen enkele respondent tijdens de focusgroepen of diepte-interviews **'doorstroom naar het NEC'** spontaan heeft vermeld als een mogelijke route uit armoede. Hoewel concrete cijfers over de situatie van werknemers na uit- en doorstroom hier ontbreken, klinken er tijdens de focusgroepen verschillende verhalen over mensen die na doorstroom in precare arbeid of opnieuw in de werkloosheid terecht komen. Deze perceptie van een falend doorstroomverhaal zet druk op de veranderingstheorie dat tewerkstelling in de sociale economie op langere termijn leidt tot een duurzaam en passend tewerkstellingsperspectief met een gezinsinkomen boven de armoedegrens, waardoor mensen niet meer in armoede leven.

"Ik ga akkoord, dat je er in principe op kan vooruitgaan via een job. Maar we komen ook sterke profielen tegen die moeten doorstromen naar het NEC, maar dat is niet altijd het geval, ook al zouden ze dat perfect kunnen, maar we zien dat ze door taal of ervaring of andere zaken blijven botsen op muren, dus die blijven in armoede. Dat is misschien eerder politiek... We merken dat het doorstromen vaak niet lukt en dan moet men nadien dopen in plaats van dat men echt kan doorstromen."

(Focusgroep #3, Jaw)

"Doorstroom, de overheid moet daar ook over nadenken. Voor sommigen is dat echt niet goed, ze zitten hier op hun plek, en dat lage loon is een incentive om door te stromen, maar als dat niet gaat...Ze zetten het loon niet te hoog bij ons om NEC aantrekkelijk te maken, maar weten de ministers wel wat dat is voor die mensen? Dat doorstromen is voor velen angstaanjagend." (Focusgroep #1, Si)

4.2.4 KANSEN

Wat dit eerste mechanisme van de veranderingstheorie betreft heeft het sociaal economie bedrijf duidelijk niet alle sleutels in handen om de randvoorwaarden te realiseren waardoor tewerkstelling in de sociale economie per definitie zou leiden tot langdurige tewerkstelling met een inkomen boven de armoedegrens. Natuurlijk heeft het bedrijf wel enige invloed op de tewerkstellingservaring, het loon en de begeleiding richting het NEC, maar een belangrijk deel van de hefboomen liggen ook buiten het bedrijf, bij reguliere werkgevers, het activeringsbeleid en de werknemers zelf.

Tijdens de focusgroepen suggereren de begeleiders en medewerkers van de sociale dienst in dit verband drie 'kansen' of stappen die sociale economiebedrijven kunnen overwegen om ertoe bij te dragen dat de tewerkstelling in hun organisatie een hefboomfunctie vervult in de strijd tegen armoede:

Ten eerste wordt er door een beperkt aantal respondenten gesuggereerd dat sociale economiebedrijven hun doelgroepwerknemers een **hoger loon** kunnen uitbetalen. Dit zou resulteren in meer doelgroepwerknemers met een gezinsinkomen boven de armoedegrens. Een grotere stijging in het besteedbaar inkomen zou een groter effect kunnen hebben op de leefsituatie van mensen in armoede dan nu vaak het geval is. Het is belangrijk te vermelden dat verschillende respondenten hun twijfels hadden over de haalbaarheid van dit voorstel en opperden dat dit initiatief misschien niet door individuele bedrijven, op een hoger beleidsniveau georganiseerd moet worden. Omdat we in het kader van dit onderzoek niet met het management van deze bedrijven hebben gesproken, is het moeilijk in te schatten welke marge zij zien wat betreft de verloning van doelgroepwerknemers.

Een tweede 'kans', die meer bijval kreeg, betreft het inzetten op **interne doorstroom** i.e. voormalige doelgroepwerknemers na een periode van gesubsidieerde tewerkstelling laten doorstromen binnen de eigen organisatie als reguliere werknemer. Het belangrijke voordeel van interne doorstroom is dat het tegelijk bijdraagt tot meer langdurige tewerkstellingstrajecten en opvolging voor de doelgroepwerknemer (hierboven beschreven als randvoorwaarde) en een mogelijkheid creëert voor het bedrijf om een sterk profiel, waar men heeft in geïnvesteerd, in hun organisatie te houden. Het idee van interne doorstroom is wel gekend onder de respondenten, maar in de meeste bedrijven zet men hier nog niet sterk op in. Daar zijn verschillende redenen voor. Ten eerste komen niet alle doelgroepwerknemers hiervoor in aanmerking en zou het vooral een piste zijn voor de sterkere profielen die dan bijvoorbeeld een coördinerende of coachende rol op de werkvloer kunnen opnemen. Deze verandering in rol en relatie tot collega's is niet evident en meestal blijft een vorm van begeleiding of opvolging belangrijk. Bovendien vermeldt men in dit verband ook de wettelijke bepalingen omtrent de verhouding doelgroep- en niet-doelgroepwerknemers in een maatwerkbedrijf, waardoor bedrijven beperkt zijn om voormalig doelgroepwerknemers als reguliere werknemer tewerk te stellen. Tenslotte hebben ook de aard van het werk en de grootte van het bedrijf een invloed op de mogelijkheden om interne doorstroom te faciliteren. Bedrijven die ook over reguliere afdelingen beschikken, bijvoorbeeld in de horeca, hebben in dit verband bijvoorbeeld meer mogelijkheden.

"Ja wij hebben een grote organisatie, 300 mensen, met ook twee reguliere takken in de horeca. Vanuit art 60 stromen er veel door naar LDE en maatwerk en van daaruit stroomt men ook wel door naar begeleider en chef." (Focusgroep #4, W)

"Schaal(grootte) is natuurlijk wel belangrijk (voor interne doorstroom), maar nu we iemand hebben die we intern hebben kunnen laten doorstromen die nu ook mensen begeleid, dat maakt wel een groot verschil. Maar de persoon bij wie je terecht komt is wel belangrijk" (Focusgroep LDE #1, F)

"Mensen die met een ticket maatwerk naar winkel assistent, werkvloerbegeleider, verantwoordelijke poetsploeg... mensen die we enorm hebben zien groeien en intern soms zelfs tot leidinggevende zijn gegaan. We hebben ook een mix van mensen die via art.60 of alternatieve werkstraffen bij ons kwamen en ook daaruit hebben we regelmatig mensen die van daaruit verder groeien. Dat is altijd een heel mooi verhaal." (Focusgroep #4, I)

Het is belangrijk om deze laatste, zeer optimistische quote wel te nuanceren. De meeste medewerkers van bedrijven waarin men vaker aan interne doorstroom doet, zeggen dat het niet altijd een succes is.

Soms loopt het mis, omdat het nieuwe takenpakket en de extra verantwoordelijkheid toch niet helemaal past of omdat er achteraf dan toch niet voldoende omkadering bleek te zijn. Desalniettemin toonden de aanwezige begeleiders zich geïnteresseerd om van andere bedrijven te leren hoe je als organisatie interne doorstroom kan faciliteren.

Een derde 'kans' of opdracht die in de focusgroepen aan bod kwam was het opnemen van je **signaalfunctie** als medewerker. Heel wat medewerkers vertrouwen erop dat hun leidinggevende en hun koepelorganisatie deze signalen meenemen naar overleg met beleidsmakers. Hoewel ze er niet zomaar van uitgaan dat dit automatisch of snel tot concrete oplossingen zal leiden, vinden ze het belangrijk om deze signaalfunctie te vervullen aangezien de meeste hefbomen omtrent inkomen, doorstroom en duurzame tewerkstelling zich grotendeels buiten hun directe invloedssfeer bevinden.

"Als er structurele dingen zijn heb ik er wel vertrouwen in dat mijn leidinggevende dat mee nemen naar hoger overleg." (Focusgroep #3, M)

"Wat ik als kans zie in onze sector, het gebeurt al deels, is de rol van onze koepels, ik voel me echt gesteund door Groep Maatwerk, ze geven ook veel bruikbaar materiaal. Dat mag nog breder, eventueel over koepels heen, niet alleen naar ons maar ook naar de politiek toe, om daar zeker een rol te blijven spelen." (Focusgroep #3, Ja)

4.3 BEGELEIDING

4.3.1 DE VERANDERINGSTHEORIE

Het tweede mechanisme betreft de begeleiding van doelgroepwerknemers. In elk maatwerkbedrijf is er conform het Decreet betreffende maatwerk bij collectieve inschakeling (12/07/2013), verplicht een sociale dienst aanwezig. De sociale dienst neemt samen met de werkvloerbegeleider de begeleiding en opvolging van hulpvragen van doelgroepwerknemers op zich. Ook in de LDE, waar niet elke organisatie een sociale dienst moet hebben, gaat de begeleiding en ondersteuning veel breder dan het puur jobgerelateerde.

De sociale begeleiding in de sociale economie focust zich voornamelijk op **vraagverheldering, toeleiding en opvolging**. Op basis van de diepte-interviews lijkt dit ook aan te sluiten bij de verwachtingen van doelgroepwerknemers in armoede (zie hieronder). Desalniettemin vinden we in dit onderzoek ook veel voorbeelden van psychosociale begeleiding door medewerkers van sociale economiebedrijven op en rond de werkvloer. Wat dat betreft zien we zeer grote verschillen tussen organisaties en individuele begeleiders wat betreft hoever men kan en wil gaan in dit soort ondersteuning. Verschillende respondenten geven aan dat ze problemen en noden zien, maar geen ruimte hebben om daarop in te spelen. Anderen vertellen dan weer over situaties die zo problematisch zijn zonder geschikte hulp, dat men er wel iets mee moet doen. Begeleiders en organisaties beschikken dus over heel wat discretionaire ruimte wat individuele begeleiding betreft. Zeker voor doelgroepwerknemers die al lang deel uitmaken van de organisatie worden soms zeer verre gaande inspanningen gedaan, zoals bijvoorbeeld het helpen met het opruimen van een woning om uithuiszetting te voorkomen. Dit is eerder de uitzondering. Een deelnemer aan de focusgroepen omschrijft haar job als medewerker van de sociale dienst van een maatwerkbedrijf bondig als "Veel brandjes blussen en doorverwijzen" (Focusgroep #1, Li).

De begeleiding en doorverwijzing van doelgroepwerknemers gebeurt doorgaans **één-op-één**, op basis van specifieke hulpvragen of problemen. In de LDE-sector zijn er een beperkt aantal organisaties die ook een Vereniging Waar Armen het Woord Nemen zijn en armoede dus veel duidelijker thematiseren in hun organisatie en daar ook groepsactiviteiten en discussietafels rond organiseren. Dit is de uitzondering. In regel gebeurt de begeleiding en het bespreken van armoedeproblematiek dus enkel op individueel niveau. Verschillende sociale economiebedrijven organiseren ook collectieve activiteiten of infosessies voor hun doelgroepwerknemers, maar dan gaat het doorgaans niet over 'armoede' als thema, maar over activiteiten of informatie die gericht zijn op iedereen die daar mogelijk interesse of belang bij heeft.

“De begeleiding is per definitie individueel, maar het vormingsaanbod of informele activiteiten zijn meestal wel collectief.” (Focusgroep #3, Li)

Problemen op andere levensdomeinen kunnen zich tonen op het werk

De primaire doelstelling is de duurzame tewerkstelling van kansengroepen, maar medewerkers van de sociale diensten en andere begeleiders zijn ervan overtuigd dat je de mogelijkheid om te werken, op tijd te komen, op een gepaste manier te interageren met collega's enzovoort, niet volledig in isolatie van andere levensdomeinen kan bekijken. Eenvoudig gesteld, als het thuis of financieel of op andere vlakken niet goed gaat met iemand, zal het invloed hebben op diens werk. Ervaren begeleiders zien problemen op het werk, zoals regelmatig te laat komen, veel ziekteverzuim, gebrekkige hygiëne, en zichtbare stress, als mogelijke **signalen** dat het op andere levensdomeinen niet goed gaat. Dit hoeft niet altijd met armoede te maken hebben, maar dat kan zeker.

Door openheid te creëren om dit soort problemen van buiten het werk bespreekbaar te maken en doelgroepwerknemers waar mogelijk te ondersteunen en/of door te verwijzen, wil men tegelijkertijd bijdragen aan het welzijn én de duurzame tewerkstelling van deze collega's. Veel respondenten zijn van mening dat sociale economiebedrijven in dit verband doorgaans meer openheid tonen en meer ondersteuning en kansen bieden dan bedrijven in het NEC.

Het eerste deel van de veranderingstheorie over hoe begeleiding in de sociale economie een mechanisme kan zijn in de strijd tegen armoede, sluit aan bij hoe we armoede definieerden aan het begin van dit rapport: armoede is niet alleen een gebrek aan financiële middelen, maar ook een **netwerk aan uitsluitingen op diverse levensdomeinen** die elkaar kunnen versterken en een volwaardige deelname aan de samenleving onmogelijk maakt. Hieruit volgt dat wanneer doelgroepwerknemers die worstelen met problemen op andere levensdomeinen een luisterend oor vinden, ondersteuning op maat krijgen of warm worden doorverwezen naar de juiste diensten, hun individuele drempels tot tewerkstelling verkleinen en hun grondrechten gerealiseerd zien worden.

Het **realiseren van sociale grondrechten** is op zich een gewenste uitkomst in de strijd tegen armoede omdat er zo een vorm van sociale uitsluiting verdwijnt. Het verkleinen of wegnemen van individuele drempels tot tewerkstelling vergroot de kans dat werken en inkomen uit armoede bijdraagt tot een stabielere financiële situatie en beter toekomstperspectief qua tewerkstelling (de blauwe pijl naar boven aan de rechterkant van Figuur 4).

Openheid en vertrouwen om gevoelige thema's bespreekbaar maken

Hoofdstuk 3 van dit rapport beschrijft dat het niet evident is om zomaar met werknemers over hun (armoede)problematiek te spreken en daarrond een begeleidingstraject op te starten. Armoede gaat gepaard met schaamte. Mensen willen er vaak niet over praten en beschouwen zich ook (liever) niet als iemand in armoede. De meeste begeleiders vinden het daarom ongepast om proactief over armoede te beginnen. Dit sluit aan bij de voorkeur van geïnterviewde doelgroepwerknemers. Velen van hen zouden in eerste instantie liever niet over hun problemen praten op het werk. Ze vertellen ook over collega's die nooit hulp zouden vragen, hoe erg de situatie ook is.

Dat mensen vaak de regie zelf in handen houden of dat **trots en schaamte** mensen ervan weerhoudt om hulp te vragen is niet uniek aan de sociale economie. Deze fenomenen zijn uitvoerig beschreven in de academische, professionele en grijze sociaal werk literatuur (cf. Vandekinderen et al., 2018). Toch wijzen onze onderzoeksresultaten erop dat de **werkcontext** dit gevoel van trots en schaamte om over problemen te beginnen nog versterkt. Dit kan ertoe bijdragen dat mensen soms zeer lang wachten met hun hulpvraag te stellen en het eerst zelf proberen op te lossen waardoor men pas hulp komt vragen als het probleem een zekere omvang heeft aangenomen.

"Ze proberen het vaak zelf op te lossen, dus het is al erg tegen ze bij ons komen denk ik." (Focusgroep #1, Sa)

De respondenten die ooit al ondersteuning hebben gevraagd aan medewerkers van hun werkplaats zijn overwegend positief over deze ervaring. Als we vragen waarom ze aankloppen bij de sociale dienst vertelt men dat het voornamelijk gaat over administratie en werkgerelateerde zaken. Toch zijn er ook heel wat respondenten die zeggen dat ze soms nood hebben aan 'een luisterend oor' of 'iemand die wil meedenken'. Velen geven ook aan dat ze liever door externe specialisten en niet door een collega op het werk geholpen worden, maar men vindt vaak zelf de weg niet naar de juiste ondersteuning of slaagt er zelf niet in om de nodige administratie in orde te brengen. Vaak is er dus een nood aan toeleiding om tot de juiste begeleiding buiten het bedrijf te komen.

"Bijvoorbeeld, mijn dochter had een probleem in de school. Zij werd gepest in die school enzo en dat was best heftig voor haar. Al twee jaar gepest in die school. De eerste keer dat ik die situatie zie, ik ben dan terechtgekomen hier en ik had het één van de begeleiders verteld en ik had wel steun gekregen. En hoe moesten we dat doen, doordat die van school is veranderd." (LDE #1)

"Ga naar de sociale dienst hier. Hier is wel goed in zo'n dingen. Problemen, papierwerk. Hier hebben voor mij ook advocaat aangevraagd. Waren drie, vier maanden aan bezig en het is gelukt." (Maatwerk #3)

Het tweede deel van deze veranderingstheorie over begeleiding als mechanisme sluit in sterke mate aan bij de inzichten uit het sociaal werk onderzoek en armoedeorganisaties zoals het Netwerk tegen Armoede die benadrukken dat **nabijheid en vertrouwen** cruciaal zijn om de openheid te creëren die mensen nodig hebben om hun verhaal te delen en begeleiding toe te laten (cf. Vandekinderen et al., 2018). Dit brengt ons tot de randvoorwaarden die nodig zijn voor ondersteuning op maat.

4.3.2 RANDVOORWAARDEN EN DREMPELS

Bekendheid, nabijheid en aanspreekbaarheid

Alle respondenten zijn het erover eens dat het belangrijk is dat doelgroepwerknemers weten dat er een sociale dienst (of gelijkaardige ondersteuning) bestaat, waar dit zich bevindt en dat men er met allerhande vragen terecht kan. Daarom informeert men nieuwe doelgroepwerknemers altijd over de aanwezigheid van deze begeleiding en komt men zich even voorstellen. Een gezicht op deze diensten kunnen kleven, kan de drempel verlagen. In organisaties van kleine omvang zien we dat begeleiders van de sociale dienst meestal ook een andere rol vervullen. Zo is een van de deelnemers in de focusgroep niet alleen deel van de sociale dienst, maar doet deze persoon ook de administratie en het onthaal. Ze vertelt dat ze vanuit haar dubbele rol een goede vertrouwensband met alle werknemers weet uit te bouwen (Focusgroep #4, L). Die dubbele rol kan dus drempelverlagend werken omdat men meteen weet wie men kan aanspreken, maar het kan ook een extra obstakel vormen wanneer deze persoon ook een controlerende of zelfs sanctionerende rol opneemt in het bedrijf (zie hieronder over het onderscheid sociale dienst en personeelsdienst).

Dit **'gekend zijn'** is cruciaal, maar vaak onvoldoende. In lijn met eerdere ervaringen en onderzoek in het sociaal werk spreken de deelnemers aan de focusgroep over het belang van nabijheid: **zichtbare aanwezigheid en openheid** die de drempel tot hulpvragen verkleint en ervoor zorgt dat men, vaak via kleine stappen, een vertrouwensband weet uit te bouwen.

Het valt op dat de ene sociale dienst meer aanwezig is op de werkvloer dan de ander. Zo zijn er begeleiders die een soort opendeurbeleid hanteren: ze stellen zichzelf voor, doen aan permanentie en werknemers weten wanneer ze bij hen terecht kunnen. Ofwel bevindt het kantoor zich op het bedrijvencomplex en staat de deur letterlijk open ofwel zetelen ze elders. Een begeleider uitte hieromtrent zijn bezorgdheid. Ondertussen is zijn bureau na een fusie verhuisd naar een ander gebouw. Hierdoor vreest hij het contact en dus de aanspreekbaarheid met de werknemers te verliezen.

Andere sociale diensten hebben hun kantoor letterlijk op de werkvloer, doen rondes op de werkvloer, helpen af en toe een dagje mee, of nemen hun pauzes samen met de doelgroepwerknemers om de afstand te verkleinen. Zo ontstaan er onderling informele contacten en hierdoor verhoogt de aanspreekbaarheid. Ze leren elkaar immers beter kennen, wat de vertrouwensrelatie op termijn ten goede komt. Dit zou er volgens deze respondenten toe bijdragen dat ze een breder bereik hebben en ook sneller signalen kunnen opvangen. Toch nuanceert men ook dat ze zeker niet iedereen bereiken en dat men de vertrouwensrelatie meestal stapsgewijs dient op te bouwen. Wanneer kleine successen worden geboekt, schept dit bovendien (zelf)vertrouwen en positieve ervaringen waardoor men nadien ook sneller de weg terugvindt naar de sociale dienst of begeleider.

“Het eerste contact, men kan al met een hulpvraag zitten, soms is het een te grote stap om naar de sociale dienst te komen of werkbegeleider. Vanaf het eerste contact heel duidelijk te maken van wij zijn hier: er is natuurlijk veel schaamte en trots ook. Het is belangrijk heel sterk te bekrachtigen: mensen niet zeggen wat ze moeten doen, mensen het gevoel geven dat ze zelf hun problemen mee kunnen aanpakken, dat ze zelf ook dingen in hun mars hebben. (...) Het is cruciaal die eerste kleine vraag positief samen af te ronden, dan blijft men denk ik wel komen met andere problemen.

(Focusgroep #3, Jag)

“Zichtbaarheid is belangrijk, ik zit op de werkvloer ik heb daar een bureau. Ik stel mij in het begin even voor, niet te uitgebreid, maar ik sta gewoon aanwezig. Ze

kunnen naar mij komen, dat heeft voor- en nadelen, maar ik zie veel op de werkvloer en ik werk nauw samen met werkbegeleiders. Die zichtbaarheid op de werkvloer is belangrijk voor mij.” (Focusgroep #3, Jaw)

De werkvloerbegeleider als brugfiguur en het onderscheid Sociale Dienst en Personeelsdienst.

De werkvloerbegeleider is de meest nabije begeleider van de doelgroepwerknemer. Door die nabijheid vangt hij of zij signalen beter op en zijn doelgroepwerknemers sneller geneigd hem of haar in vertrouwen te nemen. De werkvloerbegeleider neemt de technische en taakgerichte ondersteuning van de jobuitoefening op zich. Wanneer de ondersteuning gericht is op niet-werkgerelateerde hulpvragen, verwijst hij of zij de doelgroepwerknemer door naar de sociale dienst of personeelsdienst van de organisatie. Om aan deze begeleidingstaken te voldoen, is het belangrijk naast een technisch opleidingsprofiel, voldoende kennis verworven te hebben betreffende communiceren met en samenwerking tussen kansengroepen en het persoonsgericht begeleiden.

“Onze eerste contactpersoon die werkbegeleider die krijgt wel veel los hoor, dat lukt wel. Omdat we fysisch ook heel dicht bij elkaar zitten, die collega zit het kantoor naast mij, dat helpt ook. Zo kan ze doorverwijzen en zo vloeit dat wel door, door die nauwe samenwerking. (...)” (Focusgroep #3, M)

Doelgroepwerknemers staan ook in contact met de personeelsdienst en ook deze medewerkers vangen soms signalen op die wijzen op een armoedeproblematiek, bijvoorbeeld als er sprake is van loonbeslag of wanneer mensen een voorschot komen vragen. Het gebeurt dat medewerkers van de personeelsdienst dit signaleren bij de sociale dienst, maar meestal is hun relatie met doelgroepwerknemers afstandelijker. Daarom zijn ze in principe minder goed geplaatst dan werkvloerbegeleiders om op te treden als brugfiguur naar de sociale dienst.

Respondenten wijzen in dit verband ook naar het belang van een **onderscheid tussen de sociale dienst en de personeelsdienst of directie** in de ogen van doelgroepwerknemers. In veel organisaties zijn de sociale dienst en personeelsdienst nauw met elkaar verbonden, maar naar werknemers toe is het belangrijk dat de sociale dienst niet wordt gelijkgesteld met diensten die een meer controlerende en soms sanctionerende rol moeten spelen. Dit zou kunnen bijdragen tot meer wantrouwen en het achterhouden van informatie. Men wil niet dat men als sociale dienst wordt geassocieerd met ‘mensen op het matje roepen’.

“Het gedeelte SD en personeelsdienst of werkvloer, dat gaan we duidelijk opsplitsen. Een aangetekende brief, misschien schrijven we het, maar nooit onze handtekening. Dat onderscheid is belangrijk, wij zijn de sociale dienst, nooit de boeman (lacht)” (Focusgroep #3, Ja)

Interne en extern afstemmen

Verscheidende respondenten wijzen op het belang van afstemming met andere collega's binnen de organisatie én de afstemming met externe hulpverleners buiten de organisatie als een randvoorwaarde voor succesvolle begeleiding, doorverwijzing en opvolging.

Door intern af te stemmen zorgt men voor gedragenheid onder de begeleiders, maakt men gebruik van de aanwezige expertise en zorgt men ervoor dat collega's een casus makkelijker kunnen overnemen indien nodig. Tussen de bedrijven zien we heel wat verschillen in hoe men die afstemming en opvolging juist vormgeeft, maar meestal bestaat er een digitaal opvolgsysteem en een overlegstructuur om dossiers te bespreken.

“Wij hebben een opvolgingsblad, een soort actieplan voor elke werknemer (...) Dat driewekelijks gesprek is mensen van de sociale dienst en de werkbegeleider die dat zonder doelgroepwerknemer doen. Dat is een opvolging (...), om te kijken wat gaat die doen, wat gaat die leren (...).” (Focusgroep #3, Jaw)

De sociale begeleiding in de sociale economie focust zich voornamelijk op vraagverheldering, toeleiding en opvolging. Er is dus een **grote nood aan afstemmen** met externe professionals, die vaak gespecialiseerde hulp en begeleiding kunnen bieden. Gezien de diversiteit aan profielen en problematieken strekt deze afstemming zich uit over verschillende levensdomeinen en sectoren, van arbeidstrajectbegeleiding en taalcoaching tot diverse diensten van het CAW (Centrum Algemeen Welzijnswerk), het OCMW (Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn), wonen, psychiatrisch hulpverlening en meer. Begeleiders hebben daarom nood aan kennis over de sociale kaart en het komt regelmatig aan bod dat persoonlijke contacten met andere hulpverleners kan bijdragen tot vlottere toeleiding. Het gebrek daaraan wordt meer meermaals vermeld als drempel of valkuil voor goede begeleiding op maat.

Drempels

Naast het reeds uitvoerig besproken belang van schaamte bij doelgroepwerknemers in armoede, komen er nog een aantal andere drempels tot (succesvolle) begeleiding uit onze data naar voren.

Ten eerste geeft men aan dat het zeer moeilijk is om **werkvloerbegeleiders** te vinden die zowel over voldoende technische en sociale competenties beschikken om naast de begeleiding tijdens het werk ook signalen op te vangen en door te geven. Dit is een uniek profiel en er lijkt in sommige organisaties nood te zijn aan meer vorming en ondersteuning omtrent het herkennen en bespreekbaar maken van armoedeproblematiek.

Ten tweede lijkt de **lokale inbedding** van sociale economiebedrijven in de sociale kaart soms beperkt. De kennis van de sociale kaart en relaties met andere hulpverleners kan een belangrijk verschil maken in het vlot en succesvol doorverwijzen van doelgroepwerknemers. Binnen de drukke agenda van begeleiders is er echter vaak weinig tijd om hierop in te zetten en soms behoort het ook niet tot hun takenpakket. Dit kost ook tijd en wanneer oudere collega's vertrekken wordt deze kennis en netwerk niet altijd doorgegeven.

*“Ik zou graag een sterker persoonlijk netwerk hebben, dat heb je echt wel nodig precies.”
(Focusgroep #2, A)*

Een derde en gerelateerde drempel heeft te maken met de algemene **(on)toegankelijkheid van tweedelijnsdiensten** die volgens onze respondenten én recent onderzoek verergerd zou zijn sinds de coronacrisis (Cools et al., 2022). Begeleiders in de sociale economie botsen, net als hun cliënten en veel andere sociaal werkers, op wachtlijsten, bezettonen en de moeilijkheid om snel een (fysieke) afspraak te maken voor hun cliënt. Volgens sommigen zou het daarom nog belangrijker worden om als sociaal economie bedrijf en individuele begeleider te beschikken over een breed netwerk.

*“Ja voilà ik geraak er (mutualiteit, energiemaatschappij) zelfs soms niet binnen...”
(Focusgroep #2, A)*

Tenslotte verwijzen diverse respondenten naar de **‘steeds zwakkere instroom’**, ‘complexere problemen’ en ‘nieuwe drempels’ van doelgroepwerknemers die ervoor zorgen dat er zoveel nood is aan administratieve ondersteuning en doorverwijzing dat er weinig tijd overblijft om echt trajecten te lopen met mensen.

“Onze doelgroep wordt steeds zwakker, waar we vroeger veel meer tijd hadden om sociale problematieken aan te pakken (...), moeten we nu veel meer tijd steken in effectief samenwerken, dingen aanleren op de werkvloer etc. waardoor we sneller moeten doorverwijzen, dat is weer een nieuwe ondersteuner etc. (...)” (Focusgroep #3, Li)

“(...) Vroeger kreeg men een brief en ging men dezelfde week langst het kantoor, maar nu laat men het liggen.” (Focusgroep #4, He)

4.3.3 KANSEN

Binnen het kader van hun opdracht beschikken sociale economiebedrijven over een substantiële discretionaire ruimte om hun sociale begeleiding – die voornamelijk gericht is op vraagverheldering en doorverwijzing – zelf vorm te geven. Dat betekent ook dat zij ervoor zouden kunnen kiezen om actiever in te zetten op het thema armoede. Los van de vraag of men dit zou moeten doen, suggereren deelnemers aan de focusgroep twee pistes die ervoor zouden kunnen zorgen dat doelgroepwerknemers in armoede sneller en beter geholpen worden: (1) actiever inzetten op het screenen of detecteren van armoedeproblematiek en het zo sneller bespreekbaar maken; (2) je als sociale economie organisatie sterker inbedden in het lokaal netwerk van hulpverleners om de eigen werking beter af te stemmen op het lokale hulpverleningsaanbod en zo een persoonlijker netwerk aan contacten op te bouwen.

Wat het ‘screenen’ van armoedeproblematiek betreft tonen de focusgroepen zeer verschillende strategieën en visies omtrent het proberen detecteren van armoedeproblematiek. Het voorgaande toont dat verschillende medewerkers terloops signalen opvangen op de werkvloer of via de personeelsadministratie en dat men zo soms zicht heeft op problemen alvorens er een hulpvraag wordt gesteld. Daarnaast zijn er ook verschillende formele gesprekken doorheen het traject van een doelgroepwerknemer die een zekere opportuniteit in zich dragen om armoedeproblematiek bespreekbaar te maken. Afhankelijk van welke vragen men stelt tijdens aanwervings-, begeleidings- en POP-gesprekken kan men trachten om relevante informatie op het spoor te komen en openheid te creëren voor doelgroepswerknemers om hun situatie toe te lichten.

De meningen van begeleiders zijn verdeeld als het gaat over hoe actief je op zoek moet gaan naar dit soort informatie. Sommige organisaties gebruiken de aanwervings- en opstartgesprekken om een

aantal zaken omtrent armoede te registreren. Zij benadrukken het belang van vroegtijdig hoogte krijgen van iemands situatie. Anderen vinden dit een stap te vroeg in het proces en zien het zelfs als een soort van inbreuk op de privacy. Zij benadrukken dat het initiatief bij de doelgroepwerknemers zou moeten liggen. Ook wat het gebruik van begeleidingsgesprekken betreft zien we veel verschillen. Sommigen geven aan dat het POP-gesprek (Persoonlijk Ontwikkelingsplan), dat niet bedoeld is om het over armoede te hebben, vaak breder wordt ingezet om de randvoorwaarden van de tewerkstelling en professionele ontwikkeling te bespreken. Zo zou dit ook ruimte kunnen creëren om het over andere problemen te hebben. Daarnaast gebruiken sommige organisaties ook andere methoden voor begeleidingsgesprekken die bijvoorbeeld mentaal welzijn thematiseren. Hoewel we op basis van deze data niet kunnen aanbevelen om een bepaald soort screening te implementeren, zien we hier wel een kans voor de sector om zich, bijvoorbeeld door verenigingen waar armen het woord nemen, te laten adviseren over welke vaardigheden en gesprekstechnieken bijdragen tot een beter detecteren, openheid creëren en bespreekbaar maken van armoedeproblematiek.

Wat lokale inbedding betreft zien we ook grote verschillen tussen organisaties. Organisaties die via lokale overlegstructuren en gezamenlijke activiteiten contacten onderhouden met andere welzijnsactoren lijken over meer troeven te beschikken, dan organisaties die enkel op casebasis contact opnemen met de externe partners. Actief inzetten op lokale inbedding en netwerk lijkt dan ook een kans voor betere doorverwijzing en afstemming, wat kan bijdragen tot betere begeleidingstrajecten voor mensen in armoede. Uit dit contact met externe partners kunnen ook initiatieven groeien waarbij externe diensten het bedrijf gebruiken als vindplaats voor cliënten, bijvoorbeeld door administratieve ondersteuning en vorming rond belastingen of sociale toelagen aan te bieden

4.4 EXTRA VOORDELEN

4.4.1 DE VERANDERINGSTHEORIE

Tijdens de focusgroepen viel het op dat wanneer we vroegen of hun organisatie bijdraagt aan armoedebestrijding, verschillende respondenten het in eerste instantie over zeer concrete acties hadden die in principe voordelig zijn voor alle doelgroepwerknemers, maar vooral een verschil zouden maken voor mensen in armoede. Het gaat dan over gratis voeding, goedkopere elektrische fietsen of andere mobiliteitstoelagen of hulp met de belastingaangifte. Organisaties zetten dus op allerlei fronten acties en ondersteuning op poten in het kader van armoedebestrijding. Dit gebeurt binnen elke organisatie op geheel eigen wijze, afhankelijk van hun activiteiten, hun geschiedenis en lokale opportuniteiten.

Gezien de grote diversiteit aan praktijken, die soms een sterk ad hoc karakter hebben is het moeilijk om dit mechanisme 'extra voordelen' concreter te omschrijven en te vatten in een coherente veranderingstheorie. Het komt erop neer dat sociale economiebedrijven verschillende acties kunnen opzetten waardoor doelgroepwerknemers (a) besparen op hun budget en zaken kunnen aankopen die ze anders niet zouden kunnen kopen (b) toegang krijgen tot informatie die hen kan helpen bij het realiseren van hun rechten (c) deel zijn van een groep en deelnemen aan een vrijetijdsaanbod dat mogelijk resulteert in een sterker sociaal netwerk.

Dit impliceert dat de aanwezigheid van mensen in armoede in sociale economiebedrijven en de relatie die het bedrijf en haar medewerkers met hen onderhouden een opportuniteit biedt om, los van specifieke hulpvragen, een aanbod te ontwikkelen om collectief aan de slag te gaan met deze groep. Dit wil niet zeggen dat men deze activiteiten expliciet op deze groep moet richten. Dit doet men

meestal niet en dat lijkt ook niet wenselijk, aangezien dit mogelijk stigmatiserend kan werken. Vanuit het besef dat een groot deel van haar werknemers een krap budget heeft, moeite ervaart met het realiseren van sociale rechten én een verhoogd risico heeft op sociale isolatie, kan dit soort zaken voor iedereen aanbieden allicht ook mensen in armoede ten goede komen. Op langere termijn kunnen dit soort activiteiten bijdragen tot armoedebestrijding doordat ze de maatschappelijke participatie van mensen in armoede stimuleren en kunnen bijdragen tot verhoogde zelfredzaamheid en (in beperkte mate) meer budgettaire ruimte.

Respondenten geven aan dat ze weten dat deze activiteiten “**geen structurele oplossing**” zijn, maar geloven dat het een wezenlijk verschil kan maken. Bovendien draagt het bij tot het bespreekbaar maken van budgettaire en andere problemen. Door bijvoorbeeld voeding uit te delen of een groepsaankoop te doen, ontstaat er mogelijk meer openheid om het te hebben over budgettaire problemen. Het valt op de respondenten veel interesse tonen in de voorbeelden van hun collega’s en hier graag **van elkaar willen leren**.

4.4.2 DE ACTIVITEITEN

Om een overzicht te geven, brengen we een aantal van deze ondersteuningsmaatregelen in kaart. We maken een indeling op basis van materiële en financiële voordelen, informatieverstrekking, vorming, en het aanbieden van een vrijetijdsaanbod.

De **materiële en financiële voordelen** zien we in verschillende vormen terugkomen. Het kan gaan om het aanbieden van betaalbare of gratis maaltijden tijdens de middagpauze, een groepsaankoop van wasmachines, koelkasten of (elektrische) fietsen, het aanbieden van premies of abonnementen voor (openbaar) vervoer en/of het gedeeltelijk betalen van de onkosten voor het behalen van een autorijbewijs.

"De structuur en basisvoorzieningen, warme soep en koffie op de vloer is ook belangrijk voor veel mensen. We hebben een systeem van noodhulp, nog niet veel gebruikt, ze kunnen via ons door het OCMW een noodhulp krijgen, gratis voorzieningen." (Focusgroep #1, S)

Onder **informatieverstrekking** plaatsen we alle informatie die aangeboden wordt aan een werknemer om zijn (grond)rechten te kunnen waarborgen. Onderzoek toont herhaaldelijk aan dat heel wat mensen hun rechten in de vorm van financiële ondersteuningsmaatregelen niet altijd opnemen. Vaak weten ze niet waar ze recht op hebben of zorgt de administratie dat mensen dit niet zelfstandig kunnen bekomen (zie bijvoorbeeld Goedemé et al., 2022 over niet opname van leefloon en verhoogde tegemoetkoming en de verwarmingstoelage).

Onder **vormingen** verstaan we wat wordt aangeboden in functie van het versterken van het leerproces van werknemers via een interne of externe dienst. Wat er speelt op of naast de werkvloer kan elkaar wederzijds versterken in positieve en negatieve zin, daarom zijn vormingen niet louter gericht op het verbeteren van werkprestaties, maar ook ter bevordering van het algemeen welzijn. Denk daarbij aan het organiseren van taalbaden, een dagcursus rond assertiviteitstraining, klantvriendelijkheid op de werkvloer, hoe belastingbrief invullen, hoe besparen op energiefactuur, hoe digitale vaardigheden versterken enzovoort.

"Wij hebben een opleidingsteam van EHBO tot budgetbeheer, belastingbrieven, dat soort zaken"
(Focusgroep LDE #1, Ma)

Daarnaast bieden een aantal organisaties **vrijtijdsbesteding** aan of brengen ze hun werknemers met organisaties die dit organiseren in contact. Ofwel kunnen ze deelnemen aan het aanbod 'iedereen verdient vakantie' ofwel kunnen ze via hun vrijetijdspas deelnemen aan allerlei georganiseerde activiteiten in de buurt. Dit aanbod wordt mogelijk gemaakt via de subsidie 'vrijtijdsparticipatie van personen in armoede'. Hierdoor betalen werknemers slechts een kleine bijdrage om ergens aan deel te kunnen nemen. Het kan gaan om een aanbod aan cultuur (o.a. theater, film, musea), sport (o.a. voetbal, karate, atletiek) en jeugdwerk (o.a. Scouts, Chiro, KSA), maar ook om een goedkope maaltijd nuttigen in een sociaal restaurant of goedkope of gratis kleding of speelgoed ophalen in een deelwinkel. Beroep kunnen doen op het vrijetijdsaanbod kan zorgen voor een verdere doorbreking van het sociaal isolement waarin ze zich vaak bevinden en kan het netwerk versterken.

4.4.3 RANDVOORWAARDEN EN DREMPELS

Randvoorwaarden

Het kunnen opzetten van dit soort activiteiten hangt deels samen met de **activiteiten van het bedrijf en haar lokale partnerschappen**. Het aanbieden van goedkope elektrische fietsen, gratis maaltijden of voedselpakketten is logischer wanneer je fietsen maakt, een horeca-afdeling hebt of samenwerkt met lokale winkels. Toch zijn deze activiteiten niet noodzakelijk gerelateerd aan de economische activiteiten van het bedrijf; inzetten op groepsaankopen of vormingen kan daar ook los van staan.

Vervolgens moet men inzetten op **interne communicatie** om dit aanbod kenbaar te maken. Voor sommige activiteiten zal men ook beroep moeten doen op externe partners. In die zin kan een sterkere lokale inbedding bijdragen tot nieuwe activiteiten en vice versa.

Tenslotte is het natuurlijk een beleidskeuze om hierop in te zetten en moeten dit soort activiteiten passen binnen de **missie en visie** van het bedrijf.

Drempels

Een eerste mogelijke drempel tot dit soort initiatieven is dat het niet tot de **core business** van het bedrijf behoort, wat kan verklaren waarom sommige organisaties hier veel minder op inzetten dan anderen. Het is dan ook denkbaar dat dit soort activiteiten geschrapt worden in een context van beperkte middelen.

Een tweede drempel, die vooral te maken heeft met het aanbieden van vormingen of andere vormen van informatieverstrekking is dat het aanbod niet altijd aansluit op **de noden en verwachtingen van individuele werknemers**. Respondenten getuigen dat het gezien de diverse doelgroep zeer moeilijk in te schatten is op welk niveau je informatie kan aanbieden en dat mensen waarvan men denkt dat ze baat hebben bij een vorming vaak toch niet komen opdagen. Een aantal van de begeleiders wijzen in dit verband naar een gebrek aan motivatie bij de doelgroep. Anderen benadrukken dan weer het belang van toeleiding en vorming op maat.

"Mensen krijgen niet automatisch rechten, maar je moet er vaak achter aan gaan lopen en hen daar de wegen in tonen is echt wel belangrijk" (Focusgroep #3, E)

Ten derde geven we nog graag mee dat het idee van groepsaankopen door veel respondenten met veel enthousiasme en interesse werd onthaald, maar dat sommigen sceptisch waren. Ze zien er een valkuil in, dat je goederen die men niet echt nodig heeft aantrekkelijk maakt voor mensen met een beperkt budget omdat ze korting krijgen.

"Wij hebben ook groepsaankopen om dingen goedkoper te maken. Maar daar zitten we soms verwarden want je kan het dagelijks leven goedkoper maken maar je verleidt mensen soms ook om meer uit te geven" (Focusgroep #3, Ja)

Tijdens een discussienamiddag over dit onderzoek bij een maatwerkbedrijf in West-Vlaanderen reageert een doelgroepwerknemer die ook vakbondsafgevaardigde is op deze kritiek.

"Oké je moet dat niet voor eender wat gaan gebruiken, ik begrijp je kritiek. Maar als het gaat over dingen die iedereen nodig heeft, is het toch een schone geste. Ik denk dat veel mensen dat zouden willen doen, voor dagelijkse dingen. We moeten allemaal onze was doen, dit bedrijf moet voor honderden mensen de was doen, als wij hier onze wasproducten via het bedrijf wat goedkoper konden overkopen bijvoorbeeld, dat zou een sterk initiatief zijn."

4.4.4 KANSEN

Wat dit soort 'extra voordelen' betreft kunnen organisaties van elkaar leren. De focusgroepen tonen dat werknemers daar interesse in hebben. Het bundelen van activiteiten en ervaringen in een soort **gids voor goede praktijken** of een netwerkevenement rond dit soort praktijken lijkt hier wenselijk.

4.5 TUSSENTIJDSE CONCLUSIE DIEPTE-INTERVIEWS EN FOCUSGROEPEN

Ons onderzoek nuanceert de assumptie dat werken in de sociale economie per definitie bijdraagt tot een stabiel inkomen boven de armoedegrens en een duurzaam tewerkstellingsperspectief. Een belangrijk deel van de respondenten geeft aan dat men er financieel op vooruitgaat, maar een substantiële minderheid zegt dat men er financieel amper of niet op vooruitgaat. Bovendien benadrukt men dat een kleine stijging in het inkomen, net boven de armoedegrens, op zich niet voldoende is om de levenssituatie en het gedrag van doelgroepwerknemers diepgaand te beïnvloeden. Daar is tijd en begeleiding voor nodig. Daarnaast wordt doorstroom naar het NEC door niemand van de doelgroepwerknemers of begeleiders vermeld als een belangrijke route uit armoede. In tegendeel, de verwachting omtrent doorstroom wordt meestal vermeld als iets dat vooral goed is voor de sterkere profielen, waar velen bang voor zijn en wat soms leidt tot een terugval, omdat mensen na slechte ervaringen in het NEC terugvallen op een werkloosheidsuitkering. Wat dit mechanisme betreft hebben sociale economiebedrijven slechts in beperkte mate controle over de randvoorwaarden en drempels. De meeste sleutels liggen volgens de respondenten bij het beleid en de marge om hogere lonen uit te keren is beperkt. Het sterker inzetten op interne doorstroom en het blijvend signaleren van zogenaamd structurele problemen met doorstroom, beperkt budget of andere levensdomeinen worden hier vermeld als belangrijke kansen.

Als het gaat om begeleiding toont het onderzoek dat de meeste bedrijven vooral inzetten op vraagverheldering, doorverwijzing en opvolging. Hoewel de kernopdracht erin bestaat om duurzame tewerkstelling te ondersteunen, gaat de begeleidingsopdracht veel breder dan het werkgerelateerde. Conform de definitie van armoede als een netwerk van uitsluitingen dat zich uitstrekt over diverse levensdomeinen (Coene et al., 2022) beseft men dat problemen op andere levensdomeinen invloed hebben op de tewerkstelling. Onze data tonen hoe sociale diensten en andere begeleiders zich inspannen om het aanbod bekend te maken en inzetten op nabijheid en aanspreekbaarheid om openheid voor hulpvragen te creëren. Werkvloerbegeleiders en de personeelsdienst pikken ook heel wat signalen op die soms gebruikt worden om het gesprek aan te gaan. Net als in andere sociaal werk praktijken is het belangrijk om vertrouwen op te bouwen via kleine stappen.

Het herkennen van armoede en het bespreekbaar maken van deze problematiek is iets dat je kan leren. Naast inzetten op nabijheid en interne afstemming hebben sociale economiebedrijven, gezien het belang van doorverwijzing en de diversiteit aan hulpvragen, nood aan afstemming met allerhande

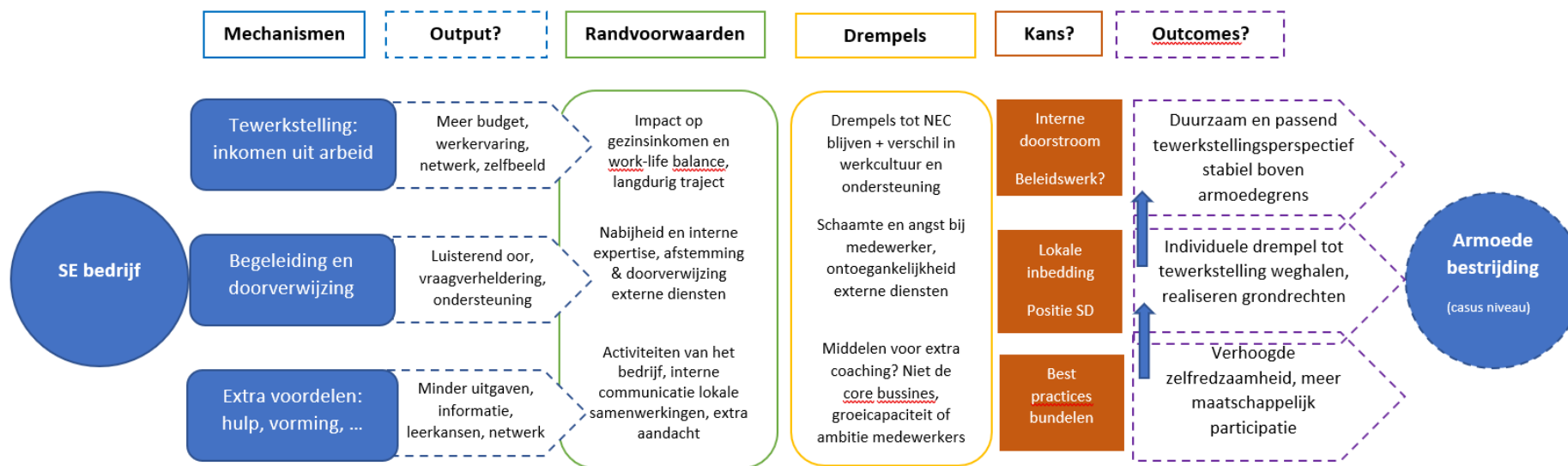
externe hulpverleners. Hier vertellen de respondenten ons enerzijds over het algemene probleem van ontoegankelijke dienstverlening waar ze allemaal met worstelen. Anderzijds zien we grote verschillen tussen bedrijven wat betreft lokale inbedding. Begeleiders die regelmatig contact hebben met andere lokale sociale organisaties via overlegorganen en gezamenlijke activiteiten en zo een persoonlijk netwerk aan lokale contacten hebben opgebouwd, lijken over troeven te beschikken. Ze hebben sneller toegang tot de juiste informatie en kunnen vaak vlotter doorverwijzen. Dit actief inzetten op de lokale inbedding en het bewust omgaan met de positie van de sociale dienst of andere begeleiders binnen de bredere structuur van de eigen organisatie (zichtbare aanwezigheid op de werkvloer, rolverdeling met personeelsdienst etc.) worden vermeld als belangrijke opportuniteiten.

Tenslotte zien we de sociale economiebedrijven diverse activiteiten opzetten die we, vanuit het perspectief van armoedebestrijding, kunnen omschrijven als 'extra voordelen'. Het gaat om diverse activiteiten zoals materiële steun (gratis maaltijden, kortingen, groepsaankopen), informatieverstrekking (bijvoorbeeld rond energieprijzen en belastingbrieven), vormingen en bijscholingen en vrijetijdsactiviteiten. Deze activiteiten richten zich doorgaans op alle geïnteresseerde werknemers, maar kunnen mogelijk een extra groot verschil maken voor mensen in armoede omdat ze leiden tot minder uitgaven, helpen bij het realiseren van grondrechten, kansen bieden tot participatie en een sterker sociaal netwerk.

Dit soort activiteiten kan bijdragen tot het bespreekbaar maken van armoedeproblematiek en zo op termijn de kans verhogen dat men grondrechten kan realiseren en minder drempels tot tewerkstelling ervaart. Dat verhoogt in theorie de kans op duurzame tewerkstelling (blauwe pijlen aan de rechterkant van Figuur 5). Vandaag zien we hier echter veel variatie aan activiteiten tussen organisaties. Veel organisaties zijn ook zoekende naar een gepast aanbod dat aansluit bij de noden, voorkennis en ambities van de doelgroepwerknemers. Gezien de grote interesse van respondenten omtrent dit soort praktijken lijkt er een duidelijke nood aan het bundelen van voorbeelden en leren van elkaar.

Samengevat leren de gesprekken met doelgroepwerknemers en begeleiders ons dat werken in de sociale economie een zeer grote impact kan hebben op de armoedeproblematiek van individuele werknemers. De bedrijven hebben daartoe niet alle sleutels in handen, maar kunnen een belangrijke rol spelen: via het aanbieden van werk, het oppikken van signalen en het creëren van openheid om te werken rond vraagverheldering, doorverwijzing en opvolging én het organiseren van diverse activiteiten of extra voordelen die armoede bespreekbaar maken of bijdragen tot de opname van sociale rechten en participatie aan de samenleving. Het is belangrijk om te vermelden dat doelgroepwerknemers in armoede diverse voordelen ervaren aan hun tewerkstelling in de sociale economie, ook wanneer ze er slechts in beperkte mate financieel op vooruitgaan.

Figuur 5: Logisch model van de impact van werken in de sociale economie op de situatie van mensen in armoede

5 ARMOEDE EN BESTAANSONZEKERHEID BIJ DE DOELGROEPWERKNEMERS

In dit hoofdstuk onderzoeken we de impact van de instroom in de sociale economie op het inkomen, het armoederisico en de bestaansonzekerheid bij de doelgroepwerknemers. Eerst presenteren we de resultaten van de typegezinnensimulaties die ons een gedetailleerd beeld geven van wat we kunnen verwachten. Vervolgens maken we gebruik van een koppeling van administratieve gegevens om de werkelijke evolutie van de inkomens te analyseren en te begrijpen. Tot slot geven we een breder beeld van sociale uitsluiting en bestaansonzekerheid zoals die wordt ervaren door de doelgroepwerknemers zelf op basis van de surveygegevens die werden verzameld binnen dit project.

5.1 TYPEGEZINNENSIMULATIES

5.1.1 METHODOLOGIE

Om een eerste idee te krijgen van de mogelijke impact van tewerkstelling in de sociale economie maken we gebruik van zogenaamde typegezinnen. Met behulp van deze methode kan een inschatting worden gemaakt van de huishoudbudgetten voor typegezinnen met verschillende gezinssamenstellingen. Om dit uit te voeren, wordt gebruik gemaakt van de Hypothetical Household Tool (HHoT); een extensie van het microsimulatiemodel EUROMOD. EUROMOD berekent (of simuleert) uitkeringen en belasting op jaarbasis en bevat gedetailleerde gegevens op individueel en huishoudniveau; meestal voor representatieve steekproefgegevens (zoals de *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (EU-SILC)). De HHoT-extensie laat toe om gepersonaliseerde typegezinnen op te stellen, waarbij rekening wordt gehouden met interacties tussen verschillende inkomenscomponenten. Zodoende kunnen vergelijkingen worden uitgevoerd tussen verscheidene gezinssituaties. In het kader van dit onderzoek kan onderzocht worden wat de impact is op huishoudinkomens indien een lid van het gezin de overstap maakt van werkloosheid naar werkend binnen de sociale economiesector.

Als eerste stap moeten de relevante typegezinnen worden opgesteld. We vertrokken van alleenstaanden en koppels, beiden met en zonder twee kinderen. Om te kunnen onderzoeken wat de financiële impact is bij een tewerkstelling in de sociale economie, dient een vergelijkingsbasis te worden opgesteld waarbij de persoon in kwestie (= de referentiepersoon) niet tewerkgesteld is. Zodoende maken we de assumptie dat minstens de referentiepersoon langdurig werkloos is en dat die het laagst mogelijke werkloosheidsbedrag ontvangt (na uitputting van alle voorgaande rechten en afhankelijk van de gezinssituatie). Het is ook deze referentiepersoon die we nadien in andere typegezinnen omzetten naar tewerkgesteld in de sociale economie, dit ofwel aan een voltijds of deeltijds (aan 60%) werkregime. Het loon van de sociale economie werknemer bedraagt het gewaarborgd gemiddeld minimummaandinkomen (GGMMI), waarbij het vakantiegeld en de eindejaarspremie er nog eens extra worden bijgerekend¹¹. Voor deeltijdse sociale economie werknemers werden de lonen pro rata aangepast. In een laatste stap variëren we bij de koppels de arbeidsmarktstatus van de partner. Ofwel is de partner langdurig werkloos (en ontvangt deze de laagst mogelijke werkloosheidsuitkering), ofwel werkt hij/zij als voltijdse werknemer op de private arbeidsmarkt aan het GGMMI (ditmaal met de assumptie dat het vakantiegeld en de eindejaarspremie al in dit bedrag vervat zitten). Alle lonen en werkloosheidsbedragen zijn gebaseerd op de situatie zoals

¹¹ Normaliter omvat het GGMMI reeds eventuele vakantie- en eindejaarsbedragen (herrekend op maandbasis). Echter wordt in de praktijk het GGMMI uitgekeerd als maandloon, waarbij het vakantiegeld en de eindejaarspremie extra worden uitbetaald voor werknemers in de sociale economie en dit eenmaal per jaar. We danken Koen Vandekerckhove voor het verschaffen van deze informatie. Omdat HHoT gebruik maakt van maandlonen, hebben we de bedragen van het vakantiegeld en de eindejaarspremie herrekend op maandbasis en deze opgeteld bij het GGMMI.

ze zich voordeed in december 2022¹². Finaal zijn er 18 verschillende typegezinnen opgesteld: 12 waarbij één persoon (de referentiepersoon) is tewerkgesteld in de sociale economie en 6 waarbij de referentiepersoon langdurig werkloos is (zie Appendix A6 voor een overzicht van de gehanteerde typegezinnen).

De resultaten van de typegezinnen simulaties worden weergegeven in figuren 6, 7 en 8. Elke figuur bevat de voornaamste inkomenscomponenten, alsook verschillende armoedemetingen. Naast de meting van het armoederisico (gedefinieerd als 60% van het nationaal mediaan equivalent beschikbare huishoudinkomen), worden de referentiebudgetten (opgesteld door het Centrum voor budgetadvies en -onderzoek (CEBUD)) ook weergegeven voor zowel huurders op de private markt als sociale huurders¹³. Referentiebudgetten vormen een interessante aanvulling op de standaard meting van het armoederisico, omdat ze aangeven hoeveel een gezin minimaal nodig heeft om op een volwaardige manier deel te kunnen nemen aan de samenleving. Voor de meeste gezinstypes zijn de referentiebudgetten (licht) hoger in vergelijking met het armoederisico. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen referentiebudgetten waarbij de huishoudens ofwel hun woning huren op de private markt, ofwel een sociale woning huren. Immers, het betalen van de huurkosten vormt een substantieel onderdeel van de totale gezinsuitgaven. Bijgevolg zorgt huren op de sociale woonmarkt voor een aanzienlijke vermindering van het totale huishoudbudget waarover een gezin dient te beschikken in vergelijking met het huren op de private markt. Voor deze reden tonen we hier beide situaties.

5.1.2 ALLEENSTAANDEN

Figuur 6 toont de inkomenscomponenten, armoedegrenzen en referentiebudgetten voor alleenstaanden zonder of met twee kinderen. De rechtse balk geeft de situatie weer waarbij de referentiepersoon langdurig werkloos is; de middelste wanneer diezelfde persoon gaat werken in de sociale economie aan een deeltijds werkregime van 60% en de linkse grafiek wanneer er voltijds gewerkt wordt in de sociale economie. De groene, sociale uitkeringen-balk omvat elke vorm van uitkering die een huishouden kan ontvangen (uitgezonderd de werkloosheidsuitkeringen). Voor de hier getoonde typegezinnen bestaat deze hoofdzakelijk uit de kinderbijslag (en een bijpassing in het kader van de sociale bijstand voor de alleenstaande ouder, zie voetnoot 12). Wat meteen opvalt voor zowel alleenstaanden met of zonder kinderen, is dat bij een deeltijdse tewerkstelling, het beschikbaar inkomen ongeveer gelijk is dan het beschikbaar inkomen bij voltijdse werkloosheid¹⁴. Bij een voltijdse tewerkstelling kent het netto-inkomen wel een aanzienlijke vooruitgang bij de overgang van werkloosheid naar werk; in beide gevallen gaat het over een stijging van ongeveer €500 ten opzichte van het werkloosheidsscenario. Voor een alleenstaande zonder kinderen, is het beschikbare inkomen hoger dan de Europese armoedegrens en de referentiebudgetten bij voltijdse tewerkstelling. Wanneer

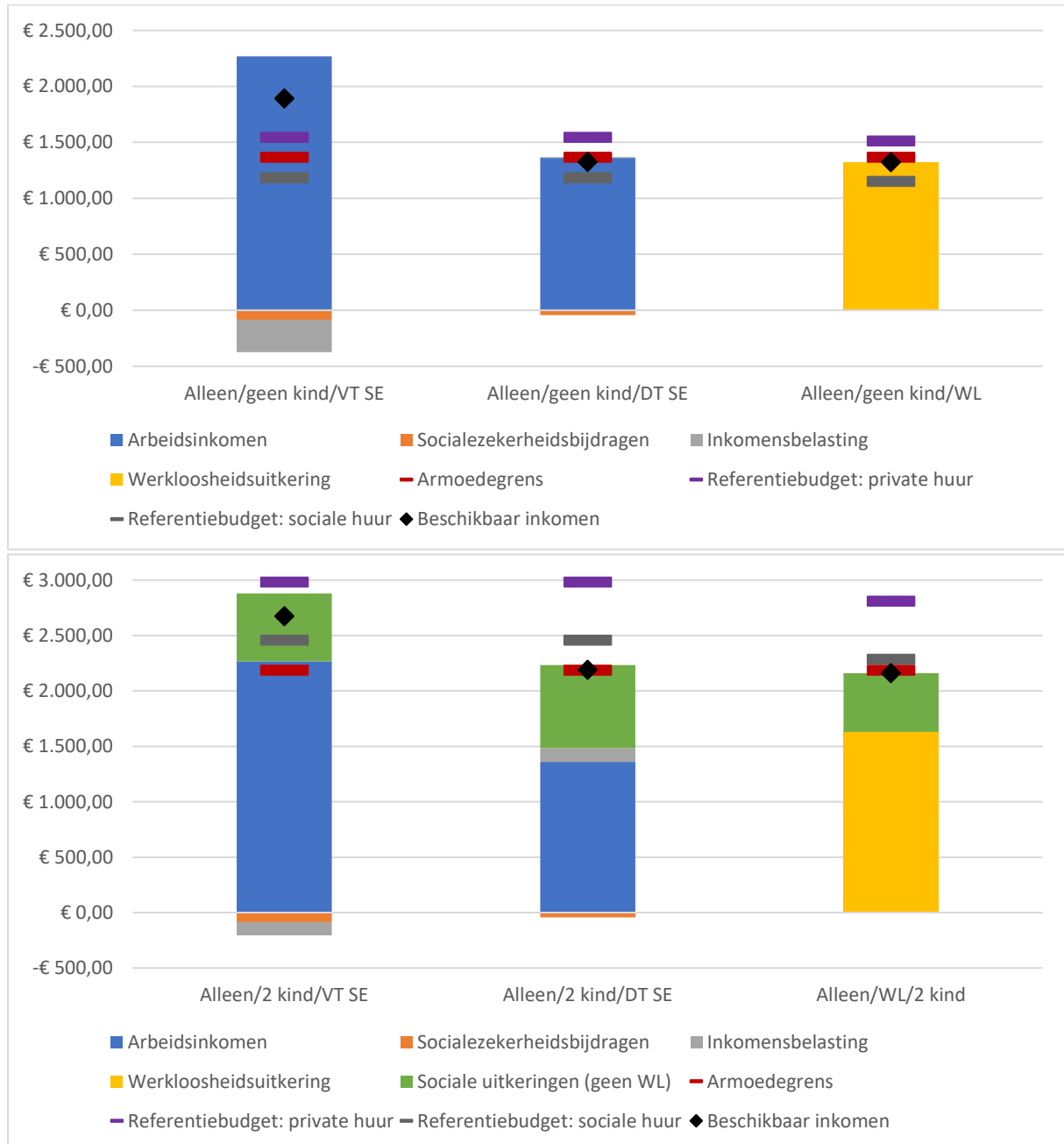
¹² De maandlonen voor de sociale economie werknemers bedragen €2 267,79 voor een voltijdse werknemers; €1 360,67 voor een 60%-deeltijdse (bedragen inclusief maandelijkse herberekening van eindejaarspremie en vakantiegeld). Het GGMMI van de partner bedraagt €1 954,99. De bedragen van de werkloosheidsuitkering variëren naargelang de gezinssituatie: €1 322,36 voor de alleenstaanden zonder gezinslast; €1 632,02 voor samenwonenden met gezinslast en €686,40 voor samenwonenden zonder gezinslast. Er bestaat echter nog een premie voor samenwonenden indien beide partners een werkloosheidsuitkering ontvangen en de partner een uitkering ontvangt onder een begrensd dagbedrag. Omdat dergelijk typegezin aanwezig is in onze simulatie, ontvangt voor dit typegezin één volwassene een werkloosheidsuitkering van €950,82. Alle bedragen refereren naar brutobedragen voor december 2022.

¹³ We danken Tess Penne voor het verschaffen van de meest recente bedragen van de referentiebudgetten.

¹⁴ De sociale uitkeringen voor de alleenstaande ouder die deeltijds werkt, bevat nog een bijpassing in het kader van de sociale bijstand. Dit wordt veroorzaakt doordat het inkomen voor dit typegezin het niveau van het leefloon voor deze familiesituatie (categorie 3) niet bereikt. Het verschil tussen beiden wordt bijgesteld (ongeveer €215 in dit geval), totdat het inkomen gelijk is aan het leefloonbedrag (Vlaamse overheid, z.d.).

er echter twee kinderen aanwezig zijn in het gezin, ligt het inkomen nog steeds onder het referentiebudget voor private huur en bevindt het inkomen zich net boven de sociale huur variant.

Figuur 6: Alleenstaande typegezinnen zonder kinderen (boven) en met twee kinderen (onder); huishoudinkomens, armoedegrens en referentiebudgetten voltijds en deeltijds werkende referentiepersoon in sociale economie en werkloze referentiepersoon; situatie december 2022

Noot: Alleen = alleenstaande; geen kind = geen kinderen aanwezig; 2 kind = twee kinderen aanwezig; VT SE = referentiepersoon werkt voltijds in de sociale economie; DT SE = referentiepersoon werkt deeltijds in de sociale economie; WL = referentiepersoon is werkloos; geen WL = sociale uitkering uitgezonderd werkloosheidsuitkeringen.

Bron: eigen berekening

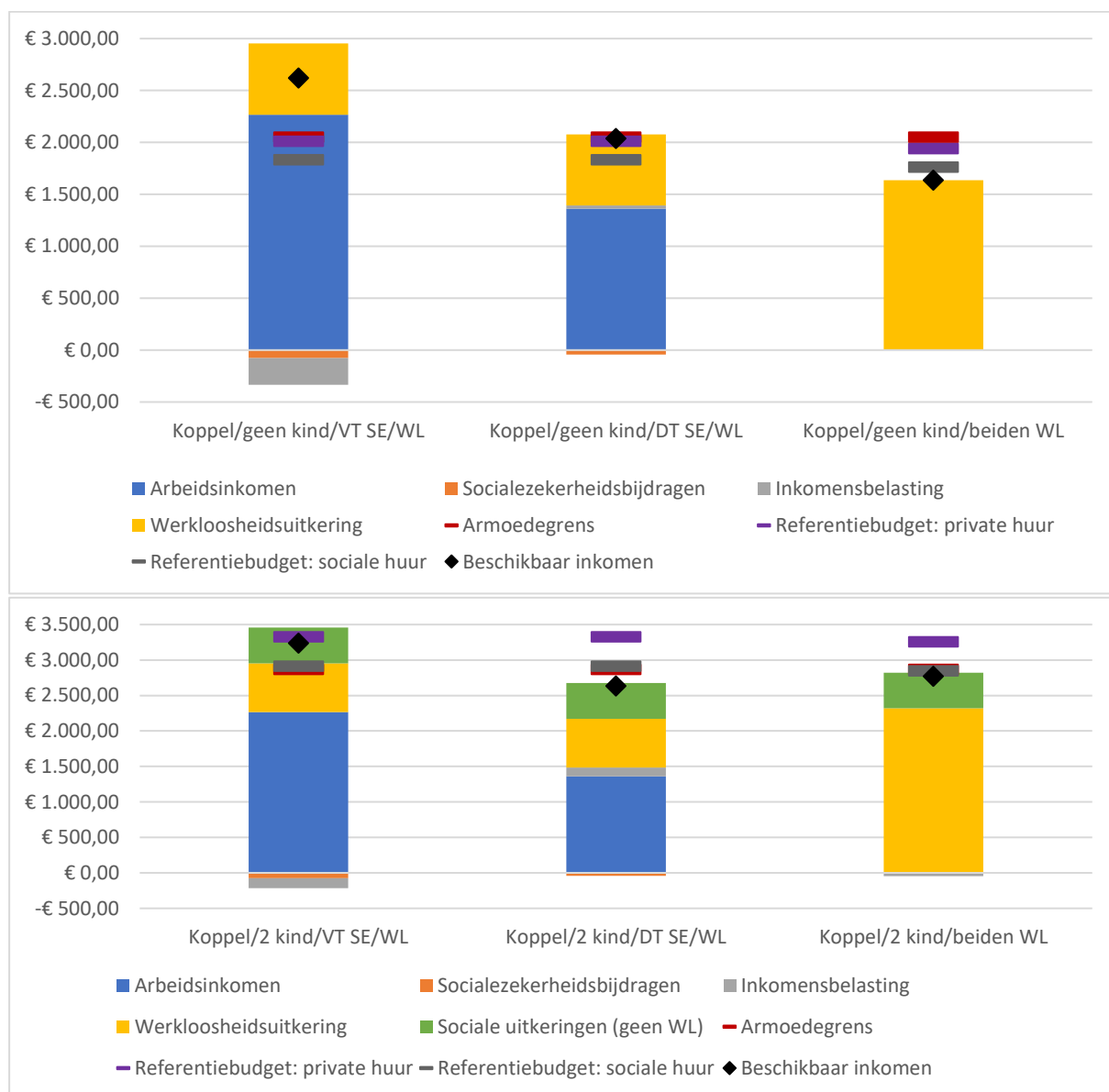
5.1.3 KOPPELS MET WERKLOZE PARTNER

Figuur 7 toont de gesimuleerde inkomens voor typegezinnen bestaande uit koppels (zonder of met twee kinderen) waarbij de partner langdurig werkloos is. Voor beide typegezinnen waarbij naast de partner ook de referentiepersoon langdurig werkloos is, kan worden opgemerkt dat het beschikbare

huishoudinkomen zich onder de drie armoedemaatstaven bevindt. Wanneer de referentiepersoon deeltijds gaat werken in de sociale economie, dan stijgt het netto-inkomen wanneer er geen kinderen aanwezig zijn, maar raakt het inkomen net niet tot het niveau van de armoedegrens. Echter wanneer het huishouden twee kinderen telt, dan zien we een daling van het beschikbare inkomen, waardoor geen enkele armoedegrens overschreden wordt¹⁵. Bij een voltijdse tewerkstelling zien we een gelijkaardige situatie zoals bij de alleenstaanden: het beschikbaar huishoudinkomen stijgt aanzienlijk, zodoende dat het boven alle armoedegrenzen uitvalt als er geen kinderen aanwezig zijn, terwijl bij de aanwezigheid van twee kinderen dit net boven het referentiebudget voor sociale huur komt te liggen (en onder dat van de private huur blijft).

¹⁵ Ditmaal wordt het deeltijdse inkomen niet bijgesteld zoals het geval was bij een alleenstaande met twee kinderen. De werkloosheidsuitkering van de partner wordt mee in rekening genomen, waardoor het totale huishoudinkomen boven de leefloongrens valt. Netto gezien zorgt een deeltijdse tewerkstelling voor een daling van het huishoudinkomen tegenover het typegezin waar beide partners een werkloosheidsuitkering ontvangen.

Figuur 7: Koppels typegezinnen met werkloze partner zonder kinderen (boven) en met twee kinderen (onder); huishoudinkomens, armoedegrens en referentiebudgetten voltijds en deeltijds werkende referentiepersoon in sociale economie en werkloze referentiepersoon; situatie december 2022

Noot: geen kind = geen kinderen aanwezig; 2 kind = twee kinderen aanwezig; VT SE = referentiepersoon werkt voltijds in de sociale economie; DT SE = referentiepersoon werkt deeltijds in de sociale economie; WL = werkloze partner; beiden WL = beide partners werkloos; geen WL = sociale uitkeringen uitgezonderd werkloosheidsuitkeringen.

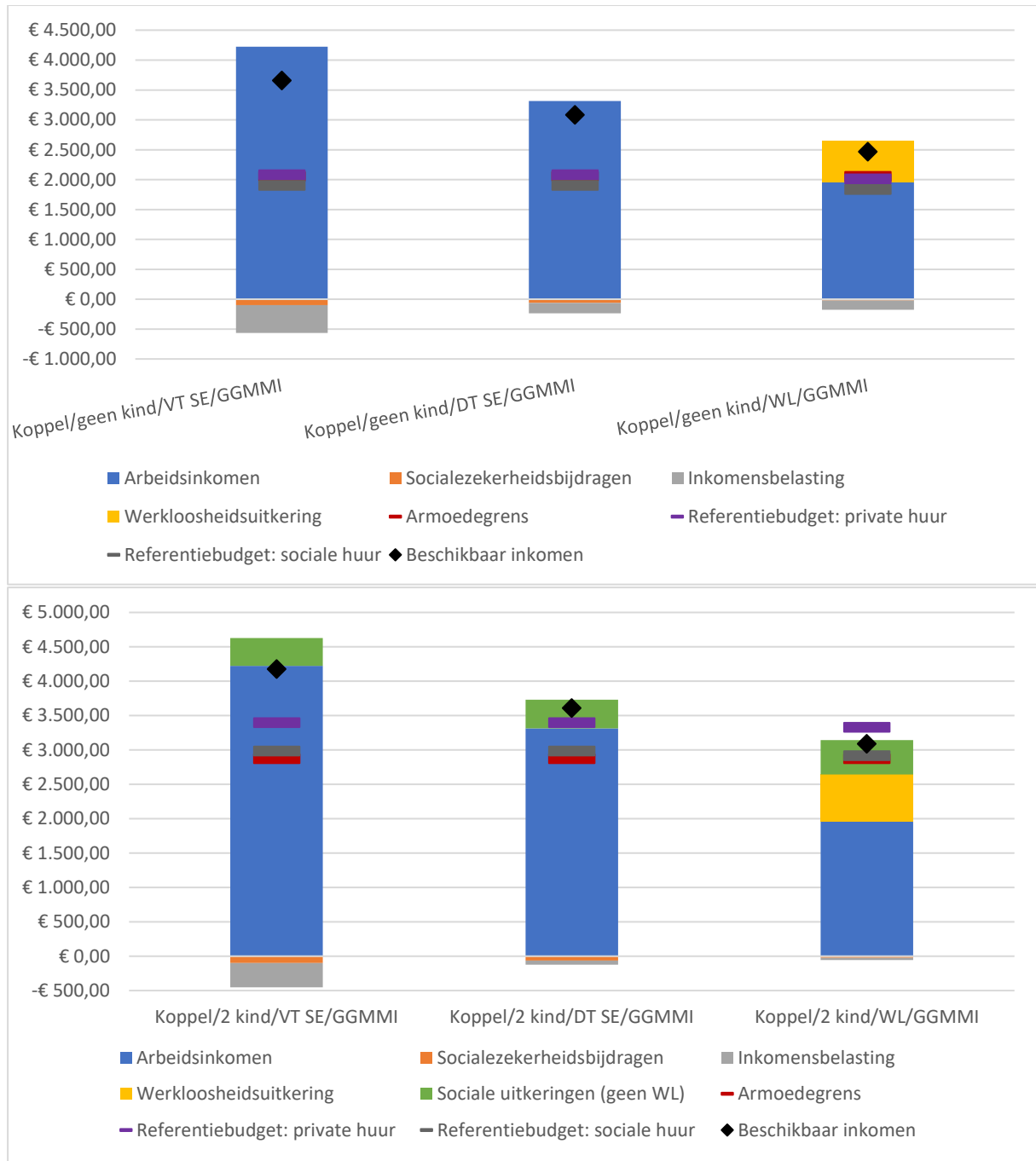
Bron: eigen berekening

5.1.4 KOPPELS MET WERKENDE PARTNER

Tot slot toont Figuur 8 Figuur 8 de typegezinnen waarbij de partner als voltijdse werknemer werkt op de reguliere arbeidsmarkt, met een loon gelijk aan het GGMMI. We zien gelijkaardige situaties zoals bij de koppeltypegezinnen met een langdurig werkloze partner. Indien het huishouden geen kinderen telt, stijgt het huishoudinkomen wanneer de referentiepersoon deeltijds of voltijds in de sociale economie aan de slag gaat, terwijl dit inkomen zich ver boven de armoede-indicatoren bevindt. Hetzelfde patroon zien we terugkeren wanneer er twee kinderen in het huishouden aanwezig zijn. Echter in het geval van een deeltijdse tewerkstelling, raakt het netto-inkomen net voorbij de grens van

het referentiebudget voor private huur bij een deeltijdse tewerkstelling. Het stijgt boven deze grens bij een voltijdse tewerkstelling, maar minder aanzienlijk in vergelijking met het typegezin zonder kinderen.

Figuur 8: Koppels typegezinnen met werkende partner zonder kinderen (boven) en met twee kinderen (onder); huishoudinkomens, armoedegrens en referentiebudgetten voltijds en deeltijds werkende referentiepersoon in sociale economie en werkloze referentiepersoon; situatie december 2022

Noot: geen kind = geen kinderen aanwezig; 2 kind = twee kinderen aanwezig; VT SE = referentiepersoon werkt voltijds in de sociale economie; DT SE = referentiepersoon werkt deeltijds in de sociale economie; WL = werkloze referentiepersoon; GGMMI = partner werkt voltijds op de reguliere arbeidsmarkt aan het GGMMI; geen WL = sociale uitkeringen uitgezonderd werkloosheidsuitkeringen

Bron: eigen berekening

Concluderend kan gesteld worden dat een voltijdse tewerkstelling in de sociale economie na een periode van langdurige werkloosheid, zorgt voor een significante inkomensverhoging en het inkomen van de meeste typegezinnen over het Europese armoederisico en de referentiebudgetten tilt. Voor alleenstaanden met kinderen en koppels met kinderen waarbij de partner langdurig werkloos is, blijft het inkomen onder het referentiebudget wanneer er gehuurd wordt op de private markt. In het geval van deeltijdse tewerkstelling van de referentiepersoon (aan 60%), loont een tewerkstelling in dit regime enkel indien de partner werkzaam is en minstens het GGMMI verdient of wanneer de partner langdurig werkloos is, maar het huishouden geen kinderen telt. Voor de andere typegezinnen daalt het beschikbare inkomen zelfs lichtjes bij de overstap van langdurig werkloos naar een deeltijdse tewerkstelling in de sociale economie, waarbij de inkomensgrenzen van de armoedegrens en de referentiebudgetten nauwelijks of in de meeste gevallen zelfs niet gehaald worden (zie Appendix A6 voor een overzicht van alle typegezinnen naast elkaar waarbij de referentiepersoon werkend is in de sociale economie).

Overigens willen we er nog op wijzen dat in de simulaties van de typegezinnen, het daadwerkelijk gaat over een deeltijdse tewerkstelling en niet over een deeltijdse werkhervatting. Er wordt met andere woorden geen loon gecumuleerd met eventueel andere uitkeringen in het kader van een werkhervatting. Wellicht zal bij een deeltijdse werkhervatting het huishoudinkomen een positieve stijging kennen, zeker indien het een werkhervatting betreft binnen de sociale economie, omdat de ontvangen uitkeringen in deze situatie gecumuleerd kunnen worden met het loon uit arbeid, zowel bij progressieve werkhervatting na een periode van arbeidsongeschiktheid (RIZIV, 2023) als bij een inkomensgarantie uitkering (IGU) in de werkloosheidsverzekering (RVA, 2023). In het volgende deel en in de conclusie gaan we hier verder op in.

5.2 HET EFFECT VAN TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE OP DE INKOMENS

In deze sectie kijken we niet langer naar simulaties op basis van typegezinnen, maar observeren we de werkelijke inkomens van de doelgroepwerknemers die zijn ingestroomd in de sociale economie in 2019. We vergelijken die inkomens met een relevante controlegroep, en we focussen op de evolutie tussen 2018, het jaar voor de instroom, en 2020, het jaar na de instroom.

5.2.1 METHODOLOGIE: ANALYSES OP BASIS VAN ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Voor het eerst kunnen we administratieve gegevens gebruiken om de impact van deelname aan de sociale economie op het armoederisico van doelgroepwerknemers te meten. Dit aan de hand van de gekoppelde administratieve gegevens die we reeds eerder bespraken in sectie 2. Door de unieke koppeling van deze gegevens kunnen we het effect van tewerkstelling in de sociale economie op het huishoudinkomen en het armoederisico afleiden. We vergelijken deze gegevens met de gegevens van een controlegroep om de impact van tewerkstelling in de sociale economie zo zuiver mogelijk te kunnen vaststellen.

5.2.1.1 ONDERZOEKSPOPULATIE

Om de trajecten van doelgroepwerknemers te modelleren vertrekken we vanuit de groep die instroomt in de sociale economie in het jaar 2019. We hebben voor 2019 gekozen omwille van twee redenen. In de eerste plaats gebruiken we geen eerder jaar aangezien de datakwaliteit van de jaren voor 2019 beperkt is en niet bruikbaar voor wetenschappelijk onderzoek. In een ideaal scenario was het beter geweest om vanuit een vroeger startjaar te vertrekken. Wanneer een persoon het recht krijgt om deel te nemen aan de sociale economie geldt dit recht voor 5 jaar. Doordat we nu pas vanaf 2019 doelgroepwerknemers kunnen volgen, kunnen we de uitstroom uit de sociale economie niet volgen. In de tweede plaats volgen we geen personen die na 2019 instromen. Dat doen we omwille van het feit dat informatie over de inkomens die gebaseerd is op de administratieve data altijd met een

vertraging wordt aangeleverd. Voor personen die na 2019 ingestroomd zijn, is het dus niet mogelijk om hun inkomensevolutie na instroom in de sociale economie te volgen.

Onze analyse vertrekt vanuit de vergelijking tussen twee groepen: de instroomgroep en de controlegroep. De instroomgroep zijn de personen die in 2019 ingestroomd zijn in de sociale economie. De controlegroep bestaat uit de personen die in 2019 de aanduiding van een arbeidsbeperking¹⁶ hebben en niet ingestroomd zijn in de sociale economie. In Appendix A7 nemen we een vergelijking tussen de demografische kenmerken van beide groepen op. Binnen de data is er een kleine groep (n=292) die tot beide groepen behoort. Het gaat om personen die in 2019 in de sociale economie ingestroomd zijn, maar ook al terug uitgestroomd waren in hetzelfde jaar. Die personen worden niet meegenomen in de analyse.

5.2.2 HET METEN VAN HET BESCHIKBAAR EQUIVALENT HUISHOUDINKOMEN OP BASIS VAN ADMINISTRATIEVE DATA

Om het armoederisico voor onze onderzoekspopulatie in kaart te brengen, moeten we eerst het netto beschikbaar gezinsinkomen construeren op basis van administratieve gegevens. We koppelen hiervoor inkomensgegevens afkomstig uit de fiscale databank IPCAL met de demografische gegevens uit de demografische databank DEMOBEL, voor zowel de instromers als de controlegroep en hun bijhorende huishoudleden. De IPCAL-data bevat gedetailleerde belastbare inkomensgegevens: het netto belastbaar inkomen, informatie omtrent te betalen of te ontvangen belastingen en de bedrijfsvoorheffing. Ook beschikken we over informatie over de ontvangen niet-belastbare inkomsten: leefloon, integratietegemoetkoming (IT), inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT), tegemoetkoming hulp aan bejaarden (THAB), zorgbudget voor ouderen met een zorgnood, zorgbudget voor zwaar zorgbehoevenden en zorgbudget voor personen met een handicap. DEMOBEL geeft ons de nodige informatie om huishoudens te construeren. Per huishouden worden alle inkomsten opgeteld (rekening houdend met de eindafrekening van te ontvangen of te betalen belastingen) om zo te komen tot een netto beschikbaar huishoudinkomen. Het gaat dus om de totale inkomsten op huishoudniveau die gespandeerd kunnen worden. Dit inkomensconcept vormt de basis van de meting van het armoederisico, in lijn met de Europese, Belgische en Vlaamse praktijk. Een persoon wordt als arm beschouwd wanneer het netto beschikbaar huishoudinkomen lager is dan de armoedegrens van 60% van het mediane netto beschikbaar huishoudinkomen in België. Om gezinnen van verschillende grootte correct met elkaar te vergelijken, passen we een equivalentieschaal toe op onze geconstrueerde huishoudinkomens. Elke bijkomende persoon van 14 jaar of ouder krijgt een waarde van 0,5 toegekend, en elke kind jonger dan 14 jaar een waarde van 0,3.

Belangrijk hierbij is dat het inkomensconcept dat we hier gebruiken weliswaar dezelfde logica volgt als het inkomensconcept dat gebruikt wordt om de armoedecijfers op Europees, Belgisch en Vlaams niveau te produceren, maar er niet volledig mee vergelijkbaar is. De armoedecijfers worden geproduceerd op basis van de EU-SILC databank, waarin de inkomens uitgebreider worden bevraagd dan wat hier mogelijk is. EU-SILC houdt bijvoorbeeld ook rekening met onderwijstoelagen, huisvestingstoelagen, renten, dividenden en winsten uit kapitaalbreng, zelfstandige inkomsten en verhuur en verpachting van gronden of gebouwen. Die componenten van het inkomen kunnen wij niet

¹⁶ Een werkzoekende wordt door de VDAB als ‘persoon met een arbeidsbeperking’ beschouwd indien hij/zij een arbeidshandicap of multiële problematiek heeft. Personen met een arbeidshandicap zijn personen met een lichamelijke of psychische aandoening van langdurige aard. Personen met een multiële problematiek hebben een psychosociale problematiek (bv. een verslavingsverleden) of zijn kwetsbaar omwille van een werkloosheidsduur van 2 jaar of langer en een begeleidingsnood.

meenemen; vergelijkingen met de Belgische of Vlaamse armoedecijfers moeten daarom altijd met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Tot slot stippen we aan dat de inkomens uitgedrukt worden in reële termen, gecorrigeerd voor inflatie op basis van de consumptieprijsindex. Een stijging (daling) van het inkomen in reële termen betekent dus een werkelijke toename (daling) van de koopkracht.

5.2.3 INKOMENSEVOLUTIE: INSTROMERS VS. CONTROLEGROEP

In Tabel 2 bekijken we het netto beschikbaar huishoudinkomen op basis van administratieve data voor onze volledige onderzoekspopulatie, de instromers, controlegroep en de controlegroep met een toegekend advies CMW/LDE.

De resultaten tonen aan dat het gemiddeld en mediane equivalent huishoudinkomen stijgt voor de groep instromers, maar stabiel blijft voor de controlegroep. Een instroom in de sociale economie gaat dus samen met een stijging van het inkomen. Het valt echter op dat het inkomen van de controlegroep in 2018 substantieel hoger was dan voor de instroomgroep. Daarom vergelijken we de inkomens met personen in de controlegroep mét toegekend advies voor lokale diensteneconomie en collectief maatwerk. Het inkomen voor deze specifieke groep is een stuk lager en meer vergelijkbaar met de groep instromers. Het beeld is echter gelijkaardig. Het inkomen van wie instroomt gaat er in reële termen op vooruit; het inkomen van de controlegroep stagneert of gaat zelfs licht achteruit.

Tabel 2. Netto beschikbaar equivalent huishoudinkomen in 2018, 2019 en 2020 o.b.v. administratieve data

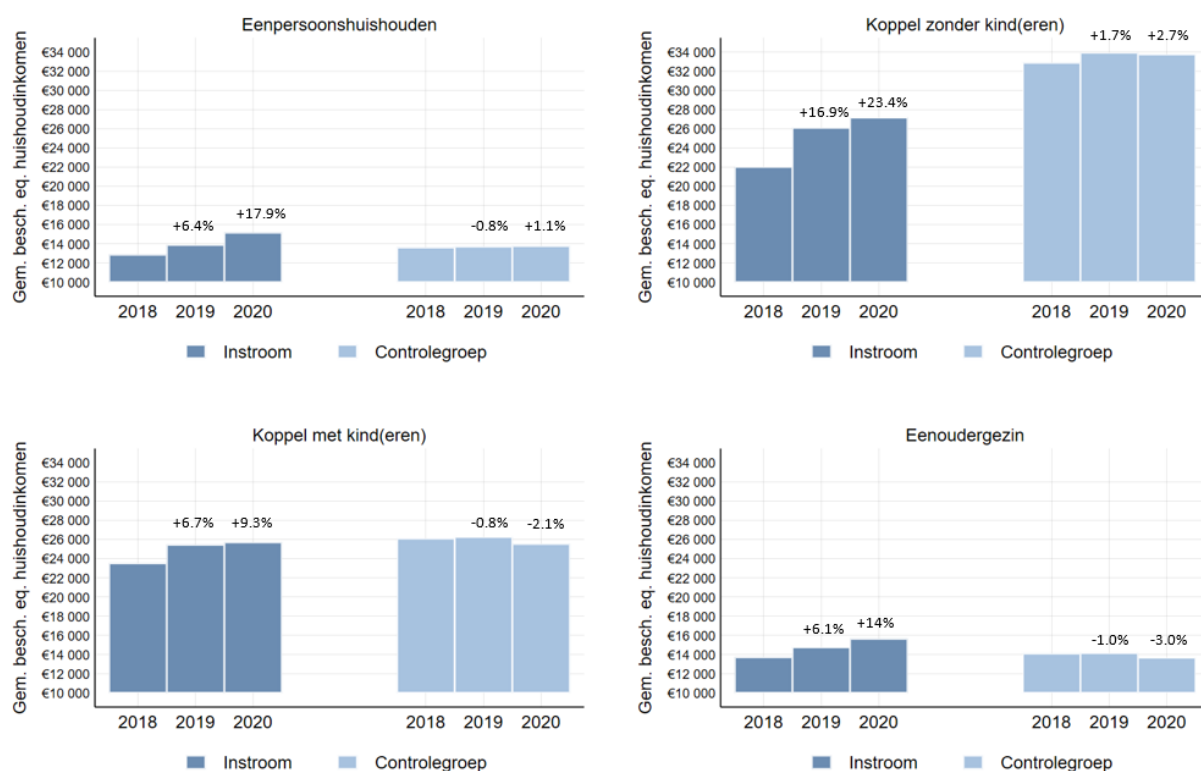
Netto beschikbaar equivalent huishoudinkomen	Inkomensevolutie 2018-2020					
	2018	Gemiddelde 2019	2020	2018	Mediaan 2019	2020
Totale onderzoekspopulatie (n = 43 185)	€20 585	€20 667	€20 684	€15 950	€16 038	€16 008
Instroom (n = 2 835)	€17 749	€19 112	€20 145	€14 600	€15 545	€16 331
Controlegroep (n = 40 350)	€20 784	€ 20 776	€20 722	€16 100	€16 070	€15 976
Controlegroep met toegekend advies (n = 7 326)	€16 805	€16 723	€16 794	€14 350	€14 400	€14 410

Bron: Administratieve datakoppeling

Figuur 9 toont de evolutie in huishoudinkomens naar huishoudtype op basis van de LIPRO-typologie¹⁷. De stijging in het inkomen van de groep instromers is zichtbaar voor alle huishoudtypes. Bij de eenpersoonshuishoudens in de instroomgroep steeg het inkomen in vergelijking met 2018 met 6,4% in het jaar van instroom tot 17,9% in 2020. Bij de controlegroep zien we voornamelijk stagnatie. Een gelijkaardig patroon observeren we ook bij de alleenstaande ouders (+14% in 2020), de koppels zonder kinderen (+23,4% in 2020) en de koppels met kinderen (+9,3%). Bij de laatste is het effect het kleinst, en voor hen is de verdere stijging in 2020 beperkt.

¹⁷ De LIPRO-typologie maakt onderscheid tussen verschillende types van huishoudens op basis van de aanwezigheid van gehuwde partners en het aantal samenwonende volwassen en thuiswonende kinderen.

Figuur 9: Inkomensevolutie naar huishoudtype tussen 2018 en 2020, instromers en controlegroep

Bron: Administratieve datakoppeling

5.2.4 INKOMENSAMENSTELLING

De administratieve gegevens laten ons niet alleen toe om de evolutie van de totale netto beschikbare huishoudinkomens te evalueren, maar eveneens om na te gaan wélke verandering er schuilgaat achter de algemene inkomensstijging die we opmerken bij de instroomgroep. Dit doen we door te kijken naar de inkomenssamenstelling en de evolutie van de verschillende inkomenscomponenten. In Figuur 10 tonen we de samenstelling van het gezamenlijk belastbaar inkomen op basis van de fiscale gegevens. In de figuur zien we duidelijk dat de inkomensstijging van de groep instromers voornamelijk te wijten is aan een stijging in wedden en lonen (en dus door hun tewerkstelling in de sociale economie). De controlegroep blijft stabiel zowel wat betreft de waarde als de samenstelling van het inkomen, met werkloosheidsuitkeringen als voornaamste inkomenscomponent.

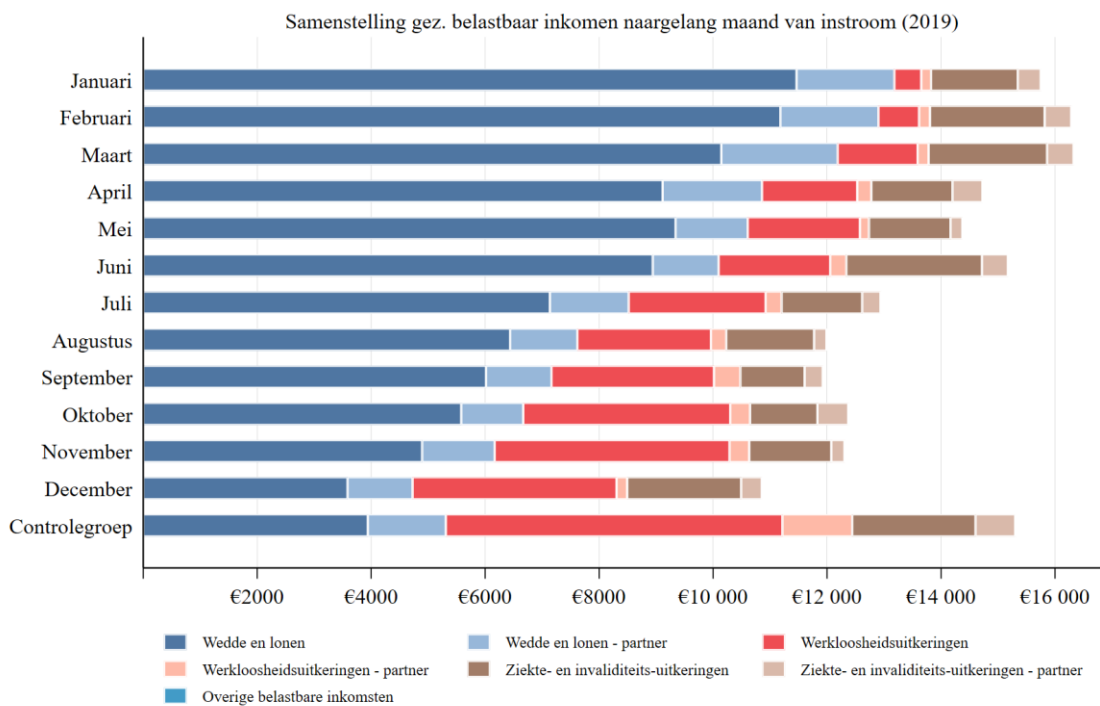
Wat ook opvalt in 2019 is het feit dat de instroomgroep al een relatief groot aandeel wedden en lonen geniet, in vergelijking met de controlegroep. Dit wordt verder verklaard in Figuur 11. Personen in onze instroomgroep starten natuurlijk op verschillende momenten in de sociale economie. Als we kijken naar het moment van instroom, zien we dat personen die sinds januari tewerkgesteld zijn in de sociale economie (bovenste balk), eigenlijk zo goed als gelijk komen te staan met onze controlegroep (onderste balk). Terwijl de instroomgroep in 2018 gemiddeld gesproken een duidelijk lager belastbaar inkomen had, is die achterstand tegen 2020 helemaal ongedaan gemaakt.

Figuur 10: Samenstelling van het gezinsinkomen in 2018, 2019 en 2020

Bron: Administratieve datakoppeling

Figuur 11: Instroom in sociale economie doorheen 2019

Bron: Administratieve datakoppeling

5.2.5 HET EFFECT VAN TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE OP HET ARMOEDERISICO

5.2.5.1 DE EVOLUTIE VAN HET ARMOEDERISICO TUSSEN 2018 EN 2020

Het armoederisico meet het aandeel van de bevolking dat moet rondkomen met een te laag inkomen, een netto equivalent beschikbaar huishoudinkomen onder de armoedegrens. Op basis van de EU-SILC geeft dit een armoedegrens voor een alleenstaande van €14 212 (€1 184 per maand) in 2018, €14 765 (€1 230 per maand) in 2019 en €15 403 (€1 284 per maand) in 2020. Tabel 3 toont de resultaten voor de volledige onderzoekspopulatie en de vergelijking tussen de instroom- en controlegroepen.

Tabel 3: Armoederisico in 2018, 2019 en 2020 op basis van administratieve data

Armoederisico (in %)	2018	2019	2020
Totale onderzoekspopulatie (n = 43 185)	40	42	44
Instroom (n = 2 835)	48	46	42
Controlegroep (n = 40 350)	39	42	45
Controlegroep met toegekend advies (n = 7 326)	49	52	55

Bron: Administratieve datakoppeling

Het wordt meteen duidelijk dat de groep van werkzoekenden die in aanmerking komen voor instroom in de sociale economie een zeer hoog armoederisico kent. In 2018 bedroeg het armoederisico van de gehele onderzoekspopulatie 40% om gestaag te stijgen naar 44% in 2020. Wanneer we (voorzichtig) vergelijken met het armoederisico van werklozen in Vlaanderen (35% in 2019) dan valt op dat het armoederisico van zowel instromers als controlegroep beduidend hoger ligt. Zoals ook al bleek uit de profielschets van de doelgroepwerknemers, gaat het hier dus om een bijzonder kwetsbare groep in onze samenleving. Tabel 3 toont opnieuw dat de instroom- en controlegroep geen volledig vergelijkbare populaties zijn. Het armoederisico van de controlegroep was in 2018 met 39% een stuk lager dan dat van de instroomgroep met 48%. Ook hier benadert de controlegroep met toegekend advies de situatie van de instroomgroep veel beter.

De cruciale bevinding is echter dat het armoederisico van de instroomgroep stelselmatig daalt tot 46% in 2019 (het jaar van de instroom) en 42% in 2020. Een daling van 6 procentpunten (pp.) of 13%. De controlegroep maakt de omgekeerde beweging met een stelselmatige stijging van het armoederisico tot 42% in 2019 en 45% in 2020, een stijging van 6 pp. of 15%. Een gelijkaardig beeld zien we bij de controlegroep met toegekend advies.

5.2.5.2 HET ARMOEDERISICO PER HUISHOUDTYPE

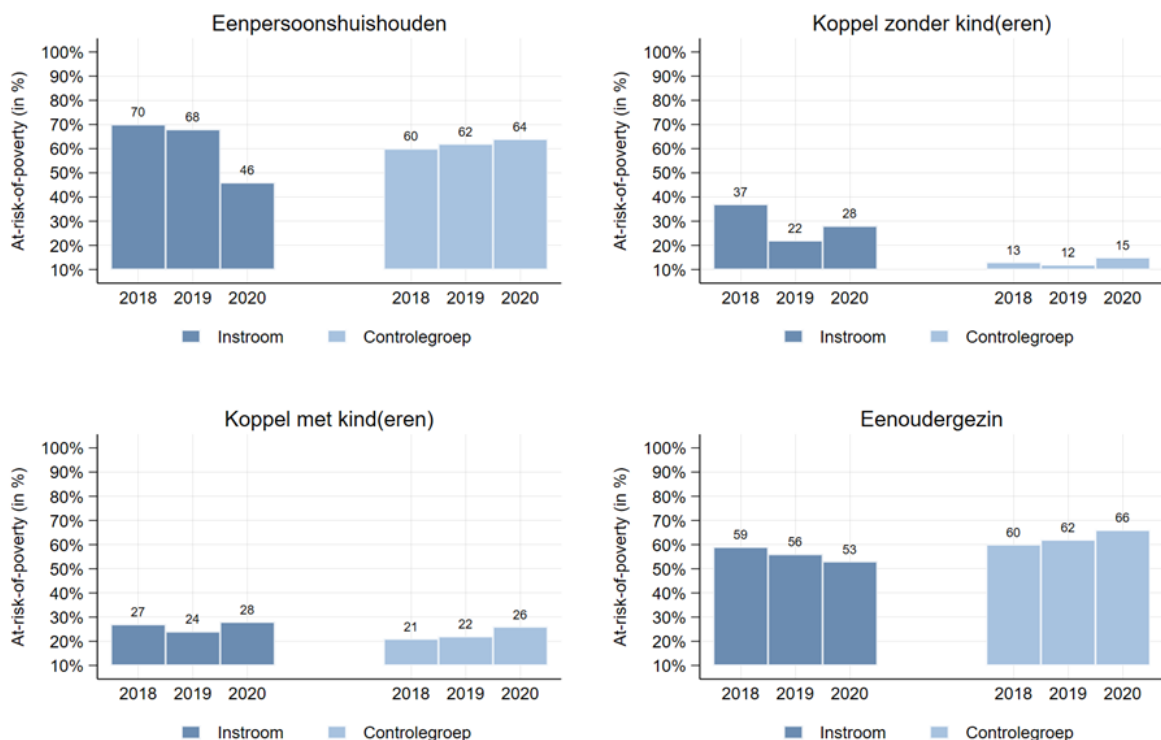
In Figuur 12 tonen we de evolutie van het armoederisico voor instromers en controlegroep naar het huishoudtype. Uit de voorgaande analyses op basis van de standaardsimulaties bleek al dat alleenstaande werklozen een sterke stijging van het inkomen kunnen verwachten bij de overgang naar de sociale economie. Dit werd op basis van de administratieve gegevens bevestigd: eenpersoonshuishoudens zien hun gezinsinkomen in reële termen toenemen met 17,9%, terwijl dat voor eenpersoonshuishoudens in de controlegroep slechts 1,1% bedraagt. Dit leidt tot een aanzienlijke daling van het armoederisico binnen deze groep. In het jaar voor hun instroom in de sociale economie bedroeg het armoederisico van alleenstaanden (die een eenpersoonshuishouden vormen) maar liefst 70%. Tijdens het jaar van de instroom zakt dit naar 68% om nadien fors te dalen tot 46%; een daling tussen 2018 en 2020 van 24 pp. of 34%. Voor de groep alleenstaanden in de controlegroep steeg het armoederisico over dezelfde periode van 60% tot 64%.

Ook eenoudergezinnen die tot de potentiële doelgroep van de sociale economie behoren kennen een zeer hoog armoederisico, zeker in vergelijking met eenoudergezinnen in Vlaanderen (26% in 2019).

Tewerkstelling binnen een sociale economieonderneming zorgt echter ook voor hen voor een daling van het armoederisico, van 59% in 2018 tot 56% in 2019 en verder tot 53% in 2020; een daling van 6 pp. of 10%. Het armoederisico van eenoudergezinnen in de controlegroep daarentegen stijgt van 60% in 2018 tot 62% in 2019 en 66% in 2020.

Voor koppels is het beeld anders. Voor zowel koppels met als zonder kinderen zien we een daling van het armoederisico tussen 2018 en 2019, het jaar van instroom. Maar in 2020 neemt het armoederisico weer toe. Voor koppels zonder kinderen gaat het om een initiële, substantiële daling van 37% tot 22% om dan terug te stijgen naar 28%. Voor koppels met kinderen ligt het armoederisico met 28% in 2020 zelfs hoger dan in 2018 (27%). Die stijging kan niet geïnterpreteerd worden als veroorzaakt door de tewerkstelling binnen de sociale economie; in de controlegroepen zien we immers een gelijkaardig en zelfs negatiever beeld. Het is duidelijk dat hier andere aspecten een rol spelen die het armoederisico van koppels met en zonder kinderen beïnvloeden, in het bijzonder de werksituatie van de partner. We gaan hier verder dieper op in. Het valt tenslotte op dat de koppels zonder kinderen in de controlegroep een opmerkelijk lager armoederisico kennen, ongeacht het jaartal.

Figuur 12: Evolutie armoederisico per huishoudtype

Bron: Administratieve datakoppeling

5.2.6 DE ARMOEDEKLOOF IN 2018, 2019 EN 2020

Naast het armoederisico is het relevant om ook naar de armoedekloof te kijken. De armoedekloof geeft de 'diepte' van het armoederisico weer door het verschil van het mediane inkomen van de personen onder de armoedegrens en de armoedegrens zelf te berekenen. De kloof wordt weergegeven als het procentuele verschil tussen het mediane inkomen en de armoedegrens. Het gaat met andere woorden over de gemiddelde afstand tot de armoedegrens. Met die berekening kan worden nagegaan of de personen die over de jaren niet uit de armoede zijn geraakt, de armoedegrens toch dichterbij komen en er dus wel degelijk op vooruit zijn gegaan. In Tabel 4 tonen we op dezelfde

manier als voorheen de procentuele armoedekloof voor de volledige onderzoekspopulatie en vergelijken we de instroom- met de controlegroepen.

Tabel 4: De armoedekloof voor instroom- en controlegroep in 2018, 2019 en 2020

Armoedekloof (in %)	2018	2019	2020
Totale onderzoekspopulatie (n = 43 185)	7	13	15
Instroom (n = 2 835)	16	14	14
Controlegroep (n = 40 350)	12	13	15
Controlegroep met toegekend advies (n = 7 326)	16	17	19

Bron: Administratieve datakoppeling

De resultaten tonen dat de onderzoekspopulatie er op achteruit is gegaan met een stijging van de armoedekloof van 7% in 2018 tot 13% in 2019 en 15% in 2020. Er zijn niet alleen meer mensen in armoede beland; de armoede is ook dieper geworden. Eenzelfde beeld zien we bij de controlegroep en de controlegroep met toegekend advies. Voor de instromers is het beeld anders. We zagen eerder dat het armoederisico van de instromers daalde in vergelijking met 2018; hier zien we eenzelfde beeld voor wie niet uit de armoede geraakt: de kloof met de armoedegrens werd kleiner, van 16% in 2018 tot 14% in 2019. De armoedekloof daalde in 2020 echter niet verder. Voor wie niet uit de armoede geraakte dankzij de tewerkstelling in de sociale economie kunnen we geen beterschap vaststellen.

Tabel 5: De armoedekloof per huishoudtype

Huishoudtype	Armoedekloof (in %)					
	Instroom			Controlegroep		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Eenpersoonshuishouden	15	12	9	12	13	15
Koppel zonder kinderen	16	9	11	5	5	7
Koppel met kinderen	10	9	12	7	9	11
Eenoudergezin	20	19	19	18	20	24

Bron: Administratieve datakoppeling

In Tabel 5 tonen we de armoedekloof voor de instroom- en controlegroep, onderverdeeld naar huishoudtype. De resultaten lopen erg gelijk met de resultaten voor het armoederisico. De armoedekloof daalt bij de instroomgroep voor alle gezinstypes tussen 2018 en 2019, maar die daling zet zich niet door voor koppels met en zonder kinderen. Voor koppels met kinderen neemt de kloof zelfs toe. Bij de controlegroep zien we overal een stijging van de armoedekloof doorheen de tijd.

Houden we opnieuw rekening met het moment van instroom (zie Tabel 6), dan zien we dat de armoedekloof, voor degene die bijna een volledig jaar tewerkgesteld zijn in de sociale economie, beduidend kleiner is in 2019 dan voor degene die in het laatste kwartaal instromen.

Tabel 6: De armoedekloof voor instromers naargelang moment van instroom in 2019

Armoedekloof (in %)	2019	2020
Instroom (n = 2 835)	15	15
Instroom in eerste kwartaal (n = 706)	13	14
Instroom in tweede kwartaal (n = 604)	14	14
Instroom in derde kwartaal (n = 774)	16	14
Instroom in vierde kwartaal (n = 751)	18	16

Bron: Administratieve datakoppeling

5.2.6.1 DE ROL VAN DE PARTNER

Een opvallend resultaat is dat de instroom in de sociale economie voor alleenstaanden en alleenstaande ouders duidelijk positieve effecten teweegbrengt op het vlak van inkomen, armoederisico en armoedekloof, maar dat dit niet altijd het geval was voor koppels met en zonder kinderen. Voor alleenstaanden is de situatie helder: zij vormen een eenpersoonshuishouden, en elke stijging in het inkomen (bijvoorbeeld bij de overgang van werkloosheid naar tewerkstelling in de sociale economie) leidt tot een stijging van de levensstandaard en een daling van het armoederisico.

Wanneer een huishouden uit meerdere personen bestaat wordt het gecompliceerder. Kinderen of personen ten laste hebben zorgen bijvoorbeeld voor hogere kosten. Dat is de reden waarom armoederisico's berekend worden op basis van een 'equivalent' inkomen, om huishoudens van verschillende groottes onderling vergelijkbaar te maken. Om de kosten van kinderen te compenseren is er de kinderbijslag, het Groeipakket in Vlaanderen, waardoor de potentiële stijging van het armoederisico omwille van het hebben van kinderen kan worden tegengegaan (zie Cantillon et al., 2013 of Van Lancker et al. 2016 voor meer informatie).

Wanneer er partners in het huishouden aanwezig zijn, dan is het cruciaal om zicht te krijgen op het inkomen van de partner. Voor wie een niet-werkende partner heeft, zal één arbeidsinkomen niet volstaan om uit de armoede te blijven; dat wezen de standaardsimulaties in sectie 5.1 reeds uit. Wie een werkende partner heeft, zal veel gemakkelijker uit de armoede kunnen blijven. In deze sectie onderzoeken we of de resultaten voor de koppels met en zonder kinderen verklaard kunnen worden door de werksituatie van de partner. We focussen hierbij op de jaren 2019 en 2020, waarin we terug een stijging van het armoederisico vaststellen.

Op basis van onze administratieve data kunnen we ook het inkomen bepalen van de partner van de deelnemer in sociale economie of persoon in onze controlegroep. Hierbij maken we een onderscheid tussen partners die voornamelijk een inkomen genieten uit wedden en lonen of partners die voornamelijk een inkomen hebben uit ziekte-, invaliditeits- of werkloosheidsuitkeringen.

We focussen eerst op koppels met kinderen. We zagen eerder een stijging van het armoederisico van 24% in 2019 tot 28% in 2020 voor de instroomgroep en van 22% naar 26% voor de controlegroep (zie Figuur 12). In Tabel 7 maken we het onderscheid tussen de koppels met een werkende en met niet-werkende partner. De resultaten tonen dat de instroom in de sociale economie, voor iemand met een partner die voornamelijk een inkomen uit tewerkstelling heeft, weldegelijk leidt tot een substantiële daling van het armoederisico van 6 pp. of 22%. Bij de controlegroep zien we nauwelijks een effect. De instromers waarvan de partner een inkomen heeft dat voornamelijk bestaat uit ziekte-, invaliditeits- en werkloosheidsuitkeringen zien hun armoederisico toenemen. Opnieuw gaat het hier niet om een rechtstreeks gevolg van de tewerkstelling in de sociale economie, want een gelijkaardig beeld zien we bij de controlegroep. Dezelfde oefening doen we voor koppels zonder kind(eren). Voor de gehele groep instromers stijgt het armoederisico van 22% naar 28%, en voor de controlegroep van 12% naar 15% (zie Figuur 12). Maken we het onderscheid tussen koppels met of zonder werkende partner (zie Tabel 8), dan zien we dat instromers met werkende partner eigenlijk een (lichte) daling van het armoederisico kennen. De stijging in het armoederisico bij koppels zonder kinderen wordt voornamelijk gedreven door de koppels waarbij de partner geen (of beperkt) inkomen uit werk heeft.

De resultaten voor koppels met en zonder kinderen naargelang de inkomenssituatie van de partner zijn in lijn met de resultaten van de standaardsimulaties (zie sectie 5.1). Eerder onderzoek toonde ook al dat zelfs een inkomen boven het minimumloon niet langer volstaat om uit de armoede te blijven. Werkende armen zijn vaak mensen die kostwinner zijn, vaak kostwinners met kinderen (Marx & Horemans, 2021). In een tweeverdienerssamenleving is het voor kostwinnersgezinnen in toenemende

mate moeilijk om uit de armoede te blijven; en dat geldt evenzeer voor kostwinners die werken binnen de sociale economie.

Tabel 7: Het armoederisico voor koppels met kind(eren) naar inkomenssituatie van de partner

Koppels met kind(eren)		Armoederisico (in %)	
		2019	2020
Partner met voornamelijk inkomsten uit wedde en lonen	Instroom (n = 311)	27	21
	Controlegroep (n = 4 379)	12	11
Partner met voornamelijk inkomsten uit werkloosheids-, ziekte- en invaliditeitsuitkering	Instroom (n = 255)	25	33
	Controlegroep (n = 5 093)	30	36

Bron: Administratieve datakoppeling

Tabel 8: Het armoederisico voor koppels zonder kind(eren): naar inkomenssituatie van de partner

Koppels zonder kind(eren)		Armoederisico (in %)	
		2019	2020
Partner met voornamelijk inkomsten uit wedde en lonen	Instroom (n = 108)	7	5
	Controlegroep (n = 2 434)	4	4
Partner met voornamelijk inkomsten uit werkloosheids-, ziekte- en invaliditeitsuitkering	Instroom (n = 152)	36	45
	Controlegroep (n = 3 982)	17	22

Bron: Administratieve datakoppeling

5.2.7 VOLTUJDS VERSUS DEELTIJDSE TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE

Het is duidelijk dat de rol van de eventuele partner van cruciaal belang is om het armoede-reducerende effect van werken in de sociale economie goed te begrijpen. Er is echter nog een tweede element dat het armoederisico bepaalt: het arbeidsregime. De standaardsimulaties wezen uit dat de te verwachten inkomensstijgingen veel groter zijn voor wie voltijds werkt en dat deeltijdse tewerkstelling zelfs tot een werkloosheidsval kan leiden: het netto beschikbare huishoudinkomen gaat er niet altijd op vooruit. De administratieve gegevens laten toe om ook hier de theorie aan de praktijk te toetsen. De gegevens bevatten informatie over de prestatiebreuken per kwartaal voor de instromers in de lokale diensteneconomie en het collectief maatwerk. Op basis hiervan delen we instromers in als voltijds (0,8 voltijds equivalent of meer per gewerkt kwartaal) of deeltijds (minder dan 0,8 voltijds equivalent per gewerkt kwartaal) tewerkgesteld in de sociale economie.

In 2019 was 83% van de instroomgroep voltijds tewerkgesteld in de sociale economie. Zoals eerder geïllustreerd (zie Figuur 11) kan het moment van instroom binnen het jaar wel verschillen. Binnen de voltijds werkende instromers is 1/5^e tewerkgesteld gedurende alle vier kwartalen van 2019. In 2020 stijgt het percentage voltijds werkende instromers naar 85% en is binnen deze groep meer dan 3/5^e gedurende vier kwartalen voltijds tewerkgesteld. Dat laat ons toe om het effect van deeltijdwerk op het armoederisico te berekenen.

In Tabel 9 tonen we het gecombineerde effect van de inkomenssituatie van de partner en het arbeidsregime van de instromer in de sociale economie. Een cruciale bevinding is dat voltijds werken loont voor zowel tweeverdieners als eenverdieners. Wie voltijds gaat werken in de sociale economie (aan het gewaarborgd minimum maandinkomen) én een werkende partner heeft kent niet alleen een veel lager armoederisico, maar ziet dat risico verder dalen van 17% in 2019 tot 14% in 2020, een daling met 3 pp. of 18%. Wie voltijds gaat werken en een niet-werkende partner heeft kent een veel hoger armoederisico, maar ziet dat wel dalen van 44% in 2019 tot 42% in 2020, een daling van 2 pp. of 5%. Voor wie deeltijds instroomt, is de situatie anders. Wie instroomt als deeltijdwerker en een werkende partner heeft ziet het armoederisico dalen van 21% in 2019 tot 17% in 2020, een daling van 4 pp. of 19%. Maar wie instroomt als deeltijdwerker en geen werkende partner heeft loopt niet alleen veel

groter armoederisico, maar ziet het ook stijgen van 41% in 2019 tot 43% in 2020, een stijging van 2 pp. of 5%.

Deze resultaten wijzen op de complexe relatie tussen werk en armoede: het gaat er niet alleen over personen naar tewerkstelling te leiden, evenzeer van belang zijn de verloning, het arbeidsregime, de gezinssituatie en de inkomenssituatie van de eventuele partner.

Tabel 9: Armoederisico naar arbeidsregime in de sociale economie voor koppels met en zonder kinderen

		Armoederisico (in %)	
		2019	2020
Voltijds	Tweeverdiener (n = 88)	17	14
	Eenverdiener (n = 349)	44	42
Deeltijds	Tweeverdiener (n = 19)	21	17
	Eenverdiener (n = 81)	41	43

Bron: Administratieve datakoppeling

Een laatste aanvulling hierbij is de mogelijke combinatie van deeltijdwerk met een uitkering. Bij systemen van progressieve werkhervatting voor arbeidsongeschikten of de inkomensgarantie-uitkering (IGU) voor werklozen is het mogelijk om deeltijds te gaan werken en daarbij (een deel van) de uitkering te behouden. De administratieve gegevens laten toe om ook dit aspect in beeld te brengen, al gaat het om zeer kleine aantallen. In de groep van instromers die een volledig jaar deeltijds tewerkgesteld zijn in de sociale economie, zien we dat iets meer dan de helft van hen (54%) dit combineert met een werkloosheidsuitkering. We focussen op deze specifieke groep, omdat de gegevens ons niet toelaten om het onderscheid te maken tussen een volledige werkloosheidsuitkering of een inkomensgarantie-uitkering. Het gaat hier om een kwetsbare groep met een armoederisico van 44% in 2019 ten opzichte van een armoederisico van 29% voor instromers die een volledig jaar deeltijds werken zonder dit te combineren met een werkloosheidsuitkering (Tabel 10). Belangrijk is echter het effect op het armoederisico het jaar nadien. Voor wie deeltijdwerk kan combineren met een werkloosheidsuitkering daalt het armoederisico van 44% in 2019 tot 39% in 2020, een daling van 5 pp. of 11%. Voor wie deeltijdwerk niet kan of mag combineren met een werkloosheidsuitkering stijgt het armoederisico van 29% in 2019 tot 33% in 2020, een stijging van 4 pp. of 14%.

Deze gegevens laten niet genoeg detail toe om verstrekkende uitspraken te kunnen doen, maar de resultaten suggereren alvast dat systemen van progressieve werkhervatting waarbij deeltijdse tewerkstelling kan worden gecombineerd met een uitkering een belangrijke troef kunnen zijn in de strijd tegen armoede.

Tabel 10: Armoederisico naar combinatie met werkloosheidsuitkering voor deeltijds werkenden in de sociale economie

	Armoederisico (in %)	
	2019	2020
Deeltijds in combinatie met werkloosheidsuitkering (n = 54)	44	39
Deeltijds zonder aanvulling werkloosheidsuitkering (n = 45)	29	33

Bron: Administratieve datakoppeling

5.3 HET EFFECT VAN TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE OP HET SUBJECTIEVE ARMOEDERISICO EN DE BESTAANSONZEKERHEID VAN DOELGROEPWERKNEMERS (SURVEY)

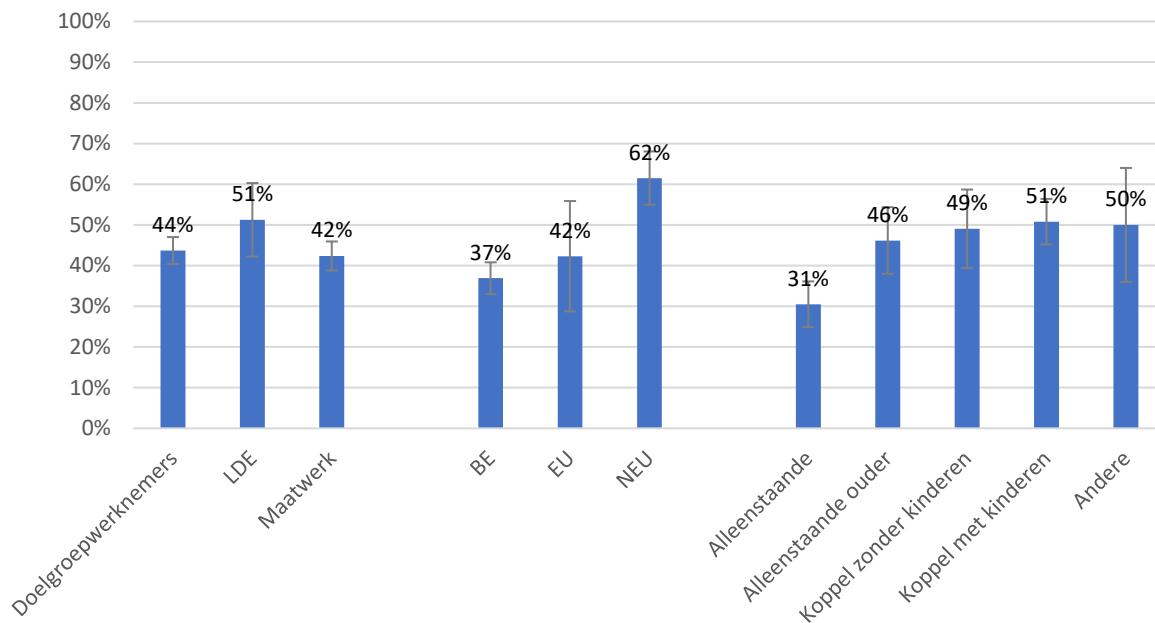
Naast de meer objectieve inkomensmaatstaven die we op basis van de administratieve gegevens kunnen ontsluiten, kunnen we op basis van de SOCIAL-survey¹⁸ de subjectieve bestaansonzekerheid, zoals die door de respondenten zelf wordt ingeschat, evalueren. We vroegen respondenten of ze het (zeer) gemakkelijk tot (zeer) moeilijk hebben om rond te kunnen komen en of ze in staat zijn een onverwachte uitgave van €1 200 te doen. Het gaat dus om het subjectieve gevoel niet rond te komen, geen objectieve maatstaf van een *minimum minimorum* dat nodig is om rond te komen. Deze subjectieve inschatting is waardevol om in te schatten in welke mate doelgroepwerknemers zich kwetsbaar voelen. Zeker in tijden van hoge energiefacturen is de inschatting of men rond kan komen met het beschikbare inkomen en een onverwachte uitgave te kunnen doen belangrijk. Bovendien kunnen we de resultaten opnieuw vergelijken met een representatief staal van de Vlaamse bevolking op basis van de EU-SILC enquête.

In Figuur 13 tonen we het aandeel van de doelgroepwerknemers die aangeven dat ze het moeilijk tot zeer moeilijk hebben om rond te komen met hun beschikbare inkomen. Dat is het geval voor 44% van de doelgroepwerknemers. Een iets groter aandeel van 51% van de doelgroepwerknemers in de lokale diensteneconomie geeft aan moeilijk rond te komen tegenover 42% van de doelgroepwerknemers in de maatwerkbedrijven, maar die verschillen zijn statistisch niet betekenisvol. Er zijn wel substantiële verschillen naar herkomst. Doelgroepwerknemers die geboren zijn in een niet-EU land rapporteren veel vaker dat ze moeite hebben om rond te komen (62%) dan doelgroepwerknemers geboren in België (37%) of in een land van de EU (42%). Tot slot is ook het gezinstype van belang. Wie alleenstaande is, geeft veel minder vaak aan niet rond te komen (31%) in vergelijking met alleenstaande ouders (46%), koppels (49%) of koppels met kinderen (51%).

Ter vergelijking: in Vlaanderen geeft 9% van de bevolking aan moeilijk tot zeer moeilijk rond te komen. Bij mensen die in armoede leven in Vlaanderen loopt dat op tot 39%; bij de alleenstaande ouders gaat het om 24%. Deze ijkpunten geven aan dat de doelgroepwerknemers een zeer kwetsbaar profiel hebben, zelfs al zijn ze tewerkgesteld.

¹⁸ Voor een omstandige beschrijving van de bevraging verwijzen we naar sectie 2.1.2

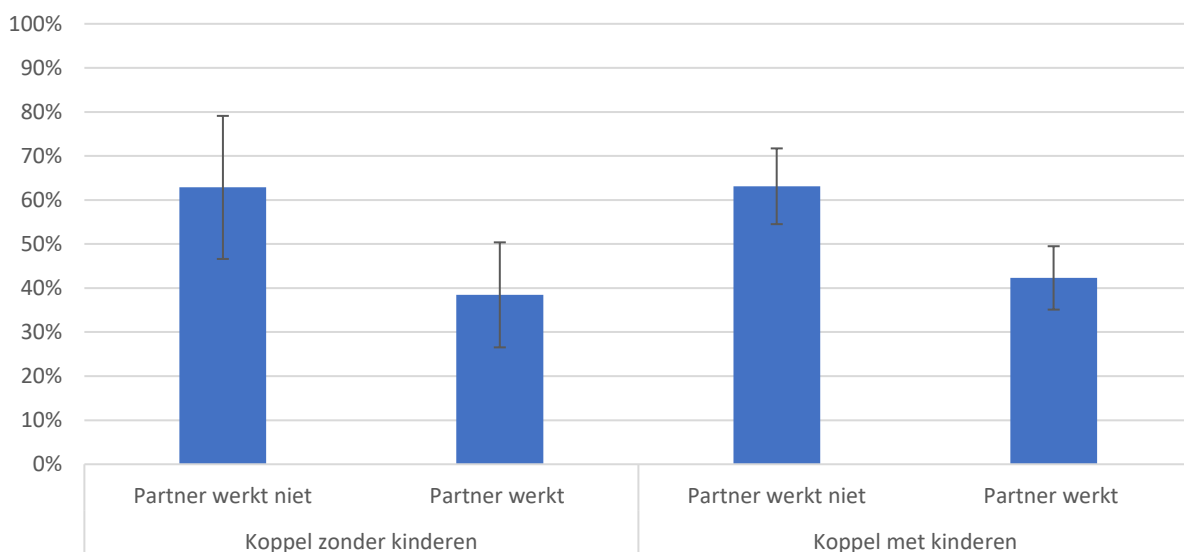
Figuur 13 (Zeer) moeilijk om rond te komen (%)

Bron: SOCIAL-survey 2022

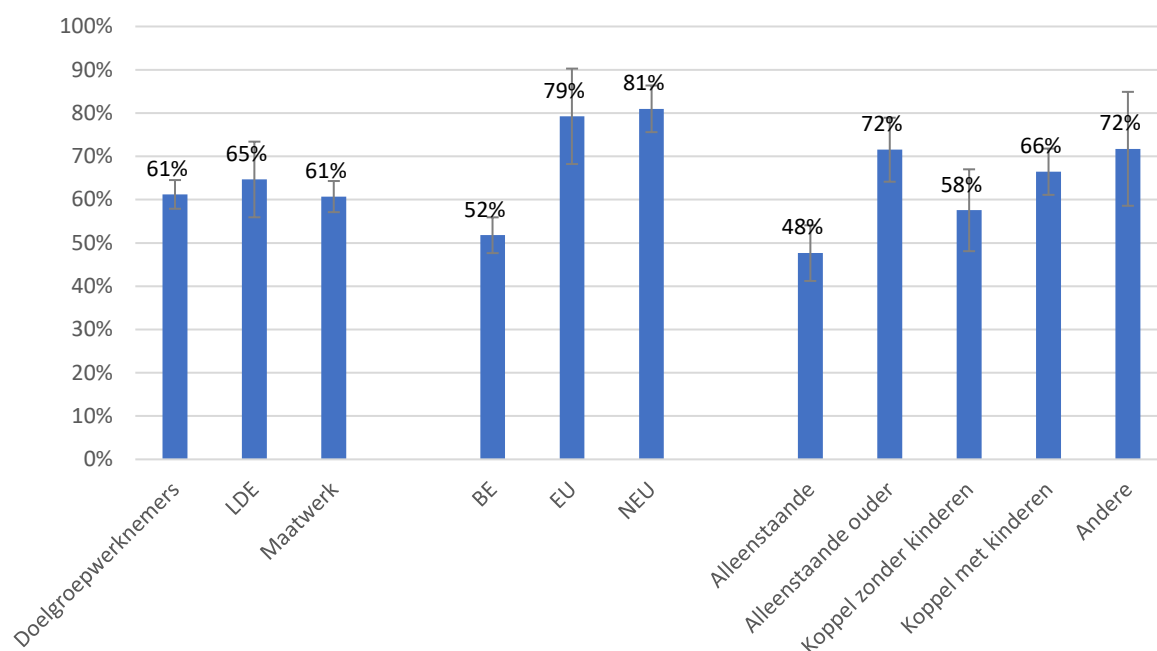
We verkennen dit nog verder in Figuur 14. We tonen hier het aandeel van de doelgroepwerknemers die in koppelverband leven en aangeven niet rond te komen, naar de arbeidsmarktstatus van hun partner. Ongeveer 60% van de doelgroepwerknemers die een niet-werkende partner hebben, geeft aan niet rond te komen en dat aandeel zakt tot ongeveer 40% voor de doelgroepwerknemers die wel een werkende partner hebben. Dit wijst op een belangrijk inzicht inzake armoedebestrijding: werkende armoede heeft minder met de individuele verloning te maken dan met de gezinslast en andere bronnen van inkomsten op het niveau van het gezin.

Figuur 14 (Zeer) moeilijk om rond te komen naar arbeidsmarktstatus van de partner (%)

Bron: SOCIAL-survey 2022

Figuur 15 Onmogelijkheid om een onverwachte uitgave van €1.200 te doen (%)

Bron: SOCIAL-survey 2022

Figuur 15 toont het aandeel van de doelgroepwerknemers dat aangeeft geen onverwachte uitgave van €1 200 te kunnen doen. Dat is het geval voor 61% van de respondenten. Ter vergelijking: in Vlaanderen in 2021 kon 14% van de bevolking geen onverwachte uitgave doen. Van de mensen die in Vlaanderen in armoede leven kon 46% geen onverwachte uitgave doen.¹⁹ Opnieuw tonen onze gegevens dat de doelgroepwerknemers in de sociale economie zeer kwetsbaar zijn.

Er zijn geen betekenisvolle verschillen tussen maatwerkbedrijven en de lokale diensteneconomie, maar wel naar herkomst en gezinstype. Voor doelgroepwerknemers die in België geboren zijn, is de kans om geen onverwachte uitgave te kunnen doen substantieel lager (52%) dan voor de doelgroepwerknemers die binnen (79%) of buiten de EU (81%) geboren zijn. Naar gezinstypen zien we opnieuw het effect van de gezinslasten. Bij alleenstaanden (48%) en koppels zonder kinderen (58%) is het aandeel van de doelgroepwerknemers dat geen onverwachte uitgave kan doen kleiner dan bij de alleenstaande ouders (72%), koppels met kinderen (66%) of andere (72%) gezinsvormen.

5.3.1 VERANDERINGEN IN ARMOEDERISICO EN DE BESTAANSONZEKERHEID VAN DOELGROEPWERKNEMERS

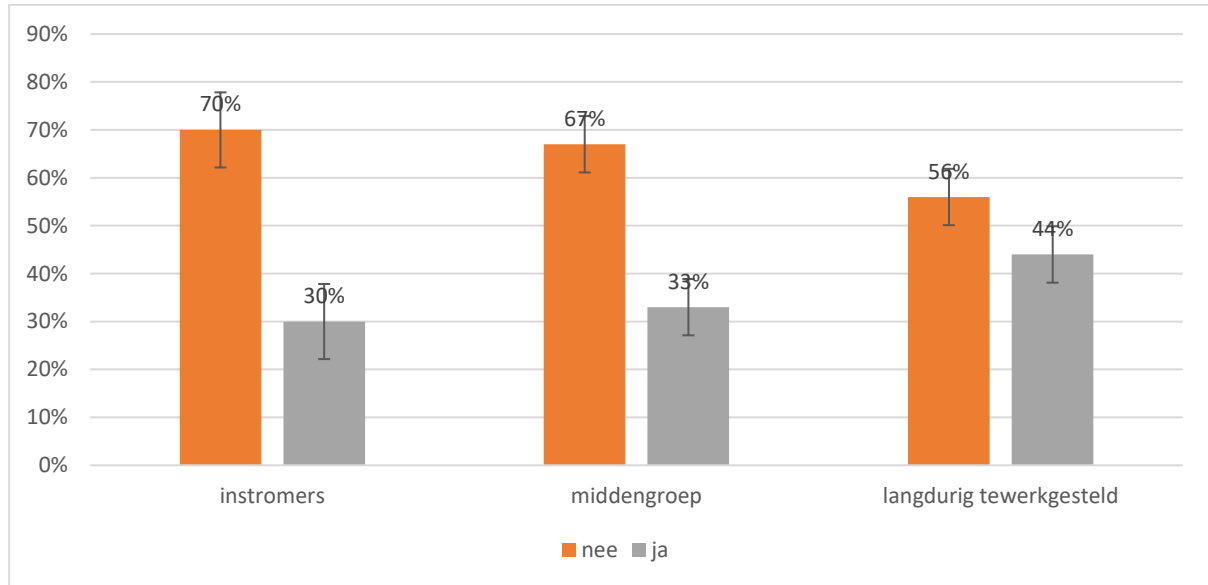
Het is duidelijk dat doelgroepwerknemers een kwetsbaar profiel hebben, een groot armoederisico lopen en een grote mate van bestaansonzekerheid kennen. Een fundamentele vraag is in hoeverre de tewerkstelling in de sociale economie het armoederisico heeft verminderd en de situatie van bestaansonzekerheid heeft verbeterd. In deze sectie tonen we de indicaties over de bestaansonzekerheid op basis van de SOCIAL-survey.

In Figuur 16 bekijken we opnieuw de mogelijkheid voor het huishouden om een onverwachte uitgave te doen, maar deze keer afhankelijk van de duur tewerkstelling in het huidige bedrijf. We onderscheiden drie groepen: instromers, die maximaal een jaar actief zijn bij het huidige bedrijf; een middengroep die meer dan een jaar maar minder dan vijf jaar tewerkgesteld zijn; en een groep langdurig tewerkgestelden, die tenminste vijf jaar aan de slag zijn bij de huidige onderneming in de

¹⁹ Eigen berekeningen op basis van EU-SILC 2021.

sociale economie. Zeker bij de groep met duurzame tewerkstelling in de sociale economie zien we dat de financiële kwetsbaarheid is afgenomen. Van deze huishoudens geeft 56% aan dat ze geen onverwachte uitgave van €1.200 kunnen bekostigen, terwijl dit bij de groep recente instromers nog 70% is. Dit geeft aan dat langere tewerkstelling in de sociale economie wel zorgt voor een afname in de financiële kwetsbaarheid, maar het niveau blijft sterk hoger dan bij andere Vlaamse huishoudens.

Figuur 16: Onmogelijkheid om een onverwachte uitgave van €1.200 te doen (%), opdeling naar groepen duur tewerkstelling

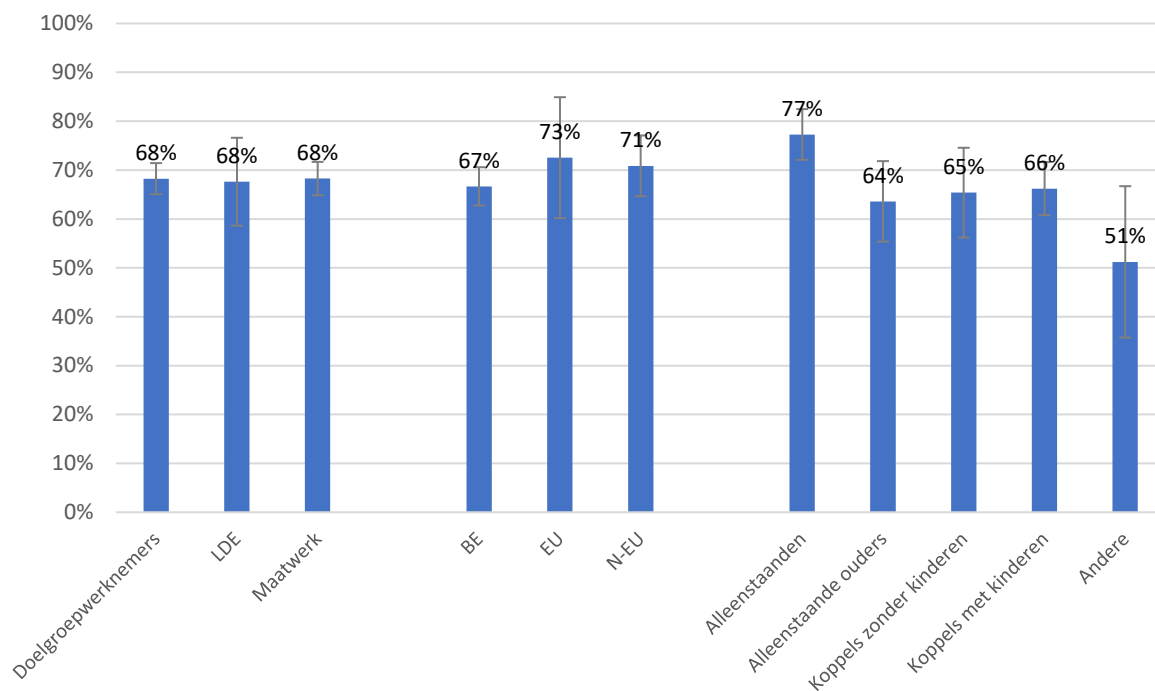

Bron: SOCIAL-survey 2022

In de SOCIAL-survey bevroegen we niet alleen de inschatting van de respondenten naar hun eigen materiële en sociale levensomstandigheden maar ook in welke mate zij beterschap zien sinds ze tewerkgesteld zijn in de sociale economie. Wat de bestaansonzekerheid betreft vroegen we of het voor de respondent makkelijker is geworden om rond te komen sinds de tewerkstelling in het huidige bedrijf (ja/nee). De resultaten (Figuur 17) geven aan dat een meerderheid (68%) van de doelgroepwerknemers het gevoel heeft dat het makkelijker is om rond te komen sinds ze tewerkgesteld zijn in hun bedrijf. Er is geen verschil in die inschatting tussen respondenten die tewerkgesteld zijn in een LDE-bedrijf of maatwerkbedrijf. Ook naar herkomst zien we geen substantiële verschillen in het aandeel van de doelgroepwerknemers die aangeven dat ze makkelijker kunnen rondkomen.

Naar gezinstype zien we een bevestiging van de resultaten omtrent inkomensarmoede die we eerder beschreven: het zijn voornamelijk alleenstaanden (78%) die aangeven makkelijker rond te kunnen komen sinds de tewerkstelling in de sociale economie en dat is minder uitgesproken voor de andere gezinstypes. Dit strookt met de analyse op basis van de administratieve gegevens waaruit bleek dat werken in de sociale economie vooral voor alleenstaanden tot een daling van het armoederisico leidt. Voor alleenstaanden is tewerkstelling in de sociale economie vaak een weg uit de armoede; voor mensen met een gezinslast is dat moeilijker. Daar spelen andere factoren een belangrijke rol, zoals de doelmatigheid van de minimuminkomensbescherming via de kinderbijslag (het Groeipakket) en andere vormen van inkomensondersteuning, naast de uitgaven voor bijvoorbeeld huisvesting. We zien dus dat de doelgroepwerknemers een betere inkomenssituatie ervaren dankzij hun tewerkstelling, maar het is vooral voor de doelgroepwerknemers zonder gezinslasten voor wie dit een weg uit de armoede betekent.

Figuur 17:17 Het is makkelijker geworden om rond te komen sinds tewerkstelling in het bedrijf (%)

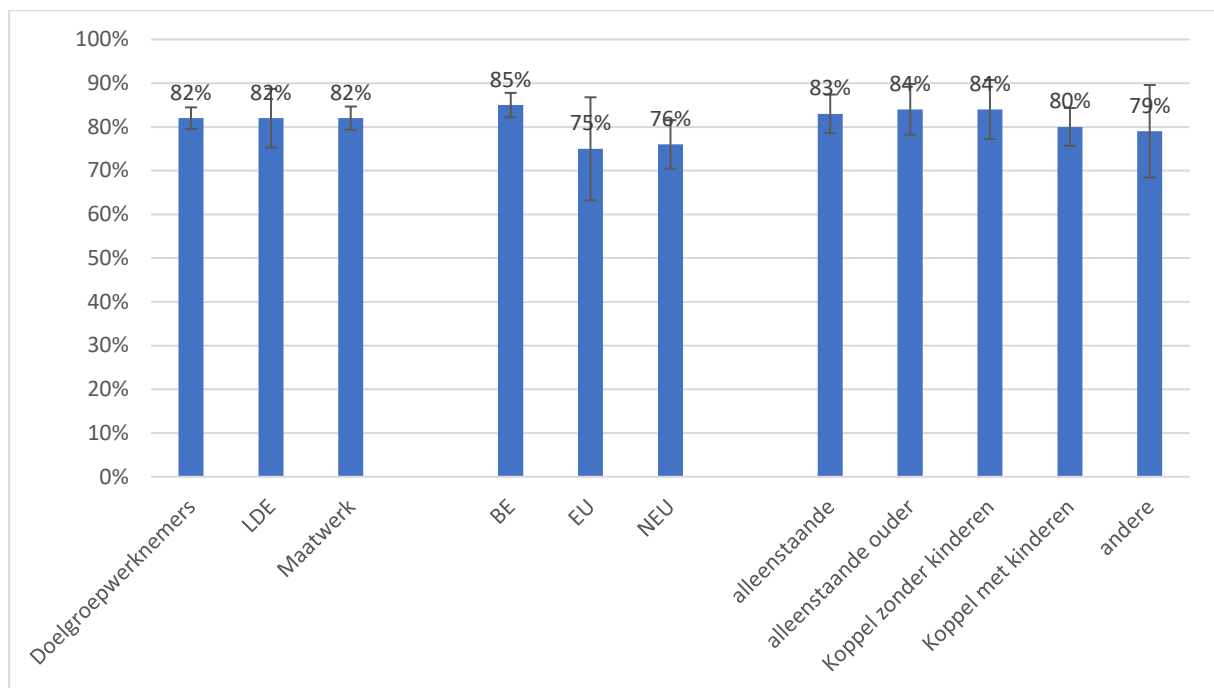

Bron: SOCIAL-survey 2022

5.3.2 HUISVESTING

Een andere maatstaf voor de kwetsbaarheid van de doelgroepwerknemers is hun huisvestingssituatie. Hierbij vroegen we of de respondenten tevreden waren over hun huidige woning en of ze er specifieke problemen ondervonden zoals een lek of elektriciteitsproblemen. Figuur 18 toont ons dat 82% van de respondenten, ongeacht of ze in het maatwerk of de lokale diensteneconomie werken, tevreden zijn over hun huidige woning. Alleen opgesplitst naar herkomst zien we statistisch significante verschillen. De groepen met EU en Niet-EU achtergrond zijn met respectievelijk 75% en 76% minder tevreden over hun woning, dan de groep zonder migratieachtergrond (85%).

Figuur 1818: Tevreden over woning (%)

Bron: SOCIAL-survey 2022

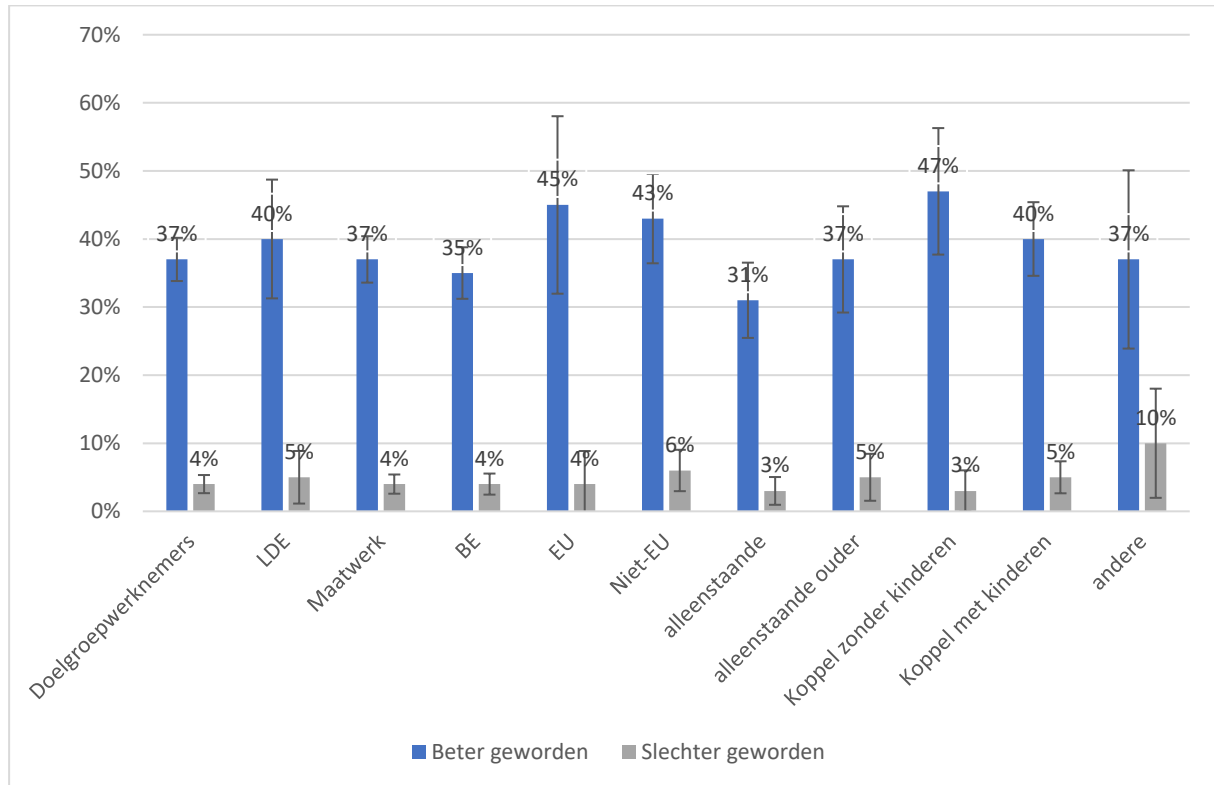
De vragen die peilen naar welke problemen respondenten ervaren met hun woning zoals een lek, vochtproblemen, weinig licht of veel lawaai, onthullen echter verdere problemen met de kwaliteit van de woningen. Daarnaast komt de kwetsbare positie van doelgroepwerknemers met migratieachtergrond hier nog duidelijker naar boven. 30% van de doelgroepwerknemers in Vlaanderen geeft aan tenminste een van voorgaande gebreken te hebben in hun woning. Werknemers met EU (43%) en Niet-EU (38%) achtergrond geven een stuk vaker aan deze problemen te ervaren, maar ook bij de respondenten zonder migratieachtergrond heeft een op vier tenminste een van deze problemen. Wanneer we dit vergelijken met cijfers voor andere groepen op basis van de EU-SILC, zien we dat deze percentages sterk hoger liggen dan die voor Vlamingen (12%) en Vlamingen in armoede (18%).

Een ander belangrijk aspect van kwaliteit van de woning, ook in de context van energiearmoede en de energiecrisis tijdens de afname van de vragenlijst, is de betrouwbaarheid van de elektriciteit. Een op tien doelgroepwerknemers geeft aan dat de elektriciteit in hun woning soms uitvalt of niet veilig is. Ook hier zien we grote verschillen tussen herkomstgroepen. 23% van de migranten met EU-herkomst geeft aan geen veilige en betrouwbare elektriciteit te hebben in hun woning. Ook 16% van de personen met niet-EU herkomst kampt met dit soort problemen.

We zien dus dat er voor een aanzienlijk grote minderheid van de doelgroepwerknemers problemen met de kwaliteit van hun woning zijn. Wanneer we bevragen aan de doelgroepwerknemers in welke mate hun woning is veranderd sinds ze voor het huidige bedrijf werken, zien we daarentegen wel dat een groot deel van hen (37%) een verbetering in de kwaliteit van hun woning hebben ervaren (zie Figuur 19). Een veel kleinere groep respondenten ervoerde een verslechtering. Opnieuw zien we verschillen naar de herkomstregio van de respondent. Respondenten met een migratieachtergrond geven vaker aan hun woonsituatie te hebben zien verbeteren sinds ze bij hun huidige werkgever aan de slag zijn. Het is niet duidelijk of ze in sommige gevallen vergelijken met hun woning in het land van oorsprong of een eventueel asiel of andere opvang. Ook tussen de verschillende types huishoudens merken we hier verschillen op. Respondenten die deel uit maken van een koppelhuishouden, zonder

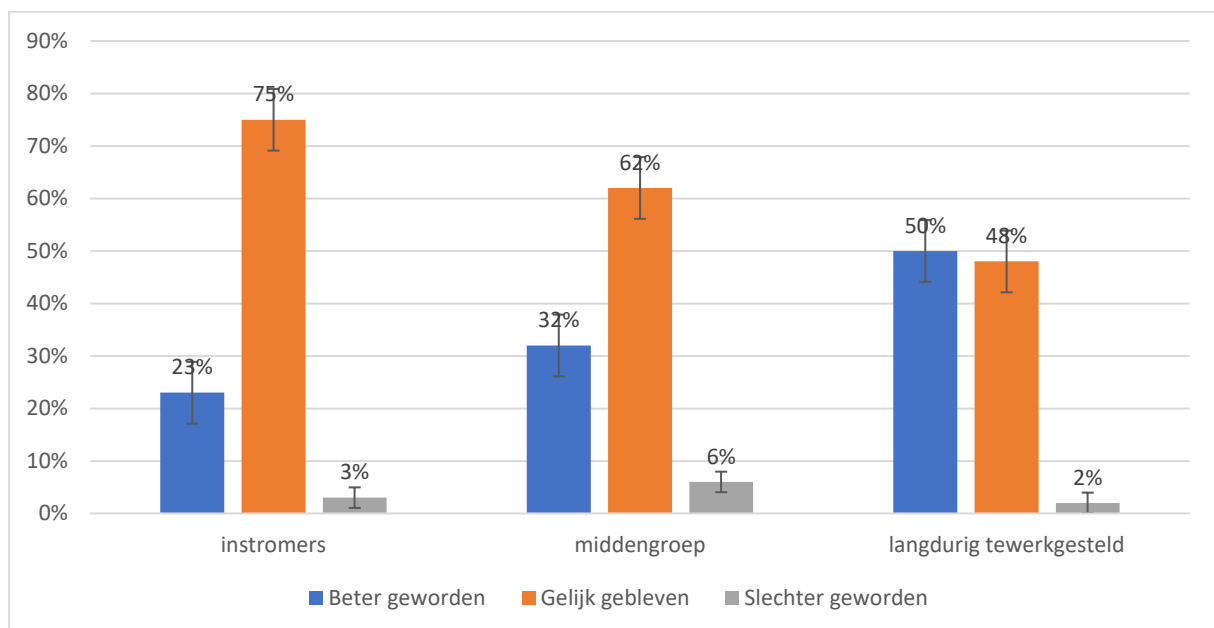
of met kinderen geven het vaakst aan dat ze een verbetering van hun woning hebben doorgemaakt sinds de start van hun huidige tewerkstelling. In Figuur 20 bekijken we de ervaren verandering in de kwaliteit van de woning binnen verschillende groepen op basis van de duur van de tewerkstelling. In de groep instromers (een jaar of korter aan de slag) geeft drie op vier respondenten aan dat de kwaliteit van hun woning dezelfde is gebleven. Bij de groep langdurig tewerkgesteld geeft een op de twee respondenten aan dat de kwaliteit van hun huisvesting er is op vooruitgegaan.

Figuur 1919: Subjectieve verandering in kwaliteit van de woning

Bron: SOCIAL-survey 2022

Figuur 2020: Subjectieve verandering in kwaliteit van de woning naar lengte duur tewerkstelling huidige bedrijf

De resultaten uit de bevraging omtrent huisvesting tonen dat het voor een relatief grote groep respondenten mogelijk is om tijdens hun tewerkstelling in de sociale economie verbeteringen aan te brengen aan hun woonsituatie. In alle besproken groepen geeft 30% tot 50% aan dat hun woonsituatie er al op vooruitgegaan is sinds de start van hun tewerkstelling. Zeker bij duurzaam tewerkgestelden in de sociale economie is dit het geval. Het is mogelijk dat de vooruitgang van het beschikbaar inkomen die we zien op basis van de typegezinssimulaties en administratieve gegevens, en de veranderingen door de aanwezigheid van sociale diensten en verbeteringen van het sociaal netwerk die duidelijk wordt uit het kwalitatief onderzoek mee voor deze verbeteringen in woonsituatie zorgen. In veel gevallen is het plaatje wellicht complex en valt de tewerkstelling misschien samen met veranderingen op andere levensdomeinen en sociale hulpverlening. Tot slot geeft een meerderheid van de doelgroepwerknemers aan tevreden te zijn over hun woning, maar toch vertonen een deel van hun woningen gebreken.

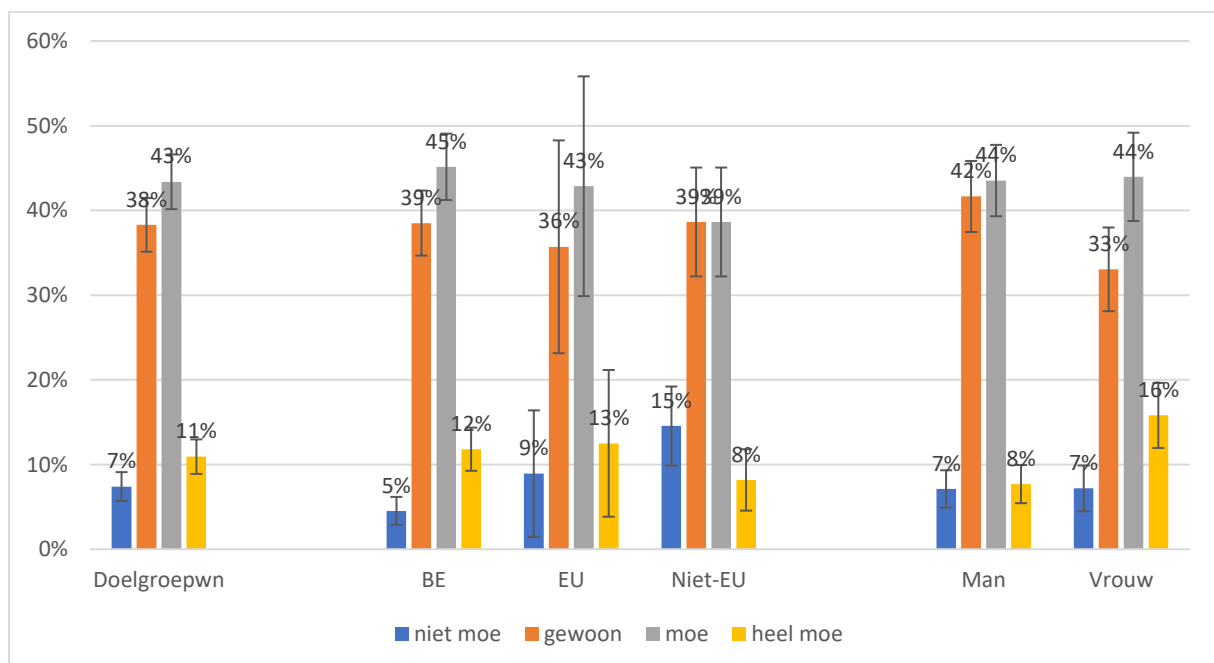
5.3.3 WERK EN WELZIJN

Uit de interviews en focusgroepen bleek eerder al dat de tewerkstelling in de sociale economie voor voldoening, een beter sociaal netwerk en structuur kan zorgen voor de doelgroepwerknemers. In dit stuk bekijken we op basis van het surveyonderzoek op welke andere manieren tewerkstelling in de sociale economie een impact heeft op de situatie van doelgroepwerknemers.

5.3.3.1 VERMOEIDHEID EN STRESS

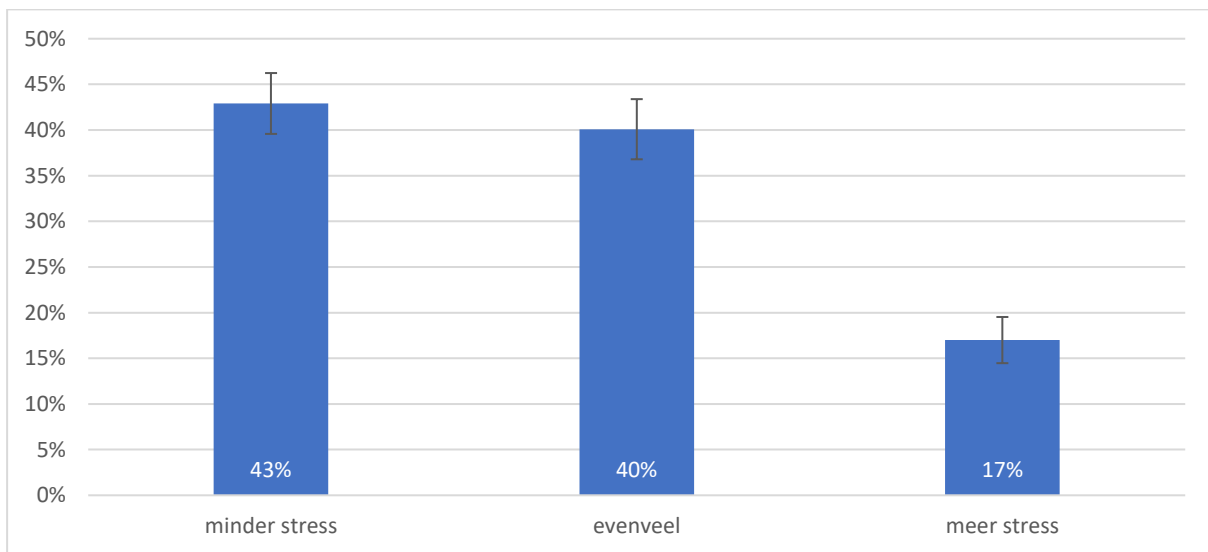
Figuur 21 toont de bevindingen met betrekking tot de vermoeidheid van de doelgroepwerknemers. Van de respondenten gaf 7% aan zich niet moe te voelen na een dag werk, terwijl 38% zich 'gewoon' moe voelde. Een grotere groep van 43% gaf aan moe te zijn na een dag werk, en 11% voelde zich zelfs heel moe. Verder geven vrouwen vaker aan zich heel moe te voelen na een dag werk (16%) in vergelijking met mannen (7%). Daarnaast bleek uit de resultaten dat werknemers met een niet-Europese migratieachtergrond minder vaak aangaven zich heel moe te voelen na een dag werk.

Figuur 21: Na een dag werk voel ik me

52% van de respondenten gaf aan soms stress te ervaren door het werk, waarbij er geen significante verschillen werden gevonden tussen verschillende types van maatregel (CMW of LDE), gezinssamenstelling en migratieachtergrond. Een aanzienlijke groep werknemers geeft aan minder stress te ervaren sinds ze bij het bedrijf werken (Figuur 22). Daarentegen rapporteerde 17% van de werknemers een toename van stress. Er werden hier geen opvallende verschillen gevonden tussen de verschillende groepen. Hoewel de resultaten aantonen dat voor een grote groep doelgroepwerknemers de huidige job minder stress meebrengt dan de situatie ervoor, is er ook een aandeel dat meer stress ervaart. Uit de data kunnen we echter niet afleiden wat de situatie van de doelgroepwerknemer voor deze tewerkstelling was.

Figuur 22: Aangegeven verandering in stressniveau sinds tewerkgesteld in dit bedrijf.

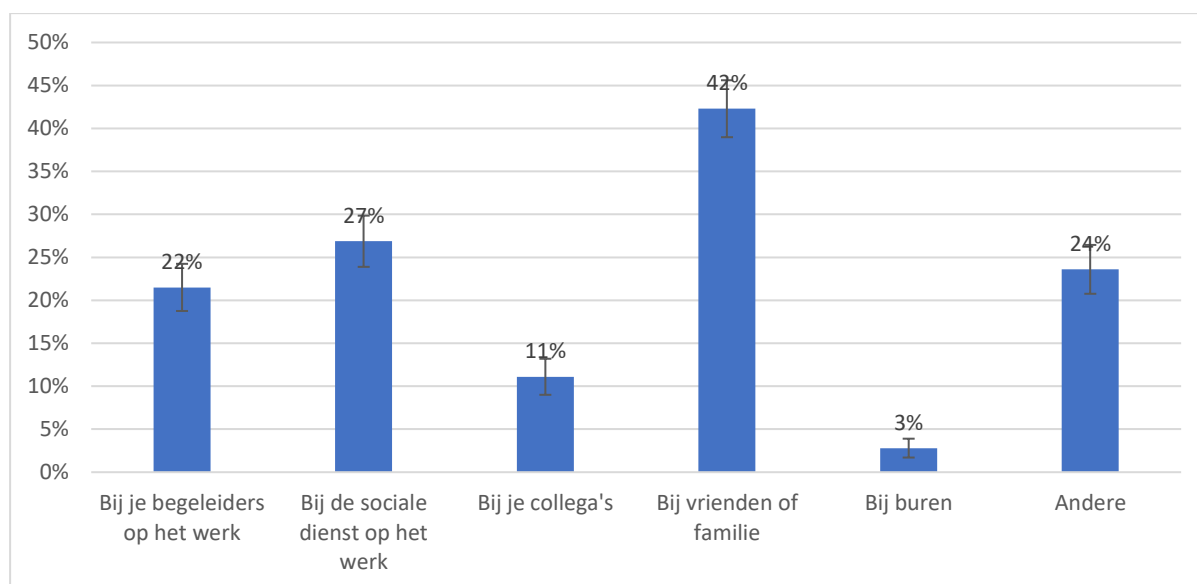

Bron: SOCIAL-survey 2022

5.3.3.2 SOCIAAL NETWERK

Verder bespreken we kort het sociale netwerk van de doelgroepwerknemers. In de vragenlijst gaan we na tot wie zij zich kunnen wenden wanneer zij vragen hebben over energierekeningen. Deze vraag is zeer eenvoudig geformuleerd, maar belicht het netwerk waarop zij kunnen terugvallen om zeer alledaagse problemen op te lossen. Respondenten konden telkens meerdere opties selecteren. Uit de cijfers blijkt duidelijk dat vrienden of familie het eerste aanspreekpunt zijn voor doelgroepwerknemers (Figuur 23). Toch geeft minder dan de helft van de respondenten aan dat ze bij hun vrienden of familie terecht kunnen met een vraag over hun energiefactuur, wat zou kunnen betekenen dat ze minder kunnen steunen op hun sociaal netwerk.

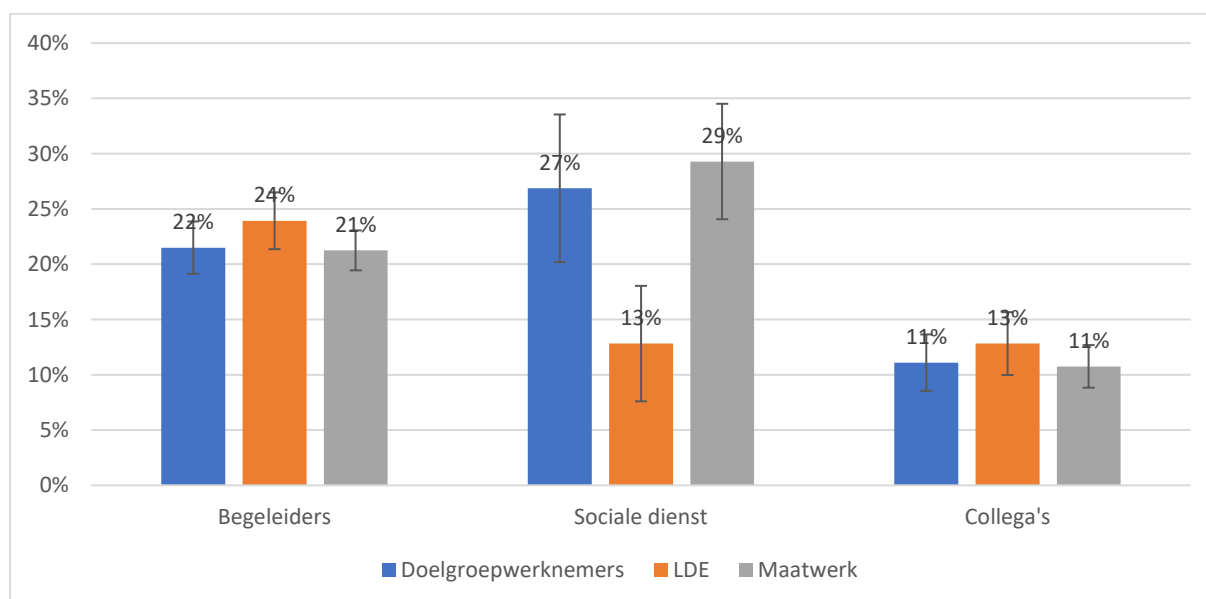
Figuur 23: Als je vragen of problemen hebt met je energiefactuur, bij wie kan je terecht? (%)

Bron: SOCIAL-survey 2022

Opvallend is dat voor veel doelgroepwerknemers de werkplek een tweede aanspreekpunt vormt. We zien dat ze aangeven dat ze met een vraag of probleem over hun energierekening terecht kunnen bij hun sociale dienst (27%), begeleiders (22%) en zelfs collega's (11%) (Figuur 24). Dit is een vorm van sociaal netwerk waar personen in langdurige werkloosheid of inactiviteit geen gebruik van kunnen maken. Ook in de reguliere economie zijn er waarschijnlijk vaak geen sociale dienst of begeleiders aanwezig. Het is dus een duidelijke manier waarop tewerkstelling in de Sociale Economie de kwetsbaarheid van een deel van de doelgroepwerknemers doet afnemen. De verplichte sociale dienst in het maatwerk vormt een belangrijk aanspreekpunt, dit is voor de lokale diensteneconomie minder het geval.

Figuur 2424: Als je vragen of problemen hebt met je energiefactuur, bij wie kan je terecht: opsplitsing naar sector (%)

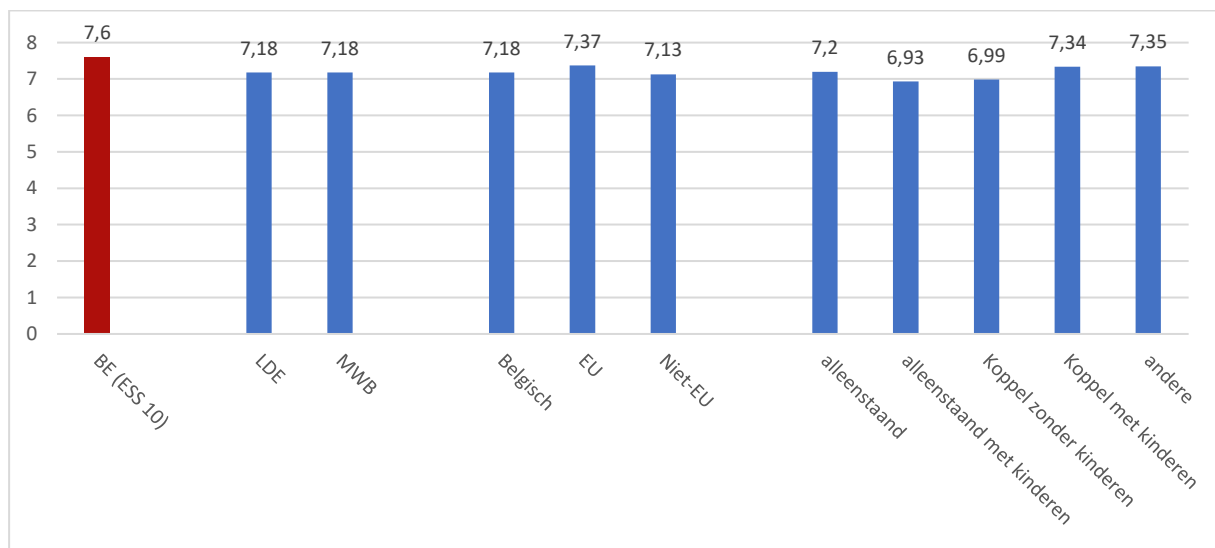

Bron: SOCIAL-survey 2022

5.3.3.3 LEVENSTEVREDENHEID

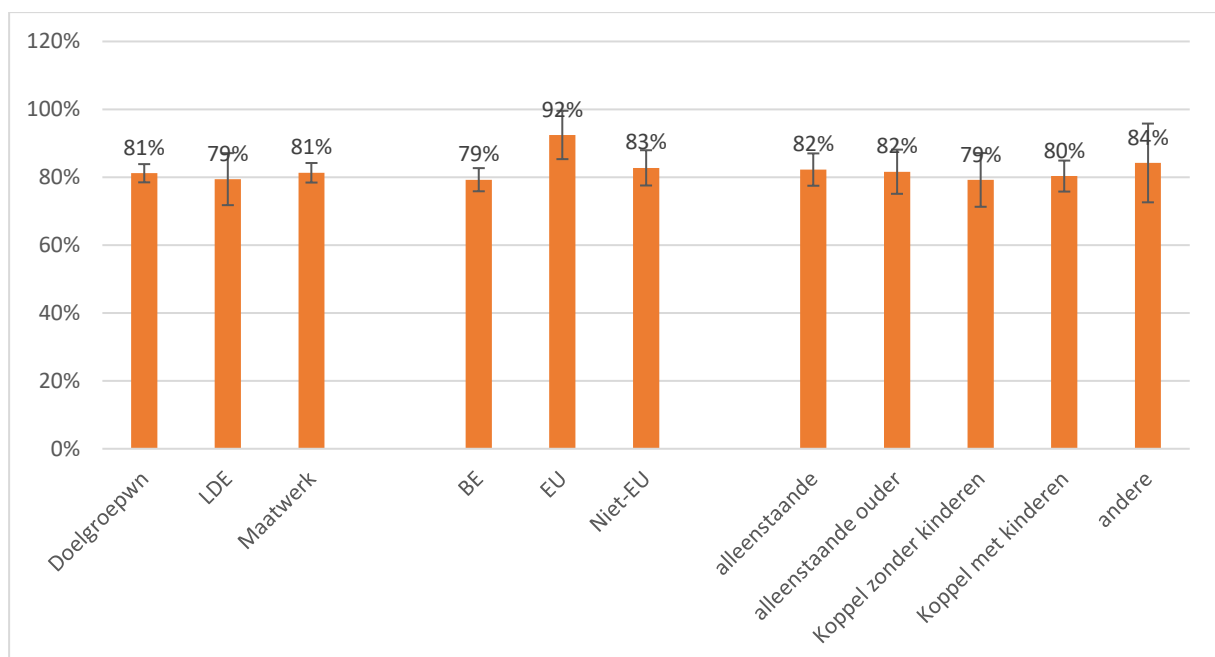
Tot slot bekijken we de algemene levenstevredenheid van de doelgroepwerknemers (Figuur 25). Respondenten van de vragenlijst konden met een score van 0 tot 10 antwoorden op de vraag: 'Hoe tevreden ben je met jouw leven?'. We zien een levenstevredenheidsniveau dat niet ver onder het Belgische gemiddelde ligt, en weinig variatie tussen de verschillende groepen. Wanneer we de doelgroepwerknemers vragen of ze een verbetering in hun levenstevredenheid hebben ervaren sinds ze voor hun huidige werkgever werken zien we zeer opvallende resultaten. 81% van de doelgroepwerknemers geeft aan dat ze meer tevreden zijn over hun leven nu dan hiervoor (Figuur 26). Belangrijk is wel te vermelden dat het hier om een ja/nee vraag gaat, en respondenten niet de mogelijkheid hadden neutraal te antwoorden.

Figuur 25: Gemiddelde levenstevredenheid

Bron: SOCIAL-survey 2022 en European Social Survey (ESS) wave 10 (2012-2022) voor de algemene levenstevredenheid in België

Figuur 2626: Ben je meer tevreden met jouw leven sinds je voor dit bedrijf werkt? (% ja)

Bron: SOCIAL-survey 2022

5.4 TUSSENTIJDSE BEVINDINGEN KWANTITATIEF ONDERZOEK

Op basis van drie verschillende analyses bekeken we in dit hoofdstuk de (verandering in) inkomenssituatie voor doelgroepwerknemers. We kunnen concluderen dat voltijdse tewerkstelling in de sociale economie over het algemeen zorgt voor een stijging in het gezinsinkomen, een daling in het armoederisico en een kleinere armoedekloof. De typegezinssimulaties tonen hoe voltijdse tewerkstelling het inkomen van de meeste typegezinnen (vaak nipt) over het Europese armoederisico en de referentiebudgetten tilt. Ook de administratieve data toont dat in de praktijk de inkomens van de instromers stijgt in vergelijking met de controlegroepen. Uit de bevraging wordt duidelijk dat respondenten die (langer) tewerkgesteld zijn in de economie minder vaak het gevoel hebben moeilijk rond te komen of een onverwachte uitgave niet te kunnen betalen. Op basis van de analyses zijn er echter wel belangrijke kanttekeningen bij deze bevinding te maken: of er een verbetering is hangt sterk van het werkregime en de gezinssituatie; en de groep is op verschillende vlakken zeer kwetsbaar, en blijft dit ook na de tewerkstelling in de sociale economie.

De verschillende analyses tonen aan dat de verbetering in inkomenspositie sterk afhankelijk is van de gezinssituatie. De daling in armoederisico is het meest substantieel voor eenpersoonshuishoudens. Bij de typegezinssimulaties voor voltijdswerkende alleenstaanden met kinderen en koppels met kinderen waarbij de partner langdurig werkloos is, blijft het inkomen onder het referentiebudget wanneer er gehuurd wordt op de private markt. In de praktijk zien we bij de instromers dat het armoederisico bij koppels met kinderen zelfs toeneemt. Ook wanneer we doelgroepwerknemers bevragen of ze gemakkelijker rond kunnen komen met hun inkomen of een onverwachte uitgave kunnen betalen, is het duidelijk dat doelgroepwerknemers met grote gezinslast meer kwetsbaar zijn. Dit bevestigt dat werkende armoede minder met de individuele verloning te maken heeft dan met de gezinslast en andere bronnen van inkomsten op het niveau van het gezin.

Zowel de simulaties als de analyses op administratieve data tonen dat de verbetering in inkomenspositie van de betrokken huishoudens zich niet altijd stelt bij deeltijdse tewerkstelling. Op basis van de simulaties zien we dat er voor veel gezinstypes nauwelijks of geen verhoging van inkomen is bij deeltijdse tewerkstelling, en de armoedegrenzen en referentiebudgetten niet bereikt worden. Voor sommige gezinstypes gaat het inkomen zelfs achteruit, in de veronderstelling dat er geen cumulatie is met uitkeringen. Alleen wanneer het inkomen uit de deeltijdse tewerkstelling kan gecombineerd worden met het inkomen van een partner en er geen kinderen aanwezig zijn in het huishouden, volstaat deeltijdse tewerkstelling nipt om tot de armoedegrens te komen. Ook de administratieve data toont aan dat het armoederisico alleen daalt wanneer er een werkende partner is, of wanneer het inkomen kan gecombineerd worden met een deeltijdse werkloosheidsuitkering.

De verschillende gegevensbronnen samen schetsen een duidelijk beeld van een zeer kwetsbare doelgroep, en dit op alle domeinen waarvoor we info hebben. Dit blijft ook zo na tewerkstelling in de sociale economie. Het aandeel van de doelgroepwerknemers dat aangeeft geen onverwachte uitgave te kunnen maken, is groter dan voor mensen die in Vlaanderen in armoede leven. Ook voor problemen in de woning zien we een gelijkaardig resultaat.

Dit neemt niet weg dat de instroom in de sociale economie niet voor grote verbeteringen op verschillende levensdomeinen zorgt. Van de doelgroepwerknemers geeft 43% aan minder stress te ervaren en 81% een hogere mate van levenstevredenheid te hebben. Verder toont de bevraging ook verbetering in de huisvestingssituatie aan, en vormt de werkplek een sociaal netwerk waar de werknemers terecht kan met vragen en problemen.

6 SIMULATIES SCHAALVERGROTING

6.1 METHODOLOGIE

Om een inschatting te kunnen maken van het potentieel van de sociale economie om het armoederisico in Vlaanderen te reduceren en personen die niet-beroepsactief zijn te activeren, stellen we de vraag welke impact een eventuele (grootschalige) uitbreiding van de sociale economie en de bijbehorende tewerkstellingsplaatsen kan hebben op Vlaamse macrostatistieken. Dergelijke uitbreiding zou er namelijk voor kunnen zorgen dat meer personen met een zekere afstand tot de reguliere arbeidsmarkt of niet-beroepsactieve personen, stapsgewijs en onder begeleiding (opnieuw) aansluiting kunnen vinden bij het arbeidsleven. Niet alleen zou dit een cruciale schakel kunnen zijn binnen de Vlaamse activeringsdoelstelling, bovendien zouden de budgettaire lasten van werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen op federaal niveau verlicht kunnen worden. Zoals de typegezinsimulaties eerder hebben aangetoond, kan het in welbepaalde gevallen ook leiden tot het terugdringen van armoede en ongelijkheid. Om een inzicht te verkrijgen in dergelijke macrostatistieken, hebben we twee hypothetische schaalvergrotingen berekend van het aantal arbeidsplaatsen binnen de sociale economie en wat deze zouden betekenen voor het armoederisico. In het eerste scenario stellen we op basis van verschillende factoren een profiel op van mensen die in aanmerking zouden komen voor sociale-economietewerking als doelgroepwerknemer, op basis van een door dit onderzoek geconstrueerd indiceringsinstrument. In een tweede scenario kijken we wat er zou gebeuren indien we een grotere groep langdurige werklozen en sociale bijstandsontvangers (met enkele uitzonderingen) zouden tewerkstellen in het maatwerk of de lokale-diensteneconomie, zonder de toepassing van het indiceringsinstrument. De vraag is of dergelijke schaalvergrotingen wel wenselijk zijn binnen de huidige kadering van de sociale economie. Immers, vragen kunnen gesteld worden of de sociale economie wel geschikt is om langdurige werklozen en niet-beroepsactieve personen tewerk te stellen. Echter zijn deze vragen onderdeel van een breder debat over wat de verwachtingen zijn omtrent de sociale economie als werkgever. Deze oefening maakt hier abstractie van. Het doel van de schaalvergrotingen is om een inschatting te maken wat het maximaal potentieel effect zou kunnen zijn van een uitbreiding van het aantal tewerkstellingsplaatsen op Vlaamse macrostatistieken enerzijds en de (zeer kwetsbare) niet-beroepsactieven anderzijds.

Om deze oefening te kunnen uitvoeren, wordt gebruik gemaakt van de EU-SILC dataset. De EU-SILC is een representatieve steekproef die resultaten bevat omtrent het inkomen en de levensomstandigheden van (onder andere) de Belgische bevolking. Het is dan ook de standaard gebruikte dataset die het mogelijk maakt om de Belgische inkomensverdeling in kaart te brengen. Het voordeel van de EU-SILC is dat we toegang hebben tot uitgebreide informatie betreffende zowel verschillende inkomensbronnen, als de arbeidsmarktstatuten en een aantal sociodemografische kenmerken van de onderliggende observaties. Dit maakt het mogelijk om een profiel op te stellen voor observaties die tewerkgesteld zouden kunnen worden binnen de sociale economie bij een eventuele schaalvergroting van de sector.

Om dit profiel op te stellen, maken we deels gebruik van het VDAB-indiceringsinstrument dat gehanteerd wordt om werkzoekenden een mogelijk advies tot tewerking in de sociale economie toe te kennen. Het instrument bestaat uit een omvangrijke lijst van allerlei indicatoren, gaande van gedragsindicatoren en fysieke en mentale (gezondheids-)indicatoren tot de inschatting van de persoonlijke situatie van de werkzoekende en diens omgevingsfactoren. Bovendien bevat het instrument een gedetailleerde beschrijving van wat elke indicator inhoudt. Naargelang de 'score' op dit instrument zal de VDAB-medewerker een werkprofiel van de werkzoekende opstellen en al dan niet een advies verlenen tot het tewerkgesteld kunnen worden in een sociaal economiebedrijf als doelgroepwerknemer.

Het is niet mogelijk om al deze elementen mee te betrekken bij het opstellen van het profiel voor de simulatie van de schaalvergroting. We kunnen echter wel een selectie maken van een aantal kenmerken waarover er wel informatie beschikbaar is in de EU-SILC. Zodoende was het mogelijk om vijf onderliggende dimensies aan te maken als onderdeel van een breder indiceringsinstrument binnen onze analyse. De vijf dimensies betreffen: de gezondheidstoestand, de financiële situatie, de woningsituatie, werkervaring en scholingsgraad (zie Appendix A8 voor een gedetailleerde beschrijving). De VDAB geeft een advies tot sociale economie voor een werkzoekende wanneer er sprake is van een rendementsverlies en begeleidingsnood van minstens 45%. Deze 45%-drempel vertaalt zich echter zeer moeilijk naar het door dit onderzoek opgesteld indiceringsinstrument, alsook dat we niet beschikken over informatie omtrent het eventueel zwaarder doorwegen van bepaalde indicatoren tijdens het beslissingsproces. De assumptie die we bijgevolg maken, is dat we iemand als mogelijke doelgroepwerknemer beschouwen wanneer hij/zij minstens een negatief resultaat behaalt op twee van de vijf door dit onderzoek gehanteerde dimensies.

Naast deze indiceringsvoorwaarde, is het noodzakelijk om enkel de focus te leggen op niet-beroepsactieve observaties binnen de EU-SILC. In analogie met de OECD-definitie van langdurige werkloosheid (OECD, z.d.), leggen we de focus op die observaties die hebben aangegeven dat ze 12 maanden werkloos waren tijdens dit EU-SILC jaar²⁰ (we zijn genoodzaakt om deze definitie te hanteren, gegeven dat de EU-SILC enkel arbeidsmarktgegevens omvat voor een periode van een jaar). Bovendien verbreden we deze groep met diegenen die een sociale bijstandsuitkering ontvangen. Uit deze laatste groep waren we echter diegenen die een integratietegemoetkoming (IT) en/of een inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT) ontvangen. Op deze manier laten we personen met een 'zware' handicap buiten beschouwing, die ook met aanpassingen aan de arbeidsomgeving en met begeleiding wellicht niet in de mogelijkheid verkeren om betaalde arbeid te verrichten. Uiteraard is het, voor personen met een milde handicap, weliswaar mogelijk om een IVT-uitkering te ontvangen wanneer men wel werkt maar een verminderd verdienvermogen heeft (FOD Sociale Zekerheid, z.d.). In dit opzicht zijn deze ontvangers reeds actief op de arbeidsmarkt en zijn we gerechtvaardigd om ze niet mee te betrekken bij de simulatie.

Hoeveel personen zouden, uitgaande van deze criteria, potentieel in aanmerking komen voor een tewerkstelling in de sociale economie? We berekenden eerst twee varianten die uitgaan van een voltijdse tewerkstelling in de sociale economie: enerzijds een groep die langdurig werkloos is of een sociale bijstandsuitkering ontvangt en bovendien een nadelige situatie kennen op minstens twee van de door de VDAB gebruikte indiceringsdimensies (en op actieve leeftijd zijn) (scenario 1) en anderzijds de groep langdurig werklozen en sociale bijstandsonvangers, zonder toepassing van het indiceringsinstrument (scenario 2). Voor de laatste maken we de assumptie dat ze allen geschikt zijn om tewerkgesteld te worden in de sociale economie. Omdat het meteen voltijds aan de slag gaan na een langdurige periode van werkloosheid of inactiviteit wellicht een te optimistische assumptie is, hebben we bijgevolg extra simulaties uitgevoerd die, net zoals bij de typegezinnen, uitgaan van een deeltijdse tewerkstelling aan 60%. Uiteindelijk hebben we een laatste schaalvergroting uitgevoerd, op basis van een random allocatiemethode. Voor deze allocatie hebben we gebruik gemaakt van de aandeelpercentages van de instroomgroep per gezinstype afkomstig uit de administratieve data, om

²⁰ Betreffende de arbeidsmarktstatus, verschaft de EU-SILC van 2020 enkel informatie omtrent wat de status was voor dit jaar. Er is met andere woorden binnen deze dataset geen informatie beschikbaar over de arbeidsmarktstatus van voorgaande jaren. Volgens VDAB-statistieken omtrent werkloosheid (VDAB, z.d.), waren er voor Vlaanderen gemiddeld 105 950 werklozen die één jaar of langer werkloos waren (of ongeveer 49% van het totaal aantal werklozen) in 2020. In de EU-SILC van 2020 betreft het 82 876 gewogen observaties (of ongeveer 40% van het totaal aantal werklozen) die 12 maanden werkloos waren in dit jaar. Bijgevolg missen we hierdoor ongeveer 20 000 langdurig werklozen.

te bepalen welke langdurig werklozen en bijstandontvangers omgezet worden naar voltijds werkende sociale economiewerknemers. Om tot inzichten te komen over macrostatistieken, hebben we tevens een vergelijkingsbasis nodig. Hiervoor hanteren we een zogenaamde baseline, waarmee de verschillende schaalvergrotingsvarianten waarin bepaalde observaties worden omgezet tot doelgroepwerknemers zullen worden vergeleken. Deze baseline datasets omvatten de reguliere, onaangepaste EU-SILC, die de originele statuten en inkomenscomponenten bevat (mits het doorvoeren van een aanpassing van de inkomenscomponenten aan de inflatie, cfr. infra).

In een tweede beweging hebben we personen in de steekproef die potentieel in aanmerking komen voor een tewerkstelling in de sociale economie²¹ het overeenkomstige inkomen gegeven en vervolgens het armoederisico herrekend. Na de bepaling van welke observaties in aanmerking komen tot een tewerkstelling in de sociale economie, kunnen we de nieuw gecreëerde datasets door EUROMOD laten lopen. Hiervoor is het echter eerst noodzakelijk om bijbehorende inkomenscomponenten en arbeidsgerelateerde variabelen aan te passen in deze datasets. De belangrijkste aanpassingen voor de nieuwe doelgroepwerknemers betreffen het aanpassen van de arbeidsmarktstatus, het aantal gewerkte uren, het op nul zetten van de werkloosheids- en sociale bijstandsuitkeringen en het correcte maandloon toekennen. Voor het loon hanteren we de bedragen die golden op december 2022, namelijk €2 267,79 bij een voltijdse tewerkstelling en €1 360,67 bij een deeltijdse tewerkstelling (zie sectie typegezinnen voor extra uitleg omtrent de loonsbepaling). Bijkomstig maken we gebruik van de EU-SILC van 2020, die inkomensgegevens bevat van het jaar 2019. Hiervoor is het noodzakelijk om alle bedragen aan te passen aan de inflatie zodat ze de situatie in 2022 weerspiegelen. Omdat er recentelijk enkele indexsprongen hebben plaatsgevonden in België, hebben we getracht om deze mee in rekening te brengen. Enkele inkomenscomponenten hebben we zodanig aangepast dat ze op een correcte wijze de situatie van december 2022 benaderen. Voor de componenten waar er enkel jaarlijkse cijfers beschikbaar zijn, hebben we de meest recente cijfers voor 2022 toegepast. Uiteindelijk beschikten we niet over geaggregeerde administratieve statistieken van de arbeidsmarktstatuten in december 2022. We maken om deze reden de assumptie dat de arbeidsmarktsituatie ongewijzigd is gebleven tussen 2020 en 2022.

6.2 VOLTijdSE TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE

We presenteren eerst de resultaten van de schaalvergrotingen waarin we enerzijds alle langdurig werklozen en sociale bijstandontvangers met minstens twee negatieve dimensies op het indiceringsinstrument en anderzijds diezelfde groep zonder toepassing van het indiceringsinstrument hebben omgezet naar sociale economiewerknemers die aan een voltijds regime werken. Tabel 11 toont enkele macro statistieken voor de verschillende voltijdse simulatiescenario's voor de Vlaamse bevolking, alsook de verschillen tussen het baseline scenario (waar de langdurig werklozen en sociale bijstandontvangers niet zijn omgezet naar sociale economiewerknemers) en de twee schaalvergroting scenario's. Scenario 1 betreft de simulatie waarbij de langdurig werklozen en de sociale bijstandontvangers op actieve leeftijd (uitgezonderd IT/IVT-ontvangers) met minstens twee nadelige situaties op het door dit onderzoek opgestelde indiceringsinstrument, het statuut van sociale economie werknemer toegekend kregen; scenario 2 de simulatie waarbij alle langdurig werklozen en de bijstandontvangers tewerkgesteld worden in de sociale economie (dus zonder toepassing van het indiceringsinstrument). Voor de laatste maken we de assumptie dat ze allen geschikt zijn om

²¹ Deze personen komen overeen met de groepen die we hadden geïdentificeerd in de verschillende simulatiescenario's. Voor de voltijdse en deeltijdse simulaties betreft het enerzijds de groep langdurig werklozen en sociale bijstandontvangers met toepassing van het indiceringsinstrument en anderzijds de diezelfde groep zonder toepassing van de indicering. Voor de simulatievariant op basis van administratieve gegevens betreft het de groep langdurig werklozen en sociale bijstandontvangers volgens administratieve aandeelpercentages per gezinstype.

tewerkgesteld te worden in de sociale economie. Bovendien kunnen vraagtekens geplaatst worden of langdurige werklozen en sociale bijstandsontvangers wel tewerkgesteld dienen te worden in de sociale economie en of dergelijke tewerkstelling wel als duurzaam beschouwd kan worden voor deze kwetsbare groep. Er bestaan immers andere activeringsmaatregelen om deze groep te activeren. Het doel van deze oefening is echter om een inschatting te kunnen maken van het potentieel maximaal effect van de sociale economie.

In de eerste simulatievariant betreft het 2,5% van het totaal aantal Vlaamse observaties tussen de 18 en de 64 jaar die tewerkgesteld worden in de sociale economie; in de tweede variant 3,02%. De eerste rij in Tabel 11 moet worden geïnterpreteerd als een toename van het aantal jobs binnen de sociale economie. In scenario 1 gaat het met andere woorden over een verhoging van het aantal tewerkstellingsplaatsen in de sociale economie met 97 975 (zie Appendix A8 voor de verdeling per indiceringsdimensie), terwijl in het tweede scenario er 118 629 jobs bijkomen. Ter vergelijking: eind 2021 bedroeg het aantal doelgroepwerknemers actief binnen de sociale economie 28 639 (Statistiek Vlaanderen, 2023). Dusdanig impliceren de twee schaalvergroting scenario's een verviervoudiging van het aantal tewerkstellingsplaatsen ten opzichte van het huidige aanbod. De hier gepresenteerde simulaties gaan met andere woorden uit van een zeer uitgebreide verhoging van het aantal jobs in de sociale economie. We zijn ons ervan bewust dat dergelijke schaalvergrotingen in de realiteit wellicht zeer moeilijk haalbaar zijn.

Het omzetten van langdurig werklozen en sociale bijstandsontvangers (met of zonder indicering) naar voltijds werkenden in de sociale economie, zorgt voor een verbetering in het Vlaamse armoederisico. Zo zien we in beide scenario's een niet onbelangrijke daling in het Vlaamse armoederisico van iets meer dan 0,8 pp. Dit is voornamelijk te danken aan stijgende inkomens aan de onderkant van de inkomensverdeling. We tonen hier de gemiddelde maandelijkse inkomens voor personen die zich in het eerste inkomensdeciël van het baseline scenario bevinden, aangezien het merendeel van de omgezette observaties zich in dit deciel bevinden. Voor de variant zonder de toepassing van het indiceringsinstrument valt een stijging van het gemiddelde netto-inkomen te bemerken van 8,95%, terwijl deze procentuele stijging lichtjes minder is voor het eerste scenario (8,04%). De bedragen op maandbasis bekeken lijken een verwaarloosbare stijging in inkomen aan te duiden, echter op jaarbasis lopen deze gemiddelde stijgingen op tot meer dan €760 voor het scenario met het gebruik van het indiceringinstrument en bijna €850 voor het andere. Ten slotte worden zowel de werkloosheids- als werkzaamheidspercentages ten opzichte van de totale Vlaamse populatie op beroepsactieve leeftijd (18 tot 64 jaar) gerapporteerd. Door het tewerkstellen van de langdurig werklozen in de sociale economie, dalen de werkloosheidscijfers in beide scenario's ongeveer met 2 pp., terwijl de groep sociale bijstandsontvangers volledig (of bijna volledig in scenario 1) verdwijnt.

Tabel 11: Macro statistieken voor de Vlaamse bevolking; baseline, simulatie zonder toepassen indiceringinstrument en simulatie met toepassing indiceringsinstrument; voltijdse tewerkstelling

	Baseline	Scenario 1 (met indicering)*	Scenario 2 (zonder indicering)**	Vershil baseline – scenario 1	Vershil baseline – scenario 2
Omgezette SE WN***	/	97 975	118 629	/	/
Werkzaamheids- graad****	71,59%	73,83%	74,23%	2,24pp	2,64pp
Werkloosheids- graad****	5,21%	3,22%	2,92%	-1,99pp	-2,29pp

Armoederisico	12,46%	11,63%	11,61%	-0,83pp	-0,85pp
Netto-inkomen deciel 1****	787,57	850,92	858,08	8,04%	8,95%

Noot: resultaten van toepassing op observaties die hebben aangegeven dat ze woonachtig zijn in Vlaanderen. *Simulatievariant waarbij de langdurig werklozen en sociale bijstandsontvangers die minstens twee nadelige dimensies ervaren op de indiceringsschaal, zijn omgezet naar voltijdse sociale economie werknemers; **Simulatievariant waarbij alle langdurig werklozen en sociale bijstandsontvangers zijn omgezet naar voltijdse sociale economie werknemers; ***SE WN = sociale economie werknemers, aantallen verwijzen naar gewogen observaties; ****Percentages uitgedrukt als percentage van de totale Vlaamse populatie op beroepsactieve leeftijd (18-64); *****Maandelijks individuele inkomens; decielen berekend op basis van equivalente beschikbare inkomens in het baseline scenario.

Bron: eigen berekeningen op basis van EU-SILC 2020 en EUROMOD.

De bedragen en percentages op Vlaams niveau bekeken, maskeren echter de werkelijke impact van de schaalvergroting van het aantal tewerkstellingsplaatsen in de sociale economie voor diegene die overgaan van werkloosheid of inactiviteit naar effectief tewerkgesteld in de sociale economie sector. Dit gebeurt in tabellen 12 en 13. In Tabel 12 worden de armoederisico's en gemiddelde beschikbare inkomens weergegeven voor de groep langdurig werklozen en sociale bijstandsontvangers met minstens twee negatieve situaties op het indiceringsinstrument, die in onze simulatie zijn omgezet naar actief en voltijdse werkend in de sociale economie sector (scenario 1). In Tabel 13 voor de groep langdurig werklozen en sociale bijstandsontvangers, zonder toepassing van het indiceringsinstrument (scenario 2).

Meteen kan opgemerkt worden dat de subpopulaties in beide scenario's een hoge graad van armoede kent in het baseline scenario. Echter, door de overstap te maken naar een voltijdse tewerkstelling in de sociale economie, dalen deze risico's aanzienlijk: een daling van meer dan 37 pp. in de tweede simulatie en een nog hogere daling van meer dan 43 pp. voor de subpopulatie met een relatief slechte score op de indiceringsschaal. In beide gevallen vormt de voltijdse sociale economie tewerkstelling met andere woorden een belangrijke schakel in het terugdringen van het armoederisico voor de respectievelijke subpopulaties (al moet gezegd worden dat zo'n 15 tot 18 procent zich desondanks nog steeds in armoede bevindt). De stijgingen in de gemiddelde beschikbare inkomens zijn evenwel in beide simulatiescenario's van dezelfde grootteorde. Gemiddeld genomen stijgen de maandelijks inkomens rond de €690 (of €8 300 op jaarbasis), oftewel een gemiddelde stijging van ongeveer 54%. De overgang naar een voltijdse tewerkstelling in de sociale economie heeft een grote impact voor de betrokken personen.

Tabel 12: Armoederisico's en maandelijks en jaarlijkse netto-inkomens voor omgezette sociale economie werknemers met toepassing van het indiceringsinstrument (scenario 1); baseline en simulatie scenario voor voltijdse tewerkstelling

	Baseline	Scenario 1 (met indicering)	Vershil baseline – scenario 1	Procentueel verschil baseline – scenario 1
Armoederisico	58,67%	15,25%	-43,42pp	/
Maandelijks netto-inkomen	1 294,54	1 985,23	690,69	53,35%
Jaarlijks netto-inkomen	15 534,51	23 822,80	8 288,29	53,35%

Bron: eigen berekening op basis van EU-SILC 2020 en EUROMOD.

Tabel 13: Armoederisico's en maandelijkse en jaarlijkse netto-inkomens voor omgezette sociale economie werknemers zonder toepassing van het indiceringinstrument (scenario 2); baseline en simulatie scenario voor voltijdse tewerkstelling

	Baseline	Scenario 2 (zonder indicering)	Vershil baseline – scenario 2	Procentueel verschil baseline – scenario 2
Armoederisico	55,56%	17,91%	-37,65pp	/
Maandelijks netto-inkomen	1 280,87	1 975,57	694,70	54,24%
Jaarlijks netto-inkomen	15 370,41	23 706,81	8 336,40	54,24%

Bron: eigen berekening op basis van EU-SILC 2020 en EUROMOD.

Hoewel de veranderingen in de armoede- en inkomenscijfers op Vlaams niveau relatief beperkt lijken bij een schaalvergroting van het aantal tewerkstellingsplaatsen in de sociale economie, is de impact voor de betrokken doelgroepen noemenswaardig. Door het voltijds tewerkstellen van langdurig werklozen en sociale bijstandsonvangers in de sociale economie – het gaat in Vlaanderen om zo'n 100.000 personen - kan het armoederisico teruggedrongen worden met meer dan 43 pp., van meer dan 58% naar 15%. Een belangrijke opmerking die hier gemaakt dient te worden, is dat we bij de simulaties vertrekken van een zeer kwetsbare groep van langdurig werklozen en sociale bijstandsonvangers. Bovendien maken we de assumptie van een voltijdse tewerkstelling in de sociale economie, wat voor deze groep een enorme vooruitgang betekent in hun inkomen. Deze simulaties dienen dan ook geïnterpreteerd te worden als een heel optimistische en relatieve 'upper-bound' inschatting van het armoede-reducerend vermogen van een overgang naar tewerkstelling in de sociale economie.

6.3 DEELTIJDSE TEWERKSTELLING IN DE SOCIALE ECONOMIE

De voorgaande simulaties waren steeds onder de assumptie dat tewerkstelling in de sociale economie gebeurde aan een voltijds regime. Dit geeft echter een heel rooskleurig beeld aan de capaciteit van de sociale economie om bij te dragen tot de reductie van het Vlaamse armoederisico. Bovendien zal bij aanvang van een tewerkstelling binnen de sociale economie, een voltijds regime in de praktijk slechts gering voorvallen, omdat het gaat over personen met een zekere afstand tot de arbeidsmarkt. Eveneens vertrekken we in onze simulaties vanuit een zeer kwetsbare doelgroep, zijnde de langdurig werklozen en de sociale bijstandsonvangers. Voor deze groep lijkt een voltijdse tewerkstelling helemaal onwaarschijnlijk. Om deze reden simuleren we een extra variant, waarbij het aantal naar werkend in de sociale economie omgezette doelgroep dezelfde blijft, net zoals de twee simulatiescenario's, maar waarbij we ditmaal een deeltijdse tewerkstelling beogen aan 60% van een voltijdse werknemer.

Tabel 14: Macro statistieken voor de Vlaamse bevolking; baseline, simulatie zonder toepassen indiceringinstrument en simulatie met toepassing indiceringinstrument; deeltijdse tewerkstelling

	Baseline	Scenario 1 (met indicering)*	Scenario 2 (zonder indicering)**	Vershil baseline – scenario 1	Vershil baseline – scenario 2
Armoederisico	12,46%	12,33%	12,39%	-0,13pp	-0,07pp
Netto-inkomen deciel 1***	787,57	804,79	806,75	2,19%	2,44%

Noot: resultaten van toepassing op observaties die hebben aangegeven dat ze woonachtig zijn in Vlaanderen. *Simulatievariant waarbij de langdurig werklozen en sociale bijstandsonvangers die minstens twee nadelige dimensies ervaren op de indiceringsschaal, zijn omgezet naar deeltijdse sociale economie werknemers; **Simulatievariant waarbij alle

langdurig werklozen en sociale bijstandsonvangers zijn omgezet naar deeltijdse sociale economie werknemers; ***Maandelijks individuele inkomens; decielen berekend op basis van equivalente beschikbare inkomens in het baseline scenario.

Bron: eigen berekeningen op basis van EU-SILC 2020 en EUROMOD.

Tabel 15: Armoederisico's en maandelijkse en jaarlijkse netto-inkomens voor omgezette sociale economie werknemers met toepassing van het indiceringsinstrument (scenario 1); baseline en simulatie scenario voor deeltijdse tewerkstelling

	Baseline	Scenario 1 (met indicering)	Vershil baseline – scenario 1	Procentueel verschil baseline – scenario 1
Armoederisico	58,67%	54,64%	-4,03pp	/
Maandelijks netto-inkomen	1 294,54	1 434,18	139,66	10,79%
Jaarlijks netto-inkomen	15 534,51	17 210,21	1 675,70	10,79%

Bron: eigen berekening op basis van EU-SILC 2020 en EUROMOD.

Tabel 16: Armoederisico's en maandelijkse en jaarlijkse netto-inkomens voor omgezette sociale economie werknemers zonder toepassing van het indiceringsinstrument (scenario 2); baseline en simulatie scenario voor deeltijdse tewerkstelling

	Baseline	Scenario 2 (zonder indicering)	Vershil baseline – scenario 2	Procentueel verschil baseline – scenario 2
Armoederisico	55,56%	54,15%	-1,42pp	/
Maandelijks netto-inkomen	1 280,87	1 421,49	140,62	10,98%
Jaarlijks netto-inkomen	15 370,41	17 057,89	1 687,48	10,98%

Bron: eigen berekening op basis van EU-SILC 2020 en EUROMOD.

Bij de simulatievariantie die uitgaat van een deeltijdse tewerkstelling, kan meteen over de hele lijn worden opgemerkt dat het terugdringen van het armoederisico relatief beperkt is. Op het Vlaamse niveau bekeken (Tabel 14) gaat het over een reductie van slechts 0,07 tot 0,13 pp. Ook de stijging van de inkomens in het laagste inkomensdecielen is meer beperkt dan de voltijdse simulatie; 2% tot 2,5% tegenover 8% tot 9%. Als er gekeken wordt naar de afzonderlijke scenario's, zien we gelijkaardige resultaten. Voor de groep met minstens twee negatieve situaties op het indiceringsinstrument (Tabel 15), daalt het armoederisico met slechts 4 pp. (tegenover 43 pp. in een voltijds regime) en stijgt het netto-inkomen ongeveer met €140 (tegenover €690). Hetzelfde geldt voor het scenario zonder toepassing van het indiceringsinstrument (Tabel 16): een daling van het armoederisico met minder dan 1,5 pp. (37 pp. bij een voltijds regime), met een stijging van het beschikbaar inkomen met €140 (stijging van €694 in de voltijdse simulatievariant).

6.4 RANDOM ALLOCATIE OP BASIS VAN ADMINISTRATIEVE PERCENTAGES

Uiteindelijk is er nog een laatste simulatie uitgevoerd, waarbij de schaalvergroting gebaseerd is op administratieve gegevens van de instroomgroep zoals weergegeven in Appendix A7. We hebben gebruik gemaakt van de gezinssamenstellingspercentages in Tabel A7.1, specifiek voor de groep instromers in de sociale economie, om te bepalen welke observaties worden omgezet naar doelgroepwerknemers binnen onze schaalvergrotingsoefening. Met behulp van een random allocatieproces, kunnen we vervolgens deze verdelingspercentages benaderen.

Wederom zijn we vertrokken van de groep langdurige werklozen en sociale bijstandsontvangers (uitgezonderd IT- en IVT-ontvangers) en hebben we deze groep opgedeeld naar vijf gezinstypes, in overeenstemming met de administratieve data: alleenstaande, alleenstaande met kind(eren), koppel, koppel met kind(eren) en andere. Echter, deze opdeling zorgt ervoor dat we slechts een zeer beperkt aantal observaties overhouden per gezinstype, waardoor het niet mogelijk is om de administratieve percentages te benaderen. Hiervoor was het noodzakelijk om de EU-SILC te dupliceren met een factor 20, zodat er per gezinstype minstens 100 observaties werden bekomen. Bijbehorende wegingsvariabelen werden alsook met een factor 20 verminderd.

Vervolgens werd op deze vergrootte EU-SILC een random allocatie uitgevoerd volgens de administratieve gezinssamenstellingspercentages. Langdurige werklozen en sociale bijstandontvangers kregen per gezinstype een uniform verdeeld random getal toegekend over het interval [0, 1]. Deze random getallen werden vervolgens vergeleken met de administratieve percentages, aangepast volgens de EU-SILC wegingsvariabele om een meer nauwkeurige benadering van de administratieve data te bekomen. Indien een observatie voor een bepaald gezinstype een random waarde had dat zich boven het herwogen percentage voor datzelfde gezinstype bevond, dan werd deze als doelgroepwerknemer gealloceerd²². Tevens wordt er de assumptie gemaakt van een voltijdse tewerkstelling in de sociale economie. Tabel 17 vergelijkt de administratieve en gealloceerde EU-SILC percentages per gezinstype.

Tabel 17: Vergelijking aandeelpercentages van de instroomgroep volgens de administratieve data en EU-SILC allocatiepercentages, per gezinstype

	Administratieve data (in %)	EU-SILC (in %)
Alleenstaande	27,37	27,31
Alleenstaande met kind(eren)	19,05	18,87
Koppel	9,17	8,86
Koppel met kind(eren)	38,69	38,23
Andere	5,71	5,12

Bron: eigen berekening op basis van EU-SILC 2020 en administratieve data.

Tabel 18 toont de resultaten op Vlaams niveau. Door de toepassing van de random allocatie, is de schaalvergroting in deze simulatie beperkt tot net geen 28 000 gewogen observaties; ongeveer een verdubbeling van de huidige sociale economieschaal. Gelijkelijk met de simulatie van deeltijdse tewerkstelling, zien we slechts een beperkt effect op Vlaamse niveau. Dit is echter ditmaal te danken aan de beperkte omvang van de schaalvergroting. De resultaten voor deze groep worden weergegeven in Tabel 19. Er valt een zeer grote terugval in armoederisico te bemerken, wegens hoge stijgingen in

²² Door de gehanteerde berekening van de gewogen allocatiepercentages, wordt de drempelwaarde 'omgedraaid', volgens de formule $(1-x)$ (waarbij x staat voor het administratieve aandeelpercentage voor een bepaald gezinstype). De herweging wordt uitgevoerd op de uitkomst van deze formule, waardoor de uitkomst het allocatiepercentage bevat dat niet als sociale economiewerknemer moet worden omgezet. Bijgevolg dienen observaties met een hoger random waarde wel te worden omgezet, omdat deze groep correspondeert met het gewogen administratieve aandeelpercentage.

het beschikbare inkomen. Opnieuw wordt dit veroorzaakt omdat we vertrekken vanuit een zeer kwetsbare groep.

Tabel 18: Macro statistieken voor de Vlaamse bevolking; baseline en simulatie met random allocatie van sociale economiewerknemers gebaseerd op administratieve data

	Baseline*	Simulatie random allocatie	Vershil baseline – simulatie random allocatie
Omgezette SE WN**	/	27 934	/
Werkzaamheidsgraad***	71,59%	72,22%	0,63pp
Werkloosheidsgraad***	5,21%	4,67%	-0,54pp
Armoederisico	12,35%	12,12%	-0,23pp
Netto-inkomen deciel 1****	782,39	800,65	2,33%

Noot: *Baselinecijfers kunnen miniem afwijken van de baselinecijfers van voorgaande simulaties, wegens het dupliceren van de EU-SILC en de aanpassing van de wegingsfactoren; **SE WN = sociale economie werknemers, aantallen verwijzen naar gewogen observaties; ***Percentages uitgedrukt als percentage van de totale Vlaamse populatie op beroepsactieve leeftijd (18-64); ****Maandelijks individuele inkomens; decielen berekend op basis van equivalente beschikbare inkomens in het baseline scenario.

Bron: eigen berekeningen op basis van EU-SILC 2020 en EUROMOD.

Tabel 19: Armoederisico's en maandelijks en jaarlijkse netto-inkomens voor omgezette sociale economie werknemers; baseline en simulatie met random allocatie van sociale economiewerknemers gebaseerd op administratieve data

	Baseline	Simulatie random allocatie	Vershil baseline – simulatie random allocatie	Procentueel verschil baseline – simulatie random allocatie
Armoederisico	58,32%	16,19%	-42,13pp	/
Maandelijks netto-inkomen	1 213,97	1 968,84	754,87	62,18%
Jaarlijks netto-inkomen	14 567,60	23 626,03	9 058,43	62,18%

Bron: eigen berekening op basis van EU-SILC 2020 en EUROMOD.

7 BESLUIT

In dit onderzoeksrapport brachten we voor het eerst verschillende, unieke gegevensbronnen samen om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van het potentieel van tewerkstelling in de sociale economie om de armoede in Vlaanderen in het algemeen en bij kwetsbare werkenden in het bijzonder te verminderen. We kruisen zowel kwalitatieve onderzoeksgegevens, verkregen op basis van diepte-interviews en focusgroepen, als kwantitatieve onderzoeksgegevens, met inbegrip van administratieve gegevens en een unieke survey bij de doelgroepwerknemers in de sociale economie. We leggen daarbij niet alleen de focus op de directe gevolgen van de tewerkstelling in de sociale economie voor de gezinsinkomens en het monetaire armoederisico, maar ook op de gevolgen voor andere materiële en niet-materiële dimensies van armoede en uitsluiting, en de meer indirecte en contextuele effecten. We vatten de conclusies samen in 5 punten, en maken daarna enkele aanbevelingen.

Conclusie 1. De sociale economie stelt een zeer kwetsbare doelgroep tewerk

De (potentiële) doelgroepwerknemers in de sociale economie hebben een zeer kwetsbaar sociaaleconomisch profiel, ook in vergelijking met personen in armoede in Vlaanderen. De personen op arbeidsactieve leeftijd die in aanmerking komen voor tewerkstelling in de sociale economie worden geconfronteerd met een zeer hoog armoederisico (40% in 2018 voor alle werkzoekenden die in aanmerking komen voor tewerkstelling in de sociale economie), kennen een groot subjectief armoederisico en hebben zeer vaak het gevoel niet rond te komen, wonen over het algemeen in slechte huisvesting, hebben een klein netwerk en een laag niveau van levenstevredenheid.

Dit hangt samen met de toewijzingscriteria en sociodemografische kenmerken die samengaan met weinig kansen in het reguliere economische circuit en een hoog armoederisico (e.g. Vansteenkiste & Boey, 2022). Mensen met een niet-Europese achtergrond, kortgeschoolden, jongeren, alleenstaanden en alleenstaande ouders, en huurders zijn oververtegenwoordigd in de doelgroep.

Conclusie 2. De sociale economie heeft een directe impact op het armoederisico van doelgroepwerknemers.

Werken in de sociale economie heeft een directe impact op het armoederisico van doelgroepwerknemers. Het armoederisico van de mensen die in 2018 in de sociale economie instroomden daalde van oorspronkelijk 48% naar 42% in 2020, een daling van 6 pp. of 13%. Er zijn echter grote verschillen naar gezinstype. Voor alleenstaanden daalt het armoederisico spectaculair met 34%, terwijl het in de controlegroep stijgt met 7%. Voor alleenstaande ouders daalt het armoederisico na instroom in de sociale economie van 59% in 2018 naar 53% in 2020, een daling van 6 pp. of 10%, terwijl het voor de controlegroep stijgt van 60% tot 66%. Voor koppels met en zonder kinderen is het beeld anders. Het armoederisico daalt voor hen tussen 2018 en 2019, het jaar van de instroom, maar stijgt nadien terug. Voor koppels zonder kinderen gaat het om een initiële daling van 37% in 2018 tot 22% in 2019, om dan terug te stijgen naar 28%. Voor koppels met kinderen ligt het armoederisico in 2020 met 28% zelfs hoger dan in 2018 toen het 27% was. Hoe kan dat? De relatie tussen tewerkstelling en armoede is complex (Van Lancker, 2019; Marx et al., 2009). De mate waarin tewerkstelling het armoederisico voor een persoon vermindert hangt af van de verloning en het arbeidsregime, maar ook van de gezinssituatie. Wie kinderen heeft kent doorgaans een hoger armoederisico, omwille van de kosten die gepaard gaan met het opvoeden van kinderen, tenzij beleidsmaatregelen zoals de kinderbijslag (het Groeipakket in Vlaanderen) afdoende zijn om dat risico te beperken. Ook het hebben van een partner die al dan niet werkt, bepaalt het armoederisico. Wie weinig verdient maar een werkende partner heeft, zal een hogere kans hebben om uit de armoede te blijven. Eén loon voor het ganse gezin is daarentegen vaak onvoldoende om uit armoede te blijven, zelfs als dat geen laag loon is. Onze resultaten bevestigen die complexiteit. De simulaties met

typegezinnen tonen bijvoorbeeld dat een koppel met kinderen waarvan een partner vanuit werkloosheid voltijds in de sociale economie gaat werken en de andere partner werkloos is, zich maar net boven de armoedegrens kan handhaven, en dat dankzij de kinderbijslag. Wie deeltijds gaat werken in de sociale economie raakt niet uit de armoede en gaat er soms zelfs op achteruit. Dat observeren we ook in onze administratieve gegevens. Wanneer we koppels met en zonder kinderen opsplitsen naar de tewerkstelling van de partner, dan krijgen we het volgende beeld: koppels met kinderen waarvan een partner werkt en de ander instroomt in de sociale economie zien hun armoederisico fors dalen met 22%. Het omgekeerde geldt voor instromers met kinderen en een partner die niet werkt: hun armoederisico stijgt na tewerkstelling in de sociale economie met 32%. Een gelijkaardig beeld zien we voor koppels zonder kinderen. Het beeld wordt ook bevestigd op basis van meer subjectieve indicatoren. Meer dan 60% van de doelgroepwerknemers met en zonder kinderen waarvan de partner niet werkt geven aan (zeer) moeilijk rond te komen en geen onverwachte uitgave van €1 200 te kunnen doen. Voor doelgroepwerknemers met een werkende partner zakt dat naar ongeveer 40%. Het blijft een kwetsbare groep, maar het verschil is substantieel.

Tegelijkertijd wijzen onze resultaten ook op het bestaan van een werkloosheidsval voor deeltijds werkenden, een probleem dat twee decennia geleden reeds werd vastgesteld (Bogaerts, 2008; Bogaerts et al., 2009). De inkomsten uit deeltijdse arbeid in de sociale economie volstaan niet om het armoederisico te verminderen, in het bijzonder voor doelgroepwerknemers die een kinderlast hebben en samenwonen met een niet-werkende partner, maar ook voor alleenstaanden. Zowel de simulaties met typegezinnen als de empirische observaties op basis van de administratieve gegevens wijzen dit uit. Hoewel dit geen probleem is dat zich beperkt tot de sector van de sociale economie, is het van cruciaal belang om de instrumenten van inkomensbescherming te herijken om ook voor de meest kwetsbaren werk te laten lonen. Een combinatie van progressieve werkhervatting met behoud van een deel van de uitkering, zoals dat reeds bestaat in de ziekteverzekering en in de werkloosheidsverzekering (via de inkomensgarantie-uitkering (IGU)) en waarbij specifieke regelingen kunnen worden afgesproken voor de sector van de sociale economie, kunnen hier inspirerend zijn. Onze resultaten tonen dat iets meer dan de helft van de groep instromers die het ganse jaar deeltijds hebben gewerkt, het inkomen uit arbeid combineren met een werkloosheidsuitkering. Voor hen zorgt die combinatie voor een daling van het armoederisico. Wie een vol jaar deeltijds werkt in de sociale economie zonder combinatie met een werkloosheidsuitkering ziet het armoederisico stijgen. De resultaten suggereren dus dat deeltijdse arbeid in de sociale economie alleen maar een opstap kan zijn naar een hogere levensstandaard en een lager armoederisico in combinatie met bijkomende inkomensondersteuning. De kernvraag is dan op welke manier dergelijke combinaties zo ook tot een meer duurzame integratie in de arbeidsmarkt leiden.

In ieder geval tonen onze resultaten dat het 'gewoon' inzetten op 'meer' tewerkstelling in de sociale economie zonder versterking van de bestaande systemen van inkomensbescherming onvoldoende zal zijn om de armoede bij een significant deel van de doelgroepwerknemers afdoende te verminderen.

Conclusie 3. De sociale economie verbetert de context en de levensomstandigheden van de doelgroepwerknemers

De impact van tewerkstelling in de sociale economie gaat breder dan louter het inkomensaspect. De doelgroepwerknemers geven aan zich meer gesteund te voelen en verbetering te ervaren in tal van levensdomeinen: 32% zegt dat de woningkwaliteit verbeterd is, terwijl 68% aangeeft makkelijker rond te komen sinds ze tewerkgesteld zijn in de sociale economie. Maar ook op het vlak van welzijn en ondersteuning zijn er aanwijzingen dat de doelgroepwerknemers erop vooruitgaan: acht op de tien doelgroepwerknemers zeggen meer levenstevredenheid te ervaren sinds ze tewerkgesteld zijn in de sociale economie, en 43% ervaart minder stress. Ook hier zien we echter (soms) grote verschillen naar gezinssamenstelling: de alleenstaanden en alleenstaande ouders zijn meer geneigd om verbeteringen in hun situatie te ervaren, in lijn met de stijgende inkomens en dalende armoederisico's binnen deze groep.

Een belangrijke rol is weggelegd voor de sociale diensten en de werkvloerbegeleiders. Meer dan een kwart van de doelgroepwerknemers die deelnamen aan onze survey zegt bijvoorbeeld met vragen over energiefacturen terecht te kunnen bij de sociale dienst op het werk, en 22% geeft aan daarmee bij de begeleiders terecht te kunnen. Vooral in het maatwerk zien we een substantiële impact van de sociale diensten op het sociaal netwerk, of toch de mate waarin doelgroepwerknemers het gevoel hebben ergens terecht te kunnen. Eenzelfde beeld komt ook uit de focusgroepen en diepte-interviews. Ook als doelgroepwerknemers er financieel niet (veel) op vooruit gaan, wat dus samenhangt met de verloning en arbeidsregime en de gezinssituatie, worden diverse voordelen ervaren aan het werken in de sociale economie. Ook als sociale economiebedrijven niet rechtstreeks het probleem van verloning, systemen van inkomensbescherming of werkloosheidsvallen kunnen aanpakken, kunnen ze een cruciale rol spelen in het verminderen van de armoede door het oppikken van signalen en het creëren van openheid om te werken rond vraagverheldering, doorverwijzing en opvolging en zo bij te dragen tot de opname van sociale rechten en participatie aan de samenleving.

Conclusie 4. De sociale economie geeft kansen aan wie elders weinig kansen krijgt

Een cruciale rol die sociale economiebedrijven spelen is het bieden van tewerkstellingskansen voor wie ver van de reguliere arbeidsmarkt staat. Onze resultaten tonen ook duidelijk dat de kwetsbare doelgroep waarop de sociale economie zich richt, en die door de VDAB zo worden ingeschat, niet zomaar elders een plek in de arbeidsmarkt kan verwachten. Dat zien we als we de controlegroep vergelijken met de instroomgroep. Terwijl we voor de instroomgroep een duidelijke stijging van het jaarinkomen zien, toe te schrijven aan de toename van het aandeel wedden en lonen, zien we dat niet voor de controlegroep. Voor wie wel het profiel heeft om in de sociale economie aan de slag te kunnen maar er geen plek vindt, zien we geen toename van het aandeel wedden en lonen in het jaarinkomen. Zij kunnen en gaan niet zomaar elders aan de slag. Dat toont het potentieel van de sociale economie om een kwetsbare groep op een zinvolle manier in de arbeidsmarkt te integreren.

Conclusie 5. De sociale economie heeft veel potentieel maar het terugdringen van armoede vergt grote inspanningen

In dit onderzoeksrapport hebben we een aantal opschalingsscenario's berekend die ons toelaten om de macro-effecten van een forse stijging van het aantal tewerkstellingsplaatsen binnen het maatwerk en de lokale diensteneconomie te evalueren. Het is duidelijk dat de sociale economie een werkplek is waar werkzoekenden met grote afstand tot de reguliere arbeidsmarkt terecht kunnen. Maar wat zou de impact zijn op het armoederisico? In een maximaal scenario, dat als bovengrens gezien kan worden voor het potentieel van de sociale economie, schatten we in wat er gebeurt als 100 000 langdurig werklozen en ontvangers van een leefloon in Vlaanderen voltijds tewerkgesteld zouden worden in de

sociale economie. Hun armoederisico zou fors dalen met 75%. Dat is niet onlogisch, omdat we vertrekken van een groep van mensen die momenteel moeten rondkomen met uitkeringen die veelal onder de armoedegrens liggen en dan voltijds worden ingeschakeld in de sociale economie. Op het Vlaamse niveau zou de opschaling samengaan met een substantiële daling van de werkloosheidsgraad. Het macro-effect op het armoederisico blijft echter beperkt, met een daling van 12,5% tot 11,6%. Terwijl het potentieel voor de doelgroepwerknemers zelf zeer duidelijk is, is het potentieel van de sociale economie om de armoede in Vlaanderen te doen dalen relatief beperkt. Dat houdt verband met systemische factoren: het niveau van de minimumlonen en van de kinderbijslagen in combinatie met het fiscale en parafiscale regime waardoor voor gezinnen met kinderen laagbetaalde arbeid (vooral in deeltijdse vormen) vaak ontoereikend is. In een alternatief scenario schatten we bijvoorbeeld de effecten van deeltijdse in plaats van voltijdse tewerkstelling in: het armoederisico van de doelgroep zou in dat scenario dalen met slechts 3%, en er zou eigenlijk geen effect zijn op het Vlaamse armoederisico.

Aanbevelingen voor sociale economieondernemingen

Een eerste aanbeveling betreft het sterker inzetten op de lokale inbedding van sociale economiebedrijven in lokale netwerken van hulp- en dienstverlening. Dit actiever opnemen van de partnerrol in lokale netwerken kan de afstemming tussen lokale organisaties verbeteren, met een mogelijk positief effect op doorverwijzing en opvolging van individuele cases. Het kan ook bijdragen tot intra-organisatie leren en het uitbreiden van het aanbod voor de doelgroep.

Een aanbeveling die hieruit volgt is dat organisaties hun potentieel als 'vindplaats' van de doelgroep voor andere organisaties sterker kan uitspelen, door bijvoorbeeld informatiesessies (rond belastingen, premies etc.) door andere organisaties te laten geven in hun organisatie. Dit gebeurt al, maar hier zien we grote verschillen tussen organisaties. Op deze manier kan men rechtstreeks inzetten op het realiseren van sociale grondrechten en het aanpakken van administratieve drempels, zonder dat men dit aanbod specifiek moet richten op mensen in armoede.

Ten derde strekt het tot de aanbevelingen om de vele inspirerende inspanningen en 'extra voordelen' binnen de sector in kaart te brengen en daar uitwisseling rond te organiseren in de vorm van een best practice guide of studiedagen.

Ook in het organiseren van interne doorstroom en het 'armoedegevoelig' werken, gesprekken gebruiken als 'screeningsmoment' en het implementeren van ervaringskennis binnen de organisatie tonen onze respondenten grote interesse. Als het aankomt op doorstroom van informatie, leren over organisaties heen en het aanbieden van bruikbaar materiaal, verwachten organisaties de ondersteuning van de koepels. Dit gebeurt al, maar hier mag nog meer op worden ingezet: welke bruikbare tools en handvaten worden er al gebruikt binnen andere organisaties en waarvoor?

Daarnaast kijken medewerkers ook naar de koepels inzake het signaleren van structurele problemen. Zeker wat betreft duurzame tewerkstelling, instroom, doorstroom en een gezinsinkomen boven de armoedegrens hoopt men op inspanningen vanuit het beleid. Dit onderzoek toont in dit verband belangrijke signalen omtrent het wegvallen van sociale voordelen, het gebruik van technische werkloosheid en de zogenaamde werkloosheidsval voor een deel van de doelgroepwerknemers, die verhinderen dat werken in de sociale economie niet per definitie neerkomt op een duurzame route uit (financiële) armoede. Koepels en overheden zouden elkaar mogelijk kunnen vinden op de raakvlakken tussen armoedebestrijding en de overtuiging dat 'werk moet lonen'. Een verdere verkenning van realistische verwachtingen en opportuniteiten omtrent (externe en interne) doorstroom en de rol van

sociale economiebedrijven binnen geïntegreerde lokale netwerken zouden verder verkend kunnen worden op sector- en beleidsniveau om de impact van de sociale economie op armoede te vergroten.

Aanbevelingen voor verder onderzoek en het beleid

Voor het eerst zijn we erin geslaagd om door kruising van unieke gegevensbronnen omtrent de sociale economie in Vlaanderen gedegen inschattingen te maken van het effect van tewerkstelling in de sociale economie op het armoederisico en de sociale uitsluiting van doelgroepwerknemers met de nodige aandacht voor de levensomstandigheden, de gezinscontext en de ervaringen van de werknemers. Veel van de resultaten zijn hoopgevend, en impliceren dat de Vlaamse overheid het potentieel van de sociale economie volop moet inzetten in de strijd tegen armoede. Indien gekoppeld aan verbeteringen in het fiscale en parafiscale regime van mensen die zich onderaan de arbeidsmarkt bevinden kan de opschaling van de sociale economie bijdragen tot het bereiken van de armoededoelstellingen.

De grootste beperking is dat we in dit onderzoeksproject alleen de effecten op zeer korte termijn kunnen inschatten, omwille van de tijdsduur van het onderzoeksproject maar ook door de beperkingen van de administratieve data die pas vanaf 2019 op een coherente manier beschikbaar zijn. De hamvraag is natuurlijk wat de effecten van tewerkstelling in de sociale economie zijn op de lange termijn, zowel wat de (eventuele) doorstroom naar de reguliere arbeidsmarkt als het armoederisico betreft, alsook wat de ervaringen van de doelgroepwerknemers en de andere levensdomeinen waarin uitsluiting wordt ervaren (huisvesting, sociaal netwerk, tevredenheid) betreft. De voornaamste aanbeveling is dan ook om de huidige blauwdruk van de dataverzameling en ontsluiting niet verloren te laten gaan, maar hierop verder te bouwen om een dergelijk onderzoek op regelmatige termijn te herhalen.

8 BIBLIOGRAFIE

- Bogaerts, K. (2008). Bestaan er nog financiële vallen in de werkloosheid en in de bijstand in België? CSB-bericht. Online: <https://repository.uantwerpen.be/docman/irua/4cdc43/7a09ba28.pdf>
- Bogaerts, K., De Graeve, D., Marx, I. & Vandenbroucke, P. (2009), Inactiviteitsvallen voor personen met een handicap of met langdurige gezondheidsproblemen. *Studie in opdracht van de Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming, in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma*. UA, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid, Universiteit Antwerpen. Opgehaald van Vlaanderen.be: <https://www.vlaanderen.be/publicaties/inactiviteitsvallen-voor-personen-met-een-handicap-of-met-langdurige-gezondheidsproblemen>
- Cantillon, B. (2011). The paradox of the social investment state: growth, employment and poverty in the Lisbon era. *Journal of European social policy*, 21(5), 432-449.
- Cantillon, B., Coene, J., & Marchal, S. (2019). Sociale economie: een hefboom in de strijd tegen armoede en ondertewerkstelling? *Steunpunt Werk en Sociale Economie*, 29(2), pp. 115-123.
- Chen, H. T. (2012). Theory-driven evaluation: conceptual framework, application and advancement *Evaluation von Programmen und Projekten für eine demokratische Kultur*, pp. 17-40. Springer.
- Coene, J., Ghys, T., Hubeau, B., Marchal, S. Raeymaeckers, P., Remmen, R., Vandenhole, W. Van Hecken, G & Van Praag, L. (2022). Armoede en Sociale Uitsluiting: jaarboek 2022. Acco Learn. Online: <https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/usab/onderzoek-usab/jaarboek-armoede/>
- Cools, P. & Oosterlynck, S. (2015), De Kringwinkel: A symbiosis between jobs for the long term unemployed and waste reduction?, ImPRovE Case Study N°8. Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy – University of Antwerp, online: file:///C:/Users/p118710/Downloads/ImPRovE%20CS8_Kringwinkel_1.pdf
- Cools, P. & Raeymaeckers, P. (2020). *Sociale interventies evalueren: moeilijk gaat ook*. Online: https://sociaal.net/achtergrond/sociale-interventies-impact-evalueren/?utm_source=Sociaal.Net%20Nieuwsbrief&utm_campaign=7055d497b0-2020_03_03-Impactmeting-presentie-jeugdhulp&utm_medium=email&utm_term=0_6d9a78bd7c-7055d497b0-266138569
- Cools, P., Sebrechts, L. & Van Gucht, J. (2022). *De toegankelijkheid van sociale dienstverlening in Antwerpen: Wat is er veranderd na de coronamaatregelen en waar willen we naartoe?* AP Hogeschool in opdracht van Stad Antwerpen. Online: <https://www.ap.be/project/sociale-impactevaluaties#rapporten>
- Cooney, K., Nyssens, M., O'Shaughnessy, M., & Defourny, J. (2016). Public policies and work integration social enterprises: The challenge of institutionalization in a neoliberal era. In *Nonprofit Policy Forum*, 7(4), pp. 415-433.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development and Well-Being. *American Psychologist*, 55, pp. 68–78.
- De Vil, G., Fasquelle, N., Frère, J.-M., Van Den Bosch, K. (2021). De evolutie van het armoederisico in België bij de bevolking beneden 60 jaar. Federaal Planbureau. Geraadpleegd op 13 januari 2023, van https://www.plan.be/uploaded/documents/202106040857580.WP_2106_12396.pdf
- De Waele, E., Depauw, J., Raeymaeckers, P., Hermans, K., Driessens, K., Steel, R. (2022). Impactevaluatie in het sociaal werk: van theorie naar praktijk. Departement Welzijn Volksgezondheid en Gezin, online: https://departementwvg.be/sites/default/files/media/SWC22_Visienota.pdf
- De Mey, R., Breda, J. & Van Landeghem, C. (2008). Organisatie en ontwikkeling van de sociale economie. Onderzoeksdeel 1: Ontstaan, geschiedenis en dynamiek van de sociale economie. *Steunpunt Werk en Sociale Economie*. Geraadpleegd op 13 januari 2023, van <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/29558>

- Departement Welzijn, Volksgezondheid & Gezin. (2020). Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2020 – 2024. In *Vlaanderen.be*, Geraadpleegd op 4 januari 2023, van <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/39388>
- Departement Werk en Sociale Economie. (2021). Jaarrapport sociale economie 2020 – Deel 1: Een globaal beeld van de sociale economie en de doelgroepwerknemers. In *Vlaanderen.be*. Geraadpleegd op 17 oktober 2022, van <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/46914>
- FOD Sociale Zekerheid. (z.d.). *Inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT)*. Opgehaald van [handicap.belgium.be: https://handicap.belgium.be/nl/onze-dienstverlening/inkomensvervangende-tegemoetkoming.htm](https://handicap.belgium.be/nl/onze-dienstverlening/inkomensvervangende-tegemoetkoming.htm)
- Goedemé, T., Janssens, J., Bolland, M., Corselis, A., Derboven, J., Linchet, S., Nisen, L., Vandervelden M., Van den Bosch, K., Van Mechelen, N. & Vergauwen, J. (2022). De omvang en kenmerken van de niet-opname van het leefloon, de verhoogde tegemoetkoming en de verwarmingstoelage onder 18-tot 64-jarigen in België. In Coene, J. et al. (eds.). *Armoede en sociale uitsluiting: Jaarboek 2020*. Acco Learn. Online: <https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/usab/onderzoek-usab/jaarboek-armoede/>
- Hellings, S. (2019). Iedereen aan boord. Over.werk. Tijdschrift van het Steunpunt Werk, 29(2), 141-150. Steunpunt Werk / Uitgeverij Acco.
- Hemerijck, A. (2013). *Changing welfare states*. Oxford: Oxford University Press
- Manzano, A. (2016). The craft of interviewing in realist evaluation. *Evaluation*, 22(3), pp. 342-360.
- Marx, I., & Horemans, J. (2020). Terug op de sporen: krijtlijnen voor een sociaal-economische relance. Belgisch tijdschrift voor sociale zekerheid/België. Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid. Brussel, 1959, currens, (3), 441-518.
- Marx, I., Verbist, G., Vandenbroucke, P., Bogaerts, K., & Vanhille, J. (2009). De werkende armen in Vlaanderen, een vergeten groep. *Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming, in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma*. UA, Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, Universiteit Antwerpen. Opgehaald van researchgate.net: https://www.researchgate.net/profile/Gerlinde-Verbist/publication/265355310_De_werkende_armen_in_Vlaanderen_een_vergeten_groep/links/54b4de410cf2318f0f96f1fa/De-werkende-armen-in-Vlaanderen-een-vergeten-groep.pdf
- Nyssens, M. (2014). European work integration social enterprises: Between social innovation and isomorphism. In *Social Enterprise and the Third Sector* (pp. 227-246). Routledge.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (z.d.). *Long-term unemployment rate*. Opgehaald van data.oecd.be: <https://data.oecd.org/unemp/long-term-unemployment-rate.htm>
- Pawson, R. & Tilley, N. (1997). *Realistic evaluation*. Thousand Oaks: Sage
- Pawson, R. (2003). Nothing as practical as a good theory. *Evaluation*, 9(4), 471-490.
- Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering [RIZIV]. (2023, mei 2). *Tijdens uw arbeidsongeschiktheid werk doen dat aan uw gezondheid is aangepast*. Opgehaald van [riziv.fgov.be: https://www.riziv.fgov.be/nl/themas/arbeidsongeschiktheid/werknemers-werklozen/Paginas/tijdens-arbeidsongeschiktheid-werk.aspx](https://www.riziv.fgov.be/nl/themas/arbeidsongeschiktheid/werknemers-werklozen/Paginas/tijdens-arbeidsongeschiktheid-werk.aspx)
- Rijksdienst voor Arbeidsbemiddeling [RVA]. (2023). *Hebt u recht op de inkomensgarantie-uitkering?* Opgehaald van [rva.be: https://www.rva.be/burgers/deeltijdse-arbeid/hebt-u-recht-op-de-inkomensgarantie-uitkering](https://www.rva.be/burgers/deeltijdse-arbeid/hebt-u-recht-op-de-inkomensgarantie-uitkering)
- Singley, S. G. (2003). Barriers to Employment among Long-Term Beneficiaries: A Review of Recent International Evidence. Centre for Social Research and Evaluation. [wp-04-04-barriers-to-employment.doc \(live.com\)](http://wp-04-04-barriers-to-employment.doc(live.com))
- Skelcher, C., & Smith, S. R. (2015). Theorizing hybridity: Institutional logics, complex organizations, and actor identities: The case of nonprofits. *Public administration*, 93(2), 433-448.
- Statistiek Vlaanderen. (2023, januari 18). *Doelgroepwerknemers in sociale economie*. Opgehaald van [Vlaanderen.be: https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/arbeid/doelgroepwerknemers-in-sociale-economie](https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/arbeid/doelgroepwerknemers-in-sociale-economie)

- Vandekinderen, C., Roose, R., Raeymaeckers, P. & Hermans, K. (2018). Sterk Sociaal Werk: Eindrapport. Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, online: <https://www.departementwvg.be/sites/default/files/media/documenten/Eindrapport2.pdf>
- Van Lancker, W., & Ghysels, J. (2016). Explaining patterns of inequality in childcare service use across 31 developed economies: A welfare state perspective. *International Journal of Comparative Sociology*, 57(5), 310-337.
- Van Lancker, W. (2019). Tewerkstelling en armoede: vier lessen om het aandeel baanloze gezinnen te verminderen, Steunpunt Werk.
- Vansteenkiste, S., & Boey, R. (2022). Trendrapport 2022: Kwetsbare groepen op de Vlaamse arbeidsmarkt. Departement Werk en Sociale Economie/Steunpunt Werk. Brussel/Leuven. Opgehaald van liras.kuleuven.be: <https://liras.kuleuven.be/4021686?limo=0>
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling [VDAB]. (z.d.). *Burgerklanten basisstatistieken*. Opgehaald van arvastat.vdab.be: https://arvastat.vdab.be/burgers_basisstatistieken.html
- Vlaamse overheid. (z.d.). *Leefloon*. Opgehaald van Vlaanderen.be: <https://www.vlaanderen.be/leefloon#wetgeving>
- Westhorp, G. (2014). Realist impact evaluation: an introduction. *Overseas Development Institute*, pp. 1-12

9 APPENDIX

A1	FOCUSGROEPEN: VRAGENLIJST	90
A2	FOCUSGROEPEN: VERTEGENWOORDIGDE ORGANISATIES	92
A3	DIEPTE-INTERVIEWS: VRAGENLIJST	94
A4	DIEPTE-INTERVIEWS: PROFIEL VAN DE GEÏNTERVIEWDE DOELGROEPWERKNEMERS	96
A5	SURVEYONDERZOEK: VRAGENLIJST	98
A6	SIMULATIES: OVERZICHT OPGESTELDE TYPEGEZINNEN	116
A7	ADMINISTRATIEVE DATAKOPPELING: SOCIODEMOGRAFISCHE KENMERKEN: INSTROMERS VS. CONTROLEGROEP	118
A8	SIMULATIES: GEDETAILLEERDE BESCHRIJVING VAN HET GEHANTEERDE INDICERINGSINSTRUMENT	119

A1 FOCUSGROEPEN: VRAGENLIJST

Welke impact hebben LDE/maatwerkbedrijven op bestrijding van armoede en sociale ongelijkheid?

Voorstellingsronde: hoe gaan we ze vragen zich voor te stellen?

- Kom jij in je job in contact met mensen die leven in armoede en/of sociale uitsluiting ervaren? Hoe zie je dit?

Werkwijze/strategie van het maatwerkbedrijf/LDE

- Draagt sociale economie bij aan bestrijding armoede en/of sociale ongelijkheid?
 - Is dit een expliciete doelstelling van jullie organisatie, is het deel van jullie opdracht?
- Op welke levensdomeinen (naast werk) zetten jullie als maatwerkbedrijf/LDE in?
 - Vb. wonen, gezondheid, materiële deprivatie, gezin, vrijetijdsbesteding, administratieve ondersteuning...
 - Met welke soort hulpvragen gaan jullie het vaakst aan de slag
 - Hoe gaat dit (meestal) in zijn werk?
 - Kan je hier concrete voorbeelden van geven?
 - Wie doet dit binnen jullie organisatie?
 - Is er voldoende ruimte om een vertrouwensrelatie uit te bouwen
 - Hoe creëren jullie die ruimte?
 - Is er voldoende ruimte om hulpvragen bespreekbaar te maken?
 - Nemen jullie hier een proactieve houding of werken jullie vraaggestuurd?
 - Gebeurt dit steeds op casebasis, of thematiseren jullie dit soort problematiek ook op groepsniveau (vb. Info sessie/ scholing)
 - Hoe ver reikt de ondersteuning die jullie hierin kunnen bieden?
 - Kunnen jullie binnen sociale economie hierin een verschil maken?
 - Op welke manieren stemmen jullie af met andere organisaties/diensten?
- Voel je je als medewerker/bredere organisatie in de positie om in te spelen op vragen die verband houden met armoedeproblematiek?
 - Wat/wie zorgt ervoor dat dit mogelijk wordt gemaakt? (Bv. door leidinggevende, beleid, andere organisaties?)
 - Beschik je over nodige expertise/ondersteuning/tools/ruimte?
 - Wat ontbreekt er, wat maakt het moeilijk om op deze vraag in te spelen?
 - Wat heb je nodig om dit waar te maken?

Resultaten op de werkvloer

Welke knelpunten verbindt u aan maatwerkbedrijven/LDE-ondernemingen in functie van bestrijding van armoede en sociale uitsluiting?

Welke uitdagingen verbindt u aan maatwerkbedrijven/ LDE-ondernemingen in functie van bestrijding van armoede en sociale uitsluiting?

Welke sterktes verbindt u aan maatwerkbedrijven/ LDE-ondernemingen in functie van bestrijding van armoede en sociale uitsluiting?

Welke kansen verbindt u aan maatwerkbedrijven/ LDE-ondernemingen in functie van bestrijding van armoede en sociale uitsluiting?

Vind je dat jouw organisatie/ dienst voldoende doet/kan doen om bij te dragen aan armoedebestrijding en sociale inclusie? [Algemene evaluatie]

- Wat zijn de belangrijkste verbeterpunten?

- Wat zijn de belangrijkste drempels
- Welke belangrijkste ambities/kansen zien jullie?

Drempels [vragen stellen op basis wat nog niet besproken is]

- Tegen welke drempels lopen jullie als maatwerkbedrijf aan als het gaat om het bestrijden van armoede en sociale uitsluiting?
 - Op niveau van de doelgroepwerknemers
 - Onduidelijkheid rond de hulp die men kan vragen/krijgen
 - Voorkennis en communicatieve vaardigheden
 - Culturele kaders/verwachtingen als drempel?
 - Psychosociale drempels om hulpvragen te stellen (vb. schaamte)
 - Het profiel blijft te zwak voor reguliere economie?
 - Op niveau van de organisatie
 - Hoeveel mensen betaald worden (denken jullie dat sommige doelgroepwerknemers werkende armen zijn)
 - In welke mate is armoedebestrijding deel van jullie opdracht en krijgen jullie hiervoor voldoende ruimte, middelen en tools [herhaling]
 - Ervaren jullie als organisatie drempels tot het bieden van duurzame tewerkstelling? (Toekomstperspectief bieden)
 - Welke troeven hebben jullie wel in handen? (Bv. Doorstromen naar leidinggevende functie of naar andere organisaties)
 - Nazorg ifv. doorstroom of andere uitdagingen?
 - Wat kan je wel/niet? Wat kan je doen via partnerschappen of andere niches om meer drempels tot arbeidsparticipatie weg te halen/mogelijkheden te creëren?
 - Op niveau van de samenleving
 - Vooroordelen/stigma in relatie tot doorstroom/welzijn
 - Welke drempels ervaren jullie wanneer doelgroepwerknemers doorstromen naar reguliere werkplekken?
 - Hoe gaan jullie met deze drempels aan de slag
 - Op niveau van beleid
 - Hoe wordt de sociale werking van jullie organisatie aangestuurd/vorm gegeven door het beleid?
 - Krijgen jullie voldoende financiële middelen om de werking te garanderen?
 - In hoeverre bepalen jullie als organisatie hoe deze middelen verdeeld worden/ingezet worden?
 - De sociale dienst wordt op maat van elke organisatie georganiseerd, hoe staan jullie hier tegenover?

Afrondende vraag

Wat heeft u tijdens deze focusgroep gemist? Wil u graag nog aanvullingen doen waarvoor u tijdens de focusgroep geen ruimte vond?

A2 FOCUSGROEPEN: VERTEGENWOORDIGDE ORGANISATIES

Figuur A2.1: Focusgroep MW#1

	REGIO	ORGANISATIE	GROOTTE
FOCUSGROEP MW #1	HALLE-VILVOORDE	3WPLUS WERK	45
	GENT EN OMSTREKEN	ATELJEE VZW	400
	GENT + AALST	ATELJEE VZW	450
	ZUID-WEST-VLAANDEREN	DE KRINGLOOPWINKEL DELTAGROEP	310
	AALST	DE LOODS VZW	130
	GENT	RYHOVE	400
	MENEN, WERVIK, WEVELGEM	VEERKRACHT 4	42 FTE
	REGIO ANTWERPEN	VLOTTER MAAKBEDRIJF	153

Figuur A2.2: Focusgroep MW #2

	REGIO	ORGANISATIE	#DOELGROEPWN
FOCUSGROEP MW #2	MORTSEL	DE BRUG	260
	DEINZE	DEMIVAL	394,25 VTE
	KEMPEN	VZW SW WEB	140

Figuur A2.3: Focusgroep MW #3

	REGIO	ORGANISATIE	#DOELGROEPWN
FOCUSGROEP MW #3	GENK	ALTERNATIEF	60
	ANTWERPEN	DE KRINGWINKEL ANTWERPEN	100
	LIMBURG	DE WROETER	120
	DEINZE	DEMIVAL	450
	ZUIDERKEMPEN	KRINGWINKEL ZUIDERKEMPEN	142
	BRUSSEL EN VLAAMS BRABANT	VITES MAATWERKBEDRIJVEN	400
	LEUVEN	VZW SPIT TEWERKSTELLING	230
	HOOGSTRATEN	VZW SW WEB - KRINGWINKEL HOOGSTRATEN	30

Figuur A2.4: Focusgroep MW #4

	REGIO	ORGANISATIE	#DOELGROEPWN
FOCUSGROEP MW #4	ANTWERPEN/ MORTSEL /HALLE	CAS VZW	130
	TEMSE	GROEP INTRO	/
	POPERINGE	SOWEPO VZW	115
	HAGELAND	VZW DE KRINGWINKEL HAGELAND	250
	ZUID-OOST- VLAANDEREN	VZW DE KRINGWINKEL Z-OOST-VLAANDEREN	160
	ZUID-WEST- VLAANDEREN	VZW EFFECT	40,6 FTE
	MAASMECHELEN	VZW HEBE + VZW M- PLUS	50
	GENT-OOSTENDE	VZW MANUS	400

Figuur A2.5: Focusgroep LDE #1

	REGIO	ORGANISATIE	#DOELGROEPWN
FOCUSGROEP LDE #1	VLAAMS-BRABANT (REGIO LEUVEN)	DE RUIMTEVAART VZW	10
	VLAAMS-BRABANT	IGO DIV	67
	ANTWERPEN EN LIMBURG	OKIDO KIEVIT - FERM KINDEROPVANG	12
	VLAANDEREN	KOPELORGANISATIE	/
	LIMBURG/VLAAMS BRABANT/KEMPEN	VZW IN-Z	150
	GENK	KDV FAMILIA VZW	4
	ZUIDERKEMPEN	DE KRINGWINKEL ZUIDERKEMPEN	400
	MECHELEN/RUPEL	ECOSO VZW	200

A3 DIEPTE-INTERVIEWS: VRAGENLIJST

Introductie/kennismaking

- Wie ben je? Wat doe je van werk? Hoe lang werk je hier al? Wat deed je voorheen?

Betekenis van werk

- Wat betekent werk voor jou?
- Waarom is werken belangrijk voor jou?
- Wat zijn de positieve effecten van werken voor jouw situatie?
- Wat zijn de eventuele negatieve effecten van werken voor jouw situatie?

Gezondheid en welbevinden

- Kan je me vertellen waarom je bij [ruimtevaart/buurtwerk 't Lampeke/Maatwerkbedrijf X] werkt?
 - *Hoe heeft het je dagelijkse routine beïnvloed?*
 - *Hoe heeft het je gezinsleven beïnvloed?*
 - *Hoe heeft het je sociale leven beïnvloed?*
 - *Hoe heeft het je zelfbeeld beïnvloed?*
 - *Hoe heeft het je besteedbaar budget beïnvloed?*
 - *Geef hiervan concrete voorbeelden*
- Wat voor invloed heeft het werken bij [Ruimtevaart/Buurtwerk 't Lampeke/ Maatwerkbedrijf X] op hoe u zich voelt?
 - Hoe voelde je je hier in het begin?
 - Ben je tevreden met je job?
 - Is dat gevoel doorheen de tijd veranderd?
 - Wat is er veranderd?
 - Hoe komt dat?
 - Ben je trots op je job?
 - Hoe komt dat?
 - Heb je het gevoel dat je hier van betekenis bent/gewaardeerd wordt?
 - Waaraan merk je dat?
 - Wat waren vroeger de moeilijkste dingen aan 'geen werk hebben of vinden'? (vorig antwoord: hiervoor deed ik niets of tijdelijke uitval)
 - Kan je hiervan concrete voorbeelden geven?
 - Hoe heeft dit jouw leven beïnvloed?
- Had je voorheen al eens gehoord van Maatwerkbedrijven/Lokale diensteneconomie? Hoe stond je hier tegenover? Hoe ervaar je dit nu je er zelf werkt?
 - Vind je het belangrijk dat je omgeving weet dat je binnen LDE/Maatwerk werkt?
 - Waarom wel/niet?
 - Weten ze waarvoor LDE/Maatwerk staat?
 - Hoe zijn de reacties van mensen die je spreekt over je werk bij [Ruimtevaart/Buurtwerk 't Lampeke/ Maatwerkbedrijf X]?
 - Denk je dat mensen vooroordelen hebben over lokale diensteneconomie? Ben je zelf al eens gediscrimineerd op basis van je werkplaats?

Overgang:

- Denk je dat hier mensen werken die het financieel moeilijk hebben?
- Heb je zelf ooit financiële moeilijk gehad?
 - Hoe voelde je je daarbij?

- Heb je ooit het gevoel gehad dat je door je financiële situatie niet kon deelnemen aan (sommige delen van) de samenleving? Bv. hobby's hebben, op vakantie gaan, een deftige woning vinden ...
- Heeft hier werken jou geholpen om je situatie (van armoede/financiële problemen) te verbeteren?
 - Ben je tevreden met je loon?
 - Kom je rond met je gezinsinkomen? Dekkt het alle kosten? Wat met onvoorziene kosten?
- Als mensen spreken over armoede hebben ze het vaak over geld, dat is belangrijk, maar onze 'kwaliteit van leven' wordt door verschillende factoren beïnvloed zoals familie, vrienden, de ondersteuning/hulp/informatie die je van anderen krijgt of geeft, of je van situaties of mensen kan bijleren, hoe je invulling geeft aan je dag, hoe het zit met je gezondheid en welzijn, of je werkt en hoe het dus zit met je loon... Wonen, opleiding, ...
 - Ben je tevreden over je huidige levenssituatie?
 - Zijn er dingen in je leven die je zou willen verbeteren? Dewelke?
 - Zijn er zaken die nog moeilijk lopen? Dewelke?

Impact LDE/Maatwerkbedrijf op microniveau

- Hoe probeer je drempels en moeilijkheden die je in je dagdagelijks leven ervaart weg te werken?
 - Wie vraag je om hulp?
 - Kan je met vragen (vb. Administratie) terecht bij collega's?
 - Helpen ze je ook met dingen die niet met het werk te maken hebben?
 - Kan je me wat meer vertellen over je ervaringen hiermee. Het gaat om alle hulp die geboden wordt om je persoonlijke situatie te verbeteren.
 - Bij wie kan je al eens om hulp gaan vragen bij [Ruimtevaart/Buurtwerk 't Lampeke/ Maatwerkbedrijf X]?
 - Met wat en hoe ben je door x verder geholpen?
 - Als je vragen hebt over papieren of op zoek bent naar een huis?
 - Hoe heb je de ondersteuning/hulp ervaren? (peilen naar positieve en negatieve ervaringen)
 - Is je 'vraag/probleem' opgelost geraakt?
 - Indien nee: Wat had je nodig om verder geholpen te worden?
 - Was je daar blij mee of niet? Waarom?
 - In hoeverre heb jij het gevoel dat [Ruimtevaart/Buurtwerk 't Lampeke/ Maatwerkbedrijf X] je positief vooruithelpt in je leven?
 - Heb je minder problemen buiten het werk door hier te werken? Bv. betere woning, groter sociaal netwerk ...? Of niet?

Afronding

- Hoe kijk je naar je werk in de toekomst?
 - Wat hoop je dat er in de toekomst verandert in je leven?
 - Denk je dat dat gaat gebeuren?
- Hoe kijk jij naar doorstroom naar de reguliere arbeidsmarkt?
 - Wil je dat graag? Heb je dat nodig? Waarom?
- Is er iets anders waarvan je denkt dat dat belangrijk voor mij is om weten?
 - Wat heb je in ons gesprek gemist en wil je graag nog kwijt?

A4 DIEPTE-INTERVIEWS: PROFIEL VAN DE GEÏNTERVIEWDE

DOELGROEPWERKNEMERS

Figuur A4.1: Maatwerkers in kaart

	MW 1	MW 2	MW 3	MW 4	MW 5	MW 6	MW 7	MW 8	MW 9	MW 10
	♀	♂	♂	♀	♀	♀	♂	♂	♀	♂
	38	49	42	59	64	63	34	42	45	53
	Beide ouders alcoholverslaving	Moeder springt financieel bij indien nodig	Gevangenisstraf uitgezeten, in schuldbemiddeling	1 dochter werkt ook binnen MW	Parttime job tijdens huwelijk	Armoede als kind, vader aan drank	Vader stierf na arbeidsongeval in 2014	Bangladesh, vluchtverleden in BE sinds '00	Hulp van ouders op pensioen, Broer in MW	Oudste thuis, zorg voor jonge broers
	NSG, zoon van 4 uit eerdere relatie	Getrouwd met man, kinderloos	Gescheiden, kinderloos, nieuwe partner	Dochter woont nog thuis	Gescheiden, 1 volwassen dochter	NSG, 5 kind uit vorige problematische relatie	Tweeverdieners met 2 jonge kind	Beide ouders overleden, gehuwd 1 zoontje	Gratis woont door ouders	NSG, invalide partner
	BUSO t.e.m. 13 jaar, analfabeet	BUSO	Beroeps-onderwijs	Beroeps-onderwijs	Getuigschrift + cursussen	BUSO afgerond	Laatste 2 jaar deeltijds onderwijs	Geen diploma	Beroeps-onderwijs	Lager secundair onderwijs
	Art. 60, Poets, 5 jaar dop	25 jaar binnen maatwerk	Interims, heftruckchauffeur	In eigen sector, 6mnd thuis, daarna MW	Verkoop voeding & kleding	Niet: '81 - '04, 2 jaar plukken fruit	Familiebedrijf, 4 jaar en paar mnd LDE	Chocolade-, plastic-fabriek, fruitplukken	Been-houwerij, Voedingsindustrie, 1 jaar dop	van 13 - 28 jaar poets, daarna invaliditeit
	Nooit eerder liefde gekend, in isolement	Hartpatiënt, Hernia's, Lumbago, Angststoornissen	Psychoses neemt medicatie onder toezicht	Hernia, chronische pijnen	Schouder-, nekoperatie, Artrose	Ouderdomsdiabetes, artrose, 2x Frozen schouder	Depressie & auto-ongeval, nek- en rugoperatie	Arbeidsongeval, trauma herkomstland	Burn-out, Parkinsonisme	Meer dan 20 jaar hernia's, nu ook Fybro en CVS
	3 jaar Voltijdse TWS	4 mnd deeltijdse TWS + invaliditeit	8 jaar voltijdse TWS	4 jaar deeltijdse TWS + invaliditeit	18 jaar voltijdse naar deeltijdse TWS + invaliditeit	18 jaar van voltijdse naar 4/5de, ziekzorg kleinzoon	6 mnd voltijdse TWS	2 jaar voltijdse TWS	2 jaar voltijdse TWS	11 Jaar, pauze van 4 jaar, 1,5 jaar deeltijdse TWS

Figuur A4.2: LDE'ers in kaart

	LDE 1	LDE 2	LDE 3	LDE 4	LDE 5	LDE 6	LDE 7
	♂	♂	♂	♂	♂	♂	♀
	44	27	44	55	53	51	35
	Somalië, vluchtverleden, Sinds '05 in BE	Irak, vluchtverleden met broer, sinds '16 in BE	Schulden gemaakt na scheiding	Groeide op in armoede	Vluchtverleden, Sinds '99 in BE, Nepal	Dierbare verongelukt, kon dit niet verwerken	Nepal, sinds '12 in BE via gezinshereniging
	Getrouwd, kind van 6 met down en autisme	Alleenstaande, beide ouders overleden	Gescheiden, 2 kinderen, alleenstaande	Alleenstaande zonder kinderen	Getrouwd, 2 kind, sociale woning, vrouw ook in MW	Alleenstaande, zonder kinderen	Weduwe na suicide, man had drankprobleem, 1 dochter van 8
	Niet-erkende Bachelor	Tot 12 jaar naar school, NDL lessen moeizaam	Beroeps-onderwijs	Beroeps-onderwijs	Geen diploma	Geen diploma	Niet-erkende bachelor
	8 jr verpleger Interims, 6 mnd LDE	Kinderarbeid, geen in BE	Logistiek vlieghaven, Interims, 5jr renovatie	In eigen sector, een aantal jaar uit	Horeca, grootkeuken, eigen zaak: restaurant, dagwinkel, 4 jaar zonder werk	7 jaar bewaker, interims, 2 jaar dop	6 mnd Poetshulp, horeca,
	Rugproblemen en chronische pijnen (stukjes granaat in lichaam)	Trauma thuisland	Depressie, werkongeval, medisch ontslag	rugproblemen, burn-out reden ontslag, suïcidaal	hartoperaties, hartpatiënt, neemt medicatie	Depressie, alcoholverslaving, nierproblemen, 14 jaar invaliditeit	Angststoornis, depressie, moeite met aanleren taal
	11 jaar TWS afgelopen vrijwilliger werkzoekende	1 jaar voltijdse TWS	3 jaar voltijdse TWS, 8 mnd uit	9 jaar, van deeltijdse naar voltijdse TWS	1 jaar voltijdse TWS	3 jaar, van deeltijds naar voltijdse TWS	Gestart na vrijwilligerswerk, 4 mnd voltijdse TWS

A5 SURVEYONDERZOEK: VRAGENLIJST

Start of Block: Taalkennis

1 Spreek je Nederlands op het werk?

- Ja, met iedereen
 - Ja, maar niet met iedereen
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik wil liever niet antwoorden
-

2 Hoe goed spreek je Nederlands?

- Slecht
- Een beetje
- Goed
- Moedertaal
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden

End of Block: Taalkennis

Start of Block: Demografie

3 Wat is jouw geslacht?

- Man
 - Vrouw
 - Anders
 - Ik wil liever niet antwoorden
-

4 Hoeveel jaar oud ben je?

5 Ben je geboren in België?

- Ja
- Nee
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik wil liever niet antwoorden

Display This Question:

If Ben je geboren in België? = Nee

6 Ben je geboren in een land in de Europese Unie?

(De landen van de Europese Unie zijn: België; Bulgarije; Cyprus; Denemarken; Duitsland; Estland; Finland; Frankrijk; Griekenland; Hongarije; Ierland; Italië; Kroatië; Letland; Litouwen; Luxemburg; Malta; Nederland; Oostenrijk; Polen; Portugal; Roemenië; Slovenië; Slowakije; Spanje; Tsjechië en Zweden)

- Ja
- Nee
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden

7 Tot welke leeftijd ging je naar school?

- Vul in: _____
- Ik ging niet naar school
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden

End of Block: Demografie

Start of Block: Gezin

8 Heb je kinderen?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik wil liever niet antwoorden
-

Display This Question:

If Heb je kinderen? = Ja

9 Hoeveel kinderen heb je?

- 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5 of meer
 - Ik wil liever niet antwoorden
-

10 Heb je een man of vrouw?

- Ja
- Nee
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden

End of Block: Gezin

Page Break

Display This Question:

If Heb je een man of vrouw? = Ja

11 Woon je samen met je man of vrouw?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

12 Met hoeveel mensen woon je in totaal samen?

(Bijvoorbeeld: jij, je man of vrouw en 2 kinderen is in totaal 4 personen)

- Vul in; _____
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Page Break

13 Waar woon jij?

- Ik woon in bij mijn ouders
- Ik woon in een huis of appartement (alleen of met mijn gezin)
- Begeleid wonen
- Ik woon samen met mensen die geen familie zijn
- Andere
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik wil liever niet antwoorden

Skip To: 18 If Waar woon jij? = Ik woon in een huis of appartement (alleen of met mijn gezin)

Skip To: 18 If Waar woon jij? = Ik woon in bij mijn ouders

14 Heb jij je woning gekocht of huur je?

- Ik huur
 - Ik heb het gekocht
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Page
Break

Display This Question:

If Heb jij je woning gekocht of huur je? = Ik huur

15 Huur je een sociale woning?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Display This Question:

If Heb jij je woning gekocht of huur je? = Ik huur

16 Lukt het altijd om de huur te betalen?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Display This Question:

If Heb jij je woning gekocht of huur je? = Ik heb het gekocht

17 Lukt het altijd om jouw lening af te betalen?

- Ja
 - Nee
 - Mijn lening is al afbetaald
 - Ik heb geen lening
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Page Break

18 Ben je tevreden over jouw woning?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

19 Heb je in jouw woning volgende problemen? Een lek, vochtproblemen, rot, weinig licht of veel lawaai

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

20 Heb je in jouw woning problemen met de elektriciteit? (Bijvoorbeeld: de elektriciteit werkt niet altijd of is niet veilig)

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Page Break

21 Hoe lang werk je al voor dit bedrijf?

- Minder dan 6 maanden
 - Meer dan 6 maanden
 - Langer dan 1 jaar
 - Langer dan 2 jaar
 - Langer dan 5 jaar
 - Langer dan 10 jaar
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

22 Hoe is je woning veranderd sinds je bij dit bedrijf werkt?

- Beter geworden
 - Gelijk gebleven
 - Slechter geworden
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

23 Hoeveel keer ben je verhuisd in de afgelopen 2 jaar?

- 0
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - 5 of meer
 - Ik weet het niet of wil niet antwoorden
-

Page Break

Display This Question:

If Heb je een man of vrouw? = Ja

24 Heeft je man/vrouw werk?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Display This Question:

If Waar woon jij? = Ik woon in bij mijn ouders

25 Werkt je vader of moeder?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Display This Question:

If Waar woon jij? = Ik woon in bij mijn ouders

26 Krijgt je vader of moeder een pensioen?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Display This Question:

If Waar woon jij? = Ik woon in bij mijn ouders

27 Krijgt je vader of moeder een uitkering?
(Bijvoorbeeld: werkloosheidsuitkering of dop, leefloon)

- Ja
- Nee
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden

Page Break

28 Kan je bij iemand buiten het gezin terecht voor een goed gesprek?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

29 Als je vragen of problemen hebt met je energiefactuur, bij wie kan je terecht?
(Je mag hier meer dan een antwoord aanduiden)

- Bij je begeleiders op het werk
 - Bij de sociale dienst op het werk
 - Bij je collega's
 - Bij vrienden of familie
 - Bij burens
 - Andere
 - Niemand
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Page Break

30 Heb je in het afgelopen jaar een energiefactuur niet op tijd kunnen betalen?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

31 Zou jouw huishouden een onverwachte uitgave van 1.200 euro kunnen betalen?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Page Break

32 Volstaat het huidige inkomen van uw huishouden om van te leven?

- Het is gemakkelijk te leven van het inkomen
 - Het inkomen is genoeg om van te leven
 - Het is moeilijk om van het inkomen te leven
 - Het is heel erg moeilijk om van het inkomen te leven
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

33 Is het sinds je voor dit bedrijf werkt gemakkelijker om rond te komen voor jouw huishouden?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Page Break

34 Na een dag werk voel ik me

- Niet moe
 - Gewoon
 - Moe
 - Heel moe
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

35 Heb je soms stress door het werk?

- Ja
 - Nee
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

36 Heb je meer of minder stress sinds je voor dit bedrijf werkt?

- Meer stress
 - Even veel
 - Minder stress
 - Ik begrijp de vraag niet
 - Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden
-

Page Break

37 Hoe tevreden ben je met jouw leven?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Score van 0 tot 10

Page Break

38 Ben je meer tevreden met jouw leven sinds je voor dit bedrijf werkt?

- Ja
- Nee
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden

Page Break

39 Hoeveel is het totale inkomen van je gezin per maand?

(Het gaat hier om het netto besteedbaar inkomen, dat is het totaal bedrag dat je hebt en kunt gebruiken om iets te kopen, de huur te betalen, rekeningen te betalen, ...)

- minder dan 250 euro per maand
- tussen 250 en 500 euro per maand
- tussen 500 en 1000 euro per maand
- tussen 1000 en 1500 euro per maand
- tussen 1500 en 2000 euro per maand
- tussen 2000 en 2500 euro per maand
- tussen 2500 en 3000 euro per maand
- tussen 3000 en 5000 euro per maand
- 5000 euro of meer per maand
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik weet het niet of wil liever niet antwoorden

Page Break

40 Ik vond het invullen van deze vragenlijst

- Moeilijk
- Gemakkelijk
- Ik begrijp de vraag niet
- Ik wil liever niet antwoorden

A6 SIMULATIES: OVERZICHT OPGESTELDE TYPEGEZINNEN

Tabel A6.1: Overzicht typegezinnen waarbij de referentiepersoon werkzaam is in de sociale economie

	Gezins-situatie	Kinderen ten laste	Werk-regime	Referentiepersoon			Partner	
				Maandloon (GGMMI)	Extra	Gemiddeld maandloon	Inkomensbron	Bedrag
1 A*	Alleen	0	100%	€ 1 954,99	€ 3 753,58	€ 2 267,79	n.v.t.	n.v.t.
2 A	Alleen	0	60%	€ 1 172,99	€ 2 252,15	€ 1 360,67	n.v.t.	n.v.t.
3 B	Alleen	2	100%	€ 1 954,99	€ 3 753,58	€ 2 267,79	n.v.t.	n.v.t.
4 B	Alleen	2	60%	€ 1 172,99	€ 2 252,15	€ 1 360,67	n.v.t.	n.v.t.
5 C	Koppel	0	100%	€ 1 954,99	€ 3 753,58	€ 2 267,79	GGMMI	€ 1 954,99
6 C	Koppel	0	60%	€ 1 172,99	€ 2 252,15	€ 1 360,67	GGMMI	€ 1 954,99
7 D	Koppel	2	100%	€ 1 954,99	€ 3 753,58	€ 2 267,79	GGMMI	€ 1 954,99
8 D	Koppel	2	60%	€ 1 172,99	€ 2 252,15	€ 1 360,67	GGMMI	€ 1 954,99
9 E	Koppel	0	100%	€ 1 954,99	€ 3 753,58	€ 2 267,79	Werkloos	€ 686,40
10 E	Koppel	0	60%	€ 1 172,99	€ 2 252,15	€ 1 360,67	Werkloos	€ 686,40
11 F	Koppel	2	100%	€ 1 954,99	€ 3 753,58	€ 2 267,79	Werkloos	€ 686,40
12 F	Koppel	2	60%	€ 1 172,99	€ 2 252,15	€ 1 360,67	Werkloos	€ 686,40

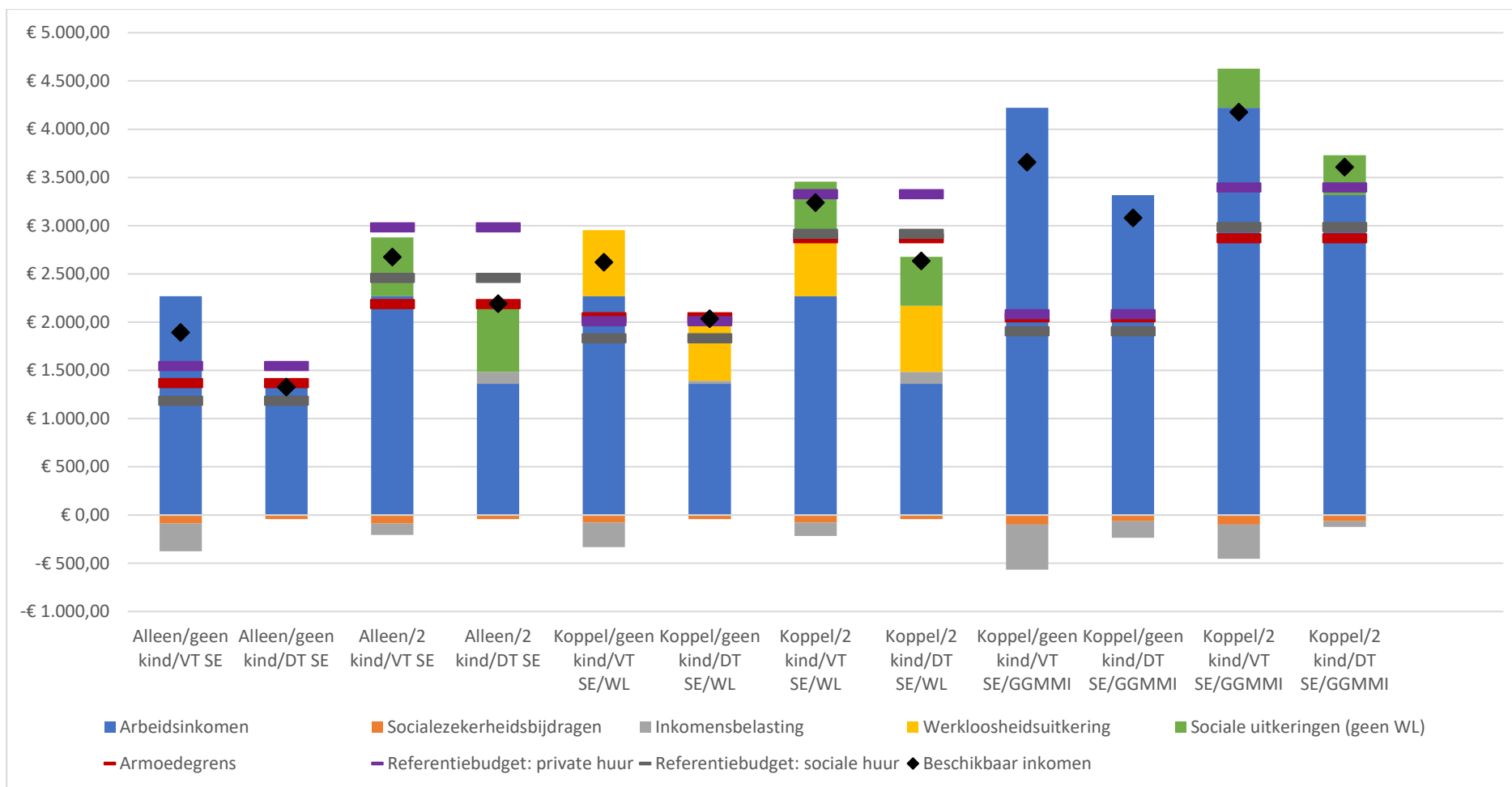
Noot: Onder de loonextra's vallen de eindejaarspremie en het dubbel vakantiegeld. Het gemiddelde maandloon is de som van het GGMMI en de naar maandelijks omgezette bedragen van de loonextra's. Alle bedragen zijn brutobedragen voor december 2022. *De letters geven weer met welk overeenkomstig baseline typegezin wordt vergeleken.

Tabel A6.2: Overzicht typegezinnen waarbij de referentiepersoon werkloos is

	Gezinssituatie	Kinderen ten laste	Referentiepersoon		Partner	
			Werkregime	Werkloosheids-uitkering	Inkomensbron	Bedrag
A	Alleenstaand	0	Werkloos	€ 1 322,36	n.v.t.	n.v.t.
B	Alleenstaand	2	Werkloos	€ 1 632,02	n.v.t.	n.v.t.
C	Koppel	0	Werkloos	€ 686,40	GGMMI	€ 1 954,99
D	Koppel	2	Werkloos	€ 686,40	GGMMI	€ 1 954,99
E	Koppel	0	Werkloos	€ 950,82	Werkloos	€ 686,40
F	Koppel	2	Werkloos	€ 1 632,02	Werkloos	€ 686,40

Noot: Alle bedragen zijn brutobedragen voor december 2022.

Figuur A6.3: Overzicht van alle typegezinnen waarbij de referentiepersoon actief is in de sociale economie; situatie december 2022

Noot: Alleen = alleenstaande; geen kind = geen kinderen aanwezig; 2 kind = twee kinderen aanwezig; VT SE = voltijds werkend in de sociale economie; DT SE = deeltijds werkend in de sociale economie; WL = werkloze partner; GGMMI = partner werkt voltijds op de reguliere arbeidsmarkt aan het GGMMI; geen WL = sociale uitkering uitgezonderd werkloosheidsuitkeringen.

Bron: eigen berekening

A7 ADMINISTRATIEVE DATAKOPPELING: SOCIODEMOGRAFISCHE KENMERKEN: INSTROMERS VS. CONTROLEGROEP

Tabel A7.1 geeft de sociodemografische kenmerken van de instroom- en controlegroep weer. Een aantal zaken vallen op. In de instroomgroep zijn er duidelijk meer mannen aanwezig in vergelijking met de controlegroep. Daarnaast zijn er in de instroomgroep meer jonge mensen (17-32 jaar) aanwezig. In de controlegroep zijn de 55-69-jarigen de grootste groep. Als laatste zijn er in de instroomgroep meer personen met een niet-Europese nationaliteit en meer personen die kortgeschoold zijn in vergelijking met de controlegroep.

4,5% van de instromers hebben volgens de data geen toegekend advies. Het gaat hier over een groep personen die instroomden in de sociale economie in 2019 voordat de VDAB verantwoordelijk was voor hun indicering. Die personen hebben dus wel een toegekend advies, maar die informatie is door de overdracht naar de VDAB niet aanwezig in de databanken.

Tabel A7.1: Beschrijvende kenmerken van de instroom- en controlegroep

Kenmerk	Instroomgroep (%)	Controlegroep (%)	Controlegroep met toegekend advies (%)
	n=2 859	n=40 619	n=7 326
Algemeen	6,58	93,42	
Geslacht			
Man	67,97	53,52	65,13
Vrouw	32,03	46,48	34,87
Leeftijd			
17-32	42,50	22,50	31,76
33-45	28,54	25,43	30,71
46-54	19,19	23,67	22,38
55-69	9,77	28,40	15,15
Gezinssamenstelling			
Eenpersoonshuishouden	27,37	30,15	35,63
Getrouwd/samenwonend zonder kinderen	9,17	15,90	11,43
Getrouwd/samenwonend met kinderen	38,69	33,06	29,30
Eenoudergezin	19,05	17,25	17,90
Ander/collectief huishouden	5,71	3,65	5,73
Nationaliteit			
Belgisch	81,46	89,25	88,61
Europees	5,53	6,05	4,83
Niet Europees	13,01	4,70	6,55
Scholingsniveau			
Kortgeschoold	77,72	61,65	81,95
Middengespoold	19,24	29,77	15,69
Hooggeschoold	3,04	8,57	2,36
Toegekend advies CMW/LDE			
Ja	95,38	18,04	100,00
Nee	4,62	81,96	0,00

A8 SIMULATIES: GEDETAILLEERDE BESCHRIJVING VAN HET GEHANTEERDE INDICERINGSINSTRUMENT

Tabel A8.1 bevat een overzicht van de onderliggende dimensies, de items waaruit de dimensies zijn opgesteld en de overeenkomstige variabelenamen in de EU-SILC. Het indiceringsinstrument is opgesteld door middel van vijf onderliggende dimensies: de gezondheidstoestand, de financiële situatie, de woningsituatie, werkervaring en scholingsgraad. Als een observatie een negatief resultaat kent op minstens twee van de vijf dimensies, dan maakt dit onderzoek de assumptie dat voor deze observatie een advies tot tewerkstelling in de sociale economie zal gegeven worden en bijgevolg effectief tewerkgesteld zal worden binnen de sociale economie in de twee simulatiescenario's.

Tabel A8.1: Overzicht gehanteerde dimensies, de onderliggende items en de overeenstemmende EU-SILC variabelen van het indiceringsinstrument

Dimensie	Onderliggende items	EU-SILC variabelen
Gezondheidstoestand	Subjectieve algemene gezondheid	PH010
	Aanwezigheid van chronische of langdurige ziekte of beperking	PH020
	Limitatie in algemene activiteiten wegens gezondheidsproblemen	PH030
Financiële situatie	Betalingsachterstand op hypotheek of huurbetalingen	HS011
	Betalingsachterstand op energierekeningen	HS021
	Betalingsachterstand op huurkoop of andere leningen	HS031
	Subjectief vermogen om rond te komen met inkomen	HS120
Woningsituatie	Aanwezigheid lekkend dak, vochtige muren/vloeren/fundering of rot in de raamkozijnen of vloer	HH040
	Vermogen om woonst voldoende warm te houden	HH050
Werkervaring	Heeft de persoon ooit gewerkt?	PL015
	Aantal maanden in werkloosheid	PL080
	Aantal maanden werkervaring*	PL200*
Scholingsgraad	Hoogst behaalde schooldiploma	PE040

Noot: *De oorspronkelijke EU-SILC variabele bevat het aantal jaren werkervaring. Omgezet naar aantal maanden werkervaring om bruikbaar te zijn voor het indiceringsinstrument.

Voor alle dimensies geldt dat deze als negatief aanzien zal worden, indien minstens één van de onderliggende items een negatieve score kent. Voor de **gezondheidsdimensie** betekent dit dat de observatie heeft aangegeven dat hij/zij ofwel een limitatie kent in dagdagelijkse activiteit wegens gezondheidsproblemen, ofwel een chronische ziekte of beperking heeft, ofwel zijn/haar algemene gezondheidstoestand als ‘slecht’ of ‘heel slecht’ inschat. De **financiële dimensie** zal negatief zijn wanneer er ofwel minstens één betalingsachterstand aanwezig is, ofwel wanneer de persoon aangeeft dat hij/zij enige of grote moeilijkheden ondervindt om rond te komen met zijn/haar inkomen. Indien de observatie niet in staat is om zijn/haar woonst voldoende warm te houden of de woning gekenmerkt wordt door een lekkend dak, vochtige muren/vloeren/funderingen of rot in de raamkozijnen of vloer, dan zal de **woningdimensie** negatief bevonden worden. De **werkervaringsdimensie** zal een slechte score kennen indien de persoon ofwel nog nooit heeft gewerkt of minder dan 12 maanden aan werkervaring heeft, ofwel 12 maanden werkloos was in 2020. Uiteindelijk zal iemand als problematisch aanzien worden op de **scholingsdimensie**, indien hij/zij laaggeschoold is.

Voor de groep die minstens twee negatieve resultaten kent en in dit onderzoek dusdanig beschouwd wordt om een advies tot tewerkstelling in de sociale economie te verkrijgen, wordt in de onderstaande Tabel A8.2 per onderliggende dimensie het aantal gewogen observaties weergegeven die een negatief resultaat kennen op de respectievelijke dimensie.

Tabel A8.2: Aantal gewogen observaties die een negatief resultaat kennen per onderliggende dimensie van het gehanteerde indiceringsinstrument, voor de groep die minstens twee negatieve resultaten kent

Dimensie	Aantal observaties met een negatief resultaat
Gezondheidstoestand	54 703
Financiële situatie	81 617
Woningsituatie	33 488
Werkervaring	83 485
Scholingsgraad	34 492

Bron: eigen berekening op basis van EU-SILC 2020